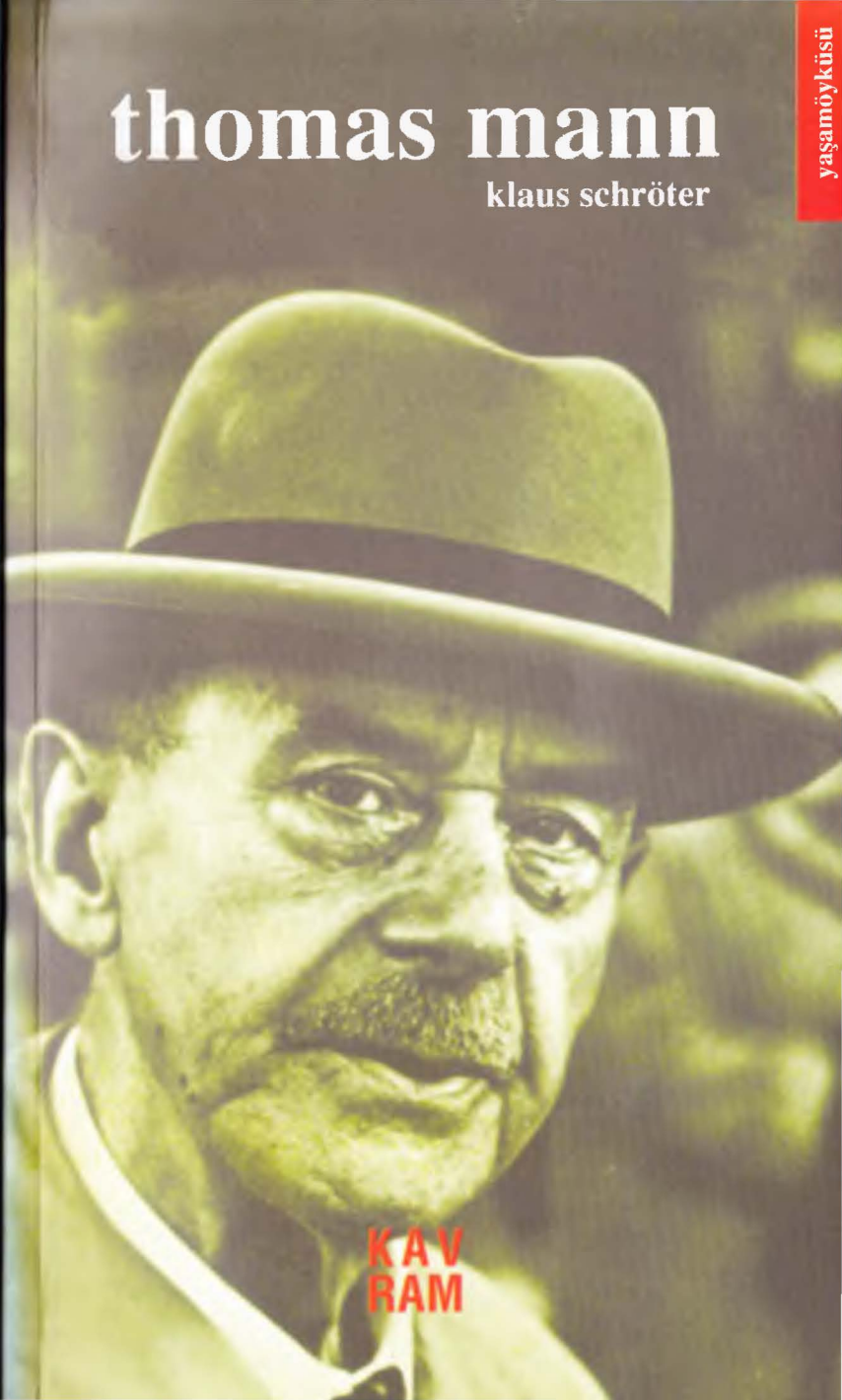
thomas mann

klaus schröter

yaşamöyküsü

KAV
RAM

thomas mann / klaus schröter

KAV
RAM

Kavram Yayınları
Yaşamöyküsü: 3
Thomas Mann
Klaus Schröter
Çeviren: Özden Saatçi-Karadana
Birinci Basım: Ağustos 1999
Dizi Editörü. Feridun Andaç
Kapak Tasarımı ve Uygulama: Kenan Çalıkoğlu
© 1998 by Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH
© Kavram Yayınları / ONK Ajans 1999

ISBN 975 366 154 1

Dizgi: Mustafa Balaban, Baskı ve cilt Özener Matbaası
Kavram, Beyoğlu, İstiklâl Caddesi, Bekâr Sokak, No: 17/2
Tel: (0212) 244 02 85, Fax: (0212) 292 43 25

THOMAS MANN

*

KLAUS SCHRÖTER

Almanca'dan çeviren Özden Saatçı-Karadana

Klaus Schröter

1931'de Königsberg/OP de dünyaya geldi. Columbia, N.Y.C. Stony Brook, N.Y, Amsterdam ve Hamburg Üniversitelerinin Alman Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat bölümlerinde profesör olarak görev yapıyor. Hamburg Üniversitesi'nin 1957'den beri Goethe Bibliyografyası'nın hazırlanmasına yardımcı oluyor. New Columbia Encyclopedia'nın Germanic Languages and Literature bölümünde danışmanlık yapıyor. 1975. Heinrich Mann (rm 125), Alfred Döblin (rm 266), Heinrich Böll (rm 310) monografilerini; Hermes Handlexikon'un Johann Wolfgang Goethe (1983, Helmut Riege ile birlikte). Goethe "Zum Shakespeare Tag 1771" (1992, EVA Reden 2), Heinrich und Thomas Mann'ı (1993, EVA. Duographien 1) yazdı.

Özden Saatçi-Karadana

1959'da İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Berlin/Almanya'da tamamladıktan sonra 1979-1983 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünde okudu. 1986'dan beri Mimar Sinan Üniversitesi'nde Almanca okutmanı olarak çalışmaktadır.

Çevirileri:

– Hans-Peter Martin; Harald Schumann: *Globalleşme Tuzağı.* Mahmure Kahraman ile Ümit Yayıncılık, 1997

– Rainer Marie Rilke; *Bohemya'da Gezinti Günleri II.* Gezi Notları Seçkisi (Haz. Gürsel Aytaç). Gündoğan Yayınları, 1994.

– Hermann Hesse; *Bir Yaşam Öyküsünün Özeti.* Bozkır Kurdu'nun Düş Yolculukları (Derleyen: Yıldız Ecevit). Remzi Kitabevi, 1994.

– Prof. Dr. Hans Jürgen Kornrumpf; *Türkiye Cumhuriyeti'nin İlam.* Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

– Dietrich Schlegel; *Kemalizm Öldü Mü?* a.g.e. s. 55-59.

– Arnold Hottinger: *Atatürk Olmasa Türkiye Olmazdı.* a.g.e. s. 79-86.

İÇİNDEKİLER

Lübeck	7
"Frühlingssturm" ve Ayrılış	28
Münih	38
İlk Öyküler, Erken Gelişen Politik Bilinç	
Roma - Palestrina	52
Yeniden Münih'te	64
Redaktör, Acemi Er ve "Buddenbrook Ailesi"ni Beklerken	
Talep - Tanrısal Oğlan	71
Saygınlık Karşıtlar	87
Savaş	96
Alman Cumhuriyeti	104
Ödül	111
Sürgün	118
Değişmez İdol: Goethe	131
USA	140
Dünya Savaşı - "Cold War"	
Almanya Ziyaretleri	156
Kronoloji	169
Tanıklıklar	173
Dipnotlar	179
Kaynakça	181
Sonsöz	202
Adlar Dizisi	203

LÜBECK

24 Nisan 1794'te bağımsız Hansa kenti Lübeck "tüccar" Johann Siegmund Mann'ı "vatandaşlığa" kabul eder. Nüfus müdürü belgeyi "9 Mayıs'ta" hukuken "onaylar" Nüfus kütüğüne yapılan bu kayıt, bir asır boyu sürecek olan soylu bir tüccar ailesinin parlak geçmişinin başlangıcı olur.

Johann Siegmund Mann, aile kronolojisinde de belirtildiği gibi, "oldukça varlıklı" bir terzi ve Grabow belediye meclisi üyesinin torununun oğludur. Rostock'a ilk olarak onun oğlu yerleşir, Mann'lar burada ticarete atılır ve gemileriyle denize açılırlar. Büyük bir tahıl firmasının kurucusu olan Johann Siegmund Mann, imparatora bağlı Hansa kenti Lübeck'te ortaçağdan beri bazı sınıfsal ve mesleki grupları temsil eden ve 19. yüzyılda da varlıklarını sürdürecek olan Schonenfahrer ve Nowgorodfahrer gibi birliklerin yanı sıra "Äldermann der Bergenfahrer" adlı ilk Lübeck esnaf birliğini kurar. Büyük oğlu firmayı ve ünvanı devralır, konsolos olarak Hollanda'yı temsil eder ve vatandaşlığa kabul edilir. Johann Siegmund oğlunun İsviçre asıllı, Lübeck'e yerleşmiş "Burgtor"daki en güzel evin sahibi olan tüccar, konsolos Johann Heinrich Marty'nin kızıyla yaptığı evliliği görür, bu evlilikten dört çocuğun dünyaya geldiğini de. Ama torunlarının birbirinden çok farklı gelişen yaşamlarını izleyemez: 1848 devrim yılının martında, anlatıldığı üzere, gürültü çıkaran "Canaille"lere duyduğu öfke sonucu geçirdiği beyin kanamasından ölür.

Mann ailesi içindeki ilk Lübeck vatandaşı, ailesine Untertrave'de bulunan tüm ambarlarıyla birlikte iyi gelir getiren bir hububat şirketi ve Marienkirche'nin bulunduğu tepeden aşağıya doğru inen ve sağa dönüldüğünde Travekais'e çıkan "yuvarlak taşlarla" döşenmiş Mengstrae'deki büyük evi bırakır. Evin birinci katındaki misafir salonunun duvarları "üzerinde manzara resimleri olan duvar kâğıtlarıyla" kaplıdır: ağaçların arasında öğlen uykusuna dalmış çobanlar, köylerin ve tepelerin arkasında batmakta olan ve bu manzarayı sarı bir ışığa boğan güneş. Yüksek pencelerden bakıldığında caddenin diğer tarafında yer alan, başka bir döneme ait bir anıt görünmektedir: Gotik tarzındaki St.Marien kilisesi. Kilisenin mihrabından sivri kemerli pencerelerin üç katına ve görünen ahşap desteklerin üzerinden kuzey kulesine doğru bakıldığında, yapı olağanüstü boyutlarıyla kavranabiliyordu. Buradan geçip yokuşu indikten ve firmanın denizcilik bürosunu bir kaç yüz metre geçtikten sonra Trave'de gemilerden çıkarılan malların araçlara yüklendiği yere ulaşılıyordu.

Mann ailesinin dört üyesi burada, Mengstrae'deki bu kent evinde büyür, eşinin ölümü ve büyük oğlunun evliliğinden sonra senatörün eşi Elisabeth Mann, genç kızlık soyadı Marty, tek başına bu evde yaşamaya devam eder. En büyük oğlu 1840 yılında doğan, tüccar, konsolos ve daha sonra senatör olan Thomas Johann Heinrich Mann'dır; en küçüğünün adıysa Friedrich Wilhelm Lebrecht'tir. İki kızından Elisabeth Amalia Hyppolitha'ya değinmek gerekir, çünkü Tony Buddenbrook olarak özel bir üne sahiptir. Senatörün eşi, ailesinin yükselişinin yanısıra ortaya çıkan bazı sorunları da görecek kadar uzun yaşar. Kızı Elisabeth eşinden ayırılır, Esslinger ailesinden biriyle yaptığı ikinci evliliği de istenildiği gibi olmaz. Friedrich Wilhelm Lebrecht zamanla garip, işe yaramaz bir insan oluverir, daha Lübeck'teyken uygun olmayan çevrelerde bulunur, Hamburg'daki St.Pauli'de borçlanır ve ailesinin iş hayatına uyum gösteremez. Oysa Thomas Johann Heinrich, eskiden

Büyük anne ve büyük baba Johann Siegmund Mann, ('Konsolos Johann Buddenbrook') Elisabeth, genç kızlık soyadı Marty ('Bethsy')
Altta solda: Elisabeth Hyppolitha Mann, Senatörün kız kardeşi ('Tony')
Altta sağda: Friedrich W.L. Mann, Senatörün erkek kardeşi ('Christian')

beri doğrudan imparatora bağlı eyaletin senatörlerinın kabul edildiği "Euer Wohlweisheit"ın listesine girmeye hak kazanır.

Bir kent devleti olan Lübeck Alman İmparatorluğunun bağımsız bir üyesiydi. Thomas Johann Heinrich

Mann'ın yaşadığı dönemde, uzun süren çalışmalar sonucu hazırlanan anayasaya göre senato ve halk meclisi en önemli iki devlet organını oluşturuyordu. Senato devletin bağımsızlığını temsil ediyor, vatandaşlar ona ve kente bağlılık yemini ediyordu. Egemenlik ve tüm yargı hakları senatoya aitti: Hakimlerin ve devlet memurlarının büyük bir bölümünü belirliyor ve atamalarını yapıyordu, cezayı gerektiren suç olaylarında da bağışlama hakkına sahipti ve hazinenin yönetimini de denetliyordu. Senatörlerin işgal ettiği on dört makamdan en etkilisi Thomas Johann Heinrich'e aitti: "Maliyeden sorumlu senatör", örneğin gerçekleştirilmesini istediği Lübeck demir yolları projesi hemen kabul edilmişti.

J. S. Mann, firmasını yönetmek için erken yaşta tarihi Katharineum'daki eğitimini yarıda bırakmasına rağmen, konuşmasını bilen, kültürlü bir adamdı. Şirket ve devlet işlerini büyük bir dikkat ve azimle yönetirdi. Takım elbiselerinin Londra'dan olması, Rus sigaraları içmesi ve Lübecklilerin iyi edebiyatın sadece Emanuel Geibel ile mümkün olabileceğini düşündüğü bir dönemde Fransız romanlarını okuması, onun zevkli biri olduğunu gösteriyordu. Bazı balolarda, düğün ve düğün öncesi yapılan eğlencelerde, bir keresinde "beyaz saten biyelerle ve kuşakla süslenmiş kabarık yeşil bir elbise giymiş ve saçlarına küçük goncalar takmış, diğer bir seferinde de hafif ipek bir iç eteğin üzerine goncalarla süslenmiş pembe tül elbiseli" genç bir hanım yirmi yedi yaşındaki genç adamın dikkatini çeker. Bu genç kız. büyük teyzesi Emma Sievers eşliğinde dışarı çıkarılan "tout Lübeck" ile iyi ilişkiler içersinde olan, eğlencelerde "her zaman çok fazla dans edip kendisi elbiselerinden çok daha güzel olduğu için çiçekler v.b. ödüllendirilen", on altı yaşındaki Julia da Silva-Bruhns'du. Bir buçuk yıl sonra, 1864'de Johann Heinrich Mann ile Julia da Silva-Bruhns'un düğün törenleri yapılır. Genç çift Mengstrae'nin sağında bulunan Breiten Straße'deki yeni evlerine taşınır Bu evlilikten beş çocuk dünyaya gelir: 27 Mart 1871'de Luis

Heinrich, 6 Haziran 1875'te Paul Thomas doğar; onları 1877'de Julia, 1881'de Carla ve –senatörün ölümünden iki yıl önce– 1890'da Viktor Mann'ın doğumları izler.

Thomas Mann, çocukluğunun hiçbir sınırlama olmadan *problemsiz ve mutlu* geçtiğini belirtmiş, bir pazar günü öğlen saat 12.00'de Breiten Straße'deki yeni evlerinde değil de, yaz için kiralanan kent dışındaki bahçeli, küçük bir evde dünyaya geldiğine defalarca değinmiştir (her iki ev de yüzyıl başından beri mevcut değildir, senatörün evi, büroların yer aldığı bir hana dönüştürülmüştür). Çocuklara bir *dadı* bakar ve Thomas Mann'ın anılarında özel bir yeri olan *o çok güzel* oyuncağı da o korumuştur: *Tezgahı ve terazisi olan bakkal dükkânı çok güzeldi, özellikle yeni olduğu ilk yıllarda çekmeceleri deniz aşırı ülkelerin ürünleriyle dolup taşarken. Bir de babanın aşağıda, Trave'de bulunan ambarlarına çok benziyen bir tahıl ambarı, indirilip kaldırılabilen çuval ve balyaları da vardı (kulpu arka taraftaydı).* Çocuğun *eksiksiz bir şövalye zırhı* ve *kurallara uygun, tüm aksesuarlarıyla birlikte terzi tarafından kendi ölçülerine göre dikilmiş mavi bir Macar süvari üniforması* da vardı. Achill adında, doldurulmuş kızıl renkli midilli at da *çok sevilen* bir oyuncaktı. *Bunun şövalyelik ruhuyla hiçbir ilgisi yoktu, bundan eminim, bu sevgi daha çok o yaratığın tüylerine, nallarına ve burun deliklerine duyduğum sempatiden kaynaklanıyordu, – aynı şey çocukluk yıllarım boyunca hediye almaktan hoşlandığım porselen, kâğıt veya bisküviden yapılmış benim saten örtülerle eyer yaptığım veya kız kardeşlerimden edindiğim kumaş parçalarıyla süslediğim basık burunlu, kısa tüylü karlin, porsuk ve av köpekleri için de söz konusuydu.* Bunlar otuz yaşındaki Thomas Mann'ın anıları. *Yaratığa duyulan sempati* adı altında doldurulmuş midilli atına ve kumaş parçalarıyla süslenmiş bisküvi köpeklere duyulan sevginin algılanması, onun detaylı ironi anlayışını ortaya koyuyor. Bir kaç yıl sonra Thomas Mann bir mektupta, canlı yaratıklara karşı en ufak bir duyarlılığının olmadığı konusunda alenen yapılan eleştiriler karşısında ken-

disini savunur: *Doğa düşmanı biri olmadığımı rahatlıkla söyleyebilirim.* Ama hemen sonra kendisinden *doğuştan saksıda büyütülmüş bir çiçek* olarak söz eder...

Hiçbir ironiye kaçmadan daha önceleri ağabeyi Heinrich'e ait olan kukla tiyatrosunu da anımsar. Çocuklar onu süslerdi. Dekoru Heinrich yapar, konuyu ise *dadının* okuduğu Alman masallar oluşturur, *kapalı kapılar ardında müzikli garip oyunlar* sahnelenirdi. Thomas Mann sözlerine şöyle devam eder: *Ama oyun oynamak için bu araç gereçlere ihtiyacım yoktu, kimsenin elimden almayı başaramıyacağı hayal gücümün farkındaydım ve bundan gizli bir haz duyuyordum.*

Babası, Senatör J.H.. Mann ('Thomas Buddenbrooks')

Hayallere daldığı uzun saatler için çocuğun özel bir sığınağı vardı: Büyük annesi, senatörün eşi Elisabeth (*Bethsy*) Mann'ın Mengstraße'deki evi ve onun küçük "kent bahçesi". Bahçe duvarlar ve binalarla çevrelenmiş olarak evin arkasında yer alıyordu. Bahçeye çıkmak için, evin kapısı açıldığında karolarla döşenmiş, yüksek tavanlı loş bir koridordan geçmek gerekiyordu. Bahçenin sonundaki ceviz ağacı sapa sağlam ayakta duruyordu, ama senatörün konuklarına eğlenceler düzenlediği arka evdeki bilardo salonu zamanla bir ardiye odası halini almıştı – tabii bu çocuklar için ender bulunacak bir saklanma yeriydi. Kendi evlerinde buna benzer bir yer yoktu.

Ailenin sosyal yaşamı artık Becker Grube'ye geçmişti. Büyük giriş kapısının üzerindeki "dominus providebit" yazısı ve salon duvarlarındaki doğa resimleriyle baba evi, burada hüküm süren ihtişamı yaşamamıştı. Yeni ev, "ulusal

Anne Julia, genç kızlık soyadı da Silva-Bruhns ('Gerda') çocukları Julia, Heinrich ve Thomas'la, 1879.

devletin kurulmasından sonraki iktisadi gelişim döneminin" etkili olduğu gösterişli burjuva tarzında inşa edilmiş ve döşenmişti. Şirket bürosunun bulunduğu giriş katının üzerinde, birinci katta balo salonu, oturma odası ve cumbası olan aydınlık bir salonu vardı. Burada senatörün eşinin çaldığı veya şarkılarını söylerken kendisine eşlik edilen Bechstein marka kuyruklu bir piyano duruyordu. –Genç Thomas Mann için annesi önemli bir rol oynar. Bunun tek nedeni annesinin çok yönlü eğilimleri ve yeteneklerinin ondaki "kültür oluşumlarını" belirlemesi, yaptığı müziğin düşün dünyasını geliştirmesi ve anlattığı öykülerin onun hayal gücünü meşgul etmesi değildi– onun huyu, o hiç Lübeckli ol-

mayan hali, Thomas Mann'ı oldukça erken bir yaşta ve babasının dünyaca geçerli olan ticari statüsünden çok daha fazla etkilemiş ve onun için özendirici olmuştu. Gençliğinden yaşlılığına kadar annesinin anısı, onun için her zaman canlı kalmıştır; bunu annesinin "*müzisyen ruhuna ve soyunun uzaklardan gelmesinden doğan başkalığına*" bağlar. Thomas Mann'ın kendisini babasıyla kıyaslaması, kendi eserlerini Lübeck'in önde gelen kişilerinden babasının sahip olduğu saygınlıkla karşılaştırması, onun olgunluk yaşlarına rastlar.

Aldığı İspanyol eğitimiyle hemen göze çarpan annemiz olağanüstü güzeldi –bu ırkın, bu türün özelliklerine daha sonraları– güneylilere özgü o fildişi tenleri, asil burunları ve daha önce hiç görmediğim güzellikteki ağızlarıyla ünlü dansçılarda rastladım. Julia da Silva-Bruhns Brezilya'da, daha doğrusu Brezilya'nın Angro dos Reis yakınındaki tropik ormanlarda, anne ve babası sahibi oldukları bir plantasyondan diğerine giderken yolda dünyaya gelmişti – Senyorita Maria Luiza da Silva sedyede, önde ise at üzerindeki babası Johann Ludwig Bruhns ve arkalarında onları izleyen zenci köleler. Julia "uzun boylu, sarı saçlı" az konuşan, akrabaları Lübeck'te yaşayan, soyu kuzeyden gelen bir Almanın ve Portekiz asıllı bir Brezilyalının kızıydı. Çocukluğu babasının Angra yakınlarındaki çiftliğinde geçmiş ve daha sonraları çocukluğunun ilk yıllarını geçirdiği bu egzotik ve renkli çevreyi çocuklarına çok kez anlatmak durumunda kalmıştı.

Annesinin erken ölümünden sonra babası Julia'yı üç kardeşi ile birlikte Lübeck'e getirir. Çocukların gelişini bekleyen akraba çevresinin aklında şu soru vardır: "Wann kamen denn nu Ludwig sin lütten swatten?!" Onlar bir zenci eşliğinde gelirler –bu Lübeck için oldukça dikkat çekici bir olaydır– ve sokaklarda bir alay "bağırıp çağıran" çocuğun peşlerinden gelmesine katlanmak zorunda kalırlar, ta ki zenci Anna onları şekerlerle kovalayıncaya kadar. Julia kardeşleriyle birlikte dinini değişti-

Thomas Mann, 1881.

rir, sadece Portekizce bildiği için pazar ayinlerinden bir şey anlamadığı halde, o zamanlar on veya on bir yaşında olan ağabeyisinin kararıyla bu küçük katolik kız protestanlığa geçer. Çocuğun eğitimini ve terbiyesini *kısa boylu, kambur* bir öğretmen üstlenir; adı Therese Bousset'tir ve annesi yaşlı Madam Bousset'in mali işlerini denetlediği yatılı bir kız okulunun müdürüdür. Julia ondan örgü örmesini öğrenir ve bu yaşlı madamın çok abartılı bir yüksek Almanca konuştuğuna tanık olur: "Aman, evladım, sen bir çılgınsın" (Burada aman anlamına gelen "Gott" "Chott" olarak telaffuz edilir). Bu ve buna benzer ifadeleri Julia Mann daha sonraki yıllarda da anımsar, komiklikten hoşlandığı için çocuklarına bunların taklidini yapar. – Çocukluk çağının bu anıları, Thomas Mann'ın doğumundan çok önce yaşanmış olmasına rağmen onun ve ağabeyi Heinrich için her zaman canlı kalmış ve uzun süre etkili olmuştur. Heinrich Mann bunları "Dodo'nun Çocukluğundan" (Aus Dodos Kindheit) adlı anılarında ve "Irklar Arasında" *Zwischen den Rassen* adlı romanında değerlendirmiş; Thomas Mann yatılı kız okulunu tüm personeliyle birlikte "*Buddenbrooks" Ailesi*'nde "kullanmış", Therese Bousset ve yaşlı annesini Therese-Sesemi Weichbrodt'la özdeşleştirmişti. *Kamburu nedeniyle bir masadan daha uzun olmayan boyuyla yine de çok saygı uyandırabilen o öğretmeni: Bunda konuşma tarzının etkisi çok büyüktü. Alt çenesini kesik kesik hareket ettirip, hızlı ve enerjik bir biçimde kafasını sallayarak düzgün, ağız*

kullanmadan, her sessiz harfi net belirgin ve özenle vurgulayarak konuşurdu. Sesli harflerin tınısını öylesine abartırdı ki, örneğin tereyağı çömleği anlamına gelen "Butterkruke" yerine "Botter" hatta "Batterkruke" derdi. Sıklıkla taklit edilen *Sei glöcklich, du gutes Kend* (iyi çocuk, sen mutlu ol) ifadesinde glücklich yerine "glöcklich" Kind yerine de "Kend" diyen yine Sesemi Bousset-Weichbrodt'tur. *Buddenbrook Ailesi*'nin konusunu Thomas Mann'ın çocukluk anıları ve aile çevresi belirler. Annesi romanın oluşmasındaki en ilginç ve işlenmesi gereken olguyu meydana getirir.

Akşamları çocuklara kitap okurdu. Onlara derste okutulan mitoloji kitabından, Homeros ve Vergilius destanlarından bölümler, Geothe'nin şiirlerini, öykülerini ve anılarını da; bunun yanısıra Andersen'in masalları ve Fritz Reuter'in öykülerini de: *Mecklenburg şivesi onun egzotik havasına hiç uymuyordu ama o evdeki herkesten daha iyi konuşuyordu bu şiveyi ve ben büyük bir keyifle ilk romanım "Fırtına Zamanı"nın ("Stromtid") bölümlerinin ayrıntılı ve mizahi bir biçimde kafamda nasıl şekillendiğini izleyebiliyordum. Sanırım, "Buddenbrook Ailesi" benim o dönemlerde ne kadar iyi bir dinleyici olduğumu anlamıştı.*

Heinrich, Thomas, Carla ve Julia 1885'lerde.

Annesinin Thomas Mann'a müzik konusunda aktardığı şeylerin sonuçlarının, gencin zevklerinin gelişmesinde oldukça önemli olduğu rahatça anlaşılıyor. Julia Mann

kendisiyle ilgili olarak genç bir kızken "okumaktan çok müzik yapmayı" sevdiğini söylemiştir. Gittiği ilk operadan sonra (Boieldieu, "Beyaz Kadın") Bayan Bousset'e kendisinin de "bir opera sanatçısı" olmak istediğini iletmiş ama bu arzusu baba, büyükanne, "amca ve teyzeler" tarafından şiddetle engellenmiş, ama piyano derslerine ve tanrı vergisi ses yeteneğini geliştirmeye devam etmişti. Sahip olduğu şarkı repertuarı –Thomas Mann'ın anılarına göre– oldukça geniştir: *Annemin çok güçlü olmasa da oldukça hoş ve sevimli bir sesi vardı. Duygusallık ve yapmacıklığın karışmadığı, sanatçı sezgisi ve zengin bir nota repertuarı ile Mozart ve Beethoven'den, Schubert, Schumann, Robert Franz, Brahms ve List'den Wagner sonrası çalışmalara kadar, bu harika alanın sunduğu mükemmel eserleri kendisi ve benim için söylerdi. Alman kültüründün belki de en parlak alanına ilişkin, hiçbir zaman kaybetmediğim bu birikimimi anneme borçluyum.* Çocuk *saatlerce cumbalı salondaki açık gri döşemeli koltukta* oturur –geçirilen bu saatlerin şairane bir anlatımla yansıtıldığı Hanno Buddenbrook'un müzik uğraşıyla hiçbir ilgisi yoktur– dinlediği o *abartılı, muazzam ihtişamlı* "Meistersinger" prelüdü değil, aksine Chopin etüd ve noktürnlerinin ince romantizmi ve Schumann ile Eduard Lassen'in bestelediği Heinrich Heine'nin şiirlerindeki *ifadenin duyarlı ironisidir* Heinrich Heine'nin serbest vezin ile yazdığı "Kuzey Denizi" ("Nordsee") dizisinin tümüyle etkisinde kalarak kendi üslup özelliği olan ironiyi de ekleyerek on sekiz yaşında kendi adıyla yayımlanan ilk şiirini yazar: *İkinci Veda* (Zweimaliger Abschied)

Mann'ların evindeki müzik uğraşı hiç de amatörce değildir. Lübeck Şehir Tiyatrolarının Birinci Orkestra Şefi Alexander von Fielitz, dostça ziyaretlerde bulunur, senatörün eşiyle birlikte müzik yapar; küçük orkestrasının bir kemancısı evin oğullarına keman dersi verirdi. Münih'te yaşadığı yıllarda, otuz yaşlarındayken Thomas Mann, Paul ve Carl Ehrenberg kardeşler, Arthur Holitscher ve Ernst

Bertram'la ikili ve üçlü gruplar halinde çalışmalar yapmış, ancak daha sonraları çocuklarının da anımsadığı gibi "Blüthner"deki doğaçlamalar uğruna bundan vazgeçmişti. Monika Mann babasının özellikle Schubert, Brahms, Strauss ve Wolf'un şarkı bestelerinden hoşlandığını anımsarken, oğlu Klaus Mann sözlerini çarpıcı bir şekilde şöyle özetlemiştir: "Hep aynı ritm, çekici ve aynı zamanda itici, hep o aynı renkte müzik ve ölümüne kendinden geçişten sonraki yorgunluk" Hep 'Tristan' Thomas Mann'ın Wagner'in müziğine olan yaklaşımı ancak ilk gençlik yıllarında böylesine koşulsuz ve çekincesizdir. – Nietzsche'nin yazılarıyla karşılaşmasından önceye rastlar bu. Daha *Buddenbrook Ailesi*'nde Wagner bir yandan beğenilirken diğer yandan alaya alınır, bu şu anlama gelir: Wagner'in zengin müziği yansıtılırken Thomas Mann'ın yaşamının sonuna kadar Wagner'e olan ilgisini canlı tutan entelektüel bir çekicilik kendini göstermiş olur: Öyleki Thomas Mann Bayan Klöterjahn'ın *Einfried* sanatoryumunda sağlık durumu iyiyken Chopin'nin noktürnlerini çaldıktan ve "Tristan ve İsolde"nin ikinci perdesindeki aşk düetiyle fazlaca ilgilendikten sonra ortaya çıkan ölümcül kanamasının yer aldığı *Tristan* adlı öykünün arkasından yazdığı *Yusuf ve Kardeşleri* (Joseph und seine Brüder) öykülerinin kurgusunda *hep Wagner'in* "Niebelungen Yüzüğü'ndeki" *o muhteşem motif yapısının* etkili olduğunu düşünmüştür. Geçen yıllar içerisinde Wagner'e karşı yaptığı onca eleştiriden sonra, yetmiş beş yaşma geldiğinde, onun müziğinin kendisi için *bitip tükenmeyen* bir konu olduğunu itiraf etmiştir; gerçi *metafizikle ilgili hazların işlendiği* "Tristan"ın 2. Perdesi'ne, Paris'teki Venusberg müziğine ve bazı başka şeylere de karşı çıkmaktadır. Güncelerinde kısaca şöyle bir değerlendirmede bulunur: *Venusberg müziği Kesinlikle temiz olmayan bir dünyanın cinsel ürünü* (27.11.1936) *Siegfried içe işleyen bir katılıkta, Nazi ruhlu* (30.8.1946). Ama bütününde sonuç şu: *Ne yapayım ki, Wagner başladığında ben gençleşiveriyorum.*

Bu, daha öğrenciyken izlediği Lübeck Şehir Tiyatrosundaki Wagner operalarıyla başlar. Sonraları çok ünlenen tenor Emil Gerhäuser, Tannhäuser'in, Walter Stolzing'in ve Lohengrin'in kahraman rollerini oynardı. O küçük orkestranın sesi pek iyi olmasa da, *zaman zaman kuğu sarsılarak yüzse de* veya *Barabanter Gentry'nin bir üyesi işaret parmağıyla ritmi idare etse de* genç çocuk hep *kendinden geçip, mutlu ve Fransızların dediği gibi "transporté" olurdu.* Özellikle ilk "Lohengrin" gösterisi ona *romantizmin tüm heyecanlarını yaşatmıştı.*

Tiyatroya gitmeye başladığı yıllar onun ilkokul dönemine rastlar, anılarında bu kadar özel bir yer alması belki de bu yüzdendir. Çünkü Thomas Mann okuldan nefret ederdi. Gotik tarzdaki Katharine kilisesinin güney cephesine bitişik olarak Prusya kışlalarına benzer şekilde 16 yy.da Lübeck'te inşa edilmiş, karanlık görünüşlü bir okul olan Katharineum'un ilkokul, ortaokul ve lisesini hiç kalmadan bitirir. *Biz erkek öğrenciler pek sevimli olmayan cimnastik salonlarında Jahn Baba döneminden kalma Napolyon'a karşı girişilen savaşta gençliği güçlendirmek için kullanılan aletlerle beden eğitimi yapmak zorundaydık. İnanılması güç ama biz bunları sert yakalı ve muhtemelen kolalı gömleklerimizle, gerektiğinde ceketsiz, kızıl sakallı, içkili sesiyle bizlere komut veren beden hocasının gözetiminde yapardık.* Bunun gibi başka bir çok şey de çok anlamsızdır. Thomas Mann on iki yıl süren bu eğitime, daha sonraları öğreneceği yabancı dillerde kendisine yardımcı olacak bazı gramer bilgilerinden başka hiçbir şey borçlu olmadığını düşünür.

Kurum bünyesindeki tek istisna ortaokuldaki sınıf öğretmenidir: En iyi okuma parçaları olarak övgülerde bulunduğu Schiller'in baladlarını 15 yaşındaki gençle tanıştıran yaşlı Bäthke'dir: "*Bu karşınıza çıkan ilk okunması gereken şey değil, okuyabileceğiniz en iyi şeydir!*" der. Öğretmeninin yaptığı bu önerinin ona olağanüstü bir fayda sağlamadığı kesin, çünkü 19. yy'da Schiller Goethe'den çok farklıydı

ve öğrenilmesi zorunluydu. Thomas Mann onun eserleriyle er ya da geç, mutlaka karşılaşacaktı. İlerki yaşlarında bile, özellikle bu öğretmeninden defalarca söz etmesi onun hafızasının ne kadar iyi olduğunu, bunun dışında kendisine gösterilen iyi niyeti ve teşviği hiç unutmayarak minnetle andığını gösteriyor.

Almanca öğretmeninin kişiliğinin bu derece etkili olmasının başka nedenleri de olabilir: Bäthke çevresiyle politik bir muhalefet içerisindedir. Kendisi gibi Katharineum öğrencisi olan Gustav Hillard, Thomas Mann'ın seksen yaşındayken Lübeck'e yaptığı son ziyareti esnasında orta okuldaki sınıf öğretmenlerini hatırlayarak şöyle demiştir: "İnançlarından vazgeçmeyen bir ilerici olarak eyalet parlamentosunda ulusal liberal senatoya karşı çıkan konuşmalar yapardı. Bu konuşmaları, derslerde de yaptığı gibi hemen Almancaya çevirdiği Fransızca alıntılarla son bulurdu: –'Qui s'execuse, s'accuse. Bu Almancada şu anlama gelir: Kendini savunan kişi, kendisini suçlu duruma düşürür, Bayım."– Schiller'in baladlarının yanısıra Bäthke bilinçli olarak öğrencilerin dikkatini "Don Carlos"da işlenen o coşkulu özgürlük tanımı ve tutkusuna çeker, ama Markiz Posa'nın Prensi'ni uyardığı gibi o da onları uyarır: "Ona söyleyin, eğer adam olmak istiyorsa, gençliğinin rüyalarına sahip çıksın, Beğenilen daha yüce bir aklın öldürücü böceğine Zarif karanfilin yüreğini Açmasın..." – Bunlar, Thomas Mann'ın 1955 yılında yaptığı Schiller konuşmasında yer alan ve şu sözleri haykırmasına neden olan dizelerdir: "*Don Carlos" – on beş yaşımda dile karşı içimde ilk kez hayranlık uyandıran ateşi yakan bu gurur dolu şiiri nasıl unutabilirim!* Ama sadece Schiller'in bu yapıtında ortaya koyduğu *eşsiz dil melodisine* duyulan hayranlık değil, aynı zamanda içerdiği etik mesaj da genç Thomas Mann'da kalıcı bir etki bırakmış olmalı: 1950 yılında Şikago'da verdiği *"Yaşadığım Dönem"* başlıklı konferansında Schiller'in ilk dönem metinleriyle ilgili anımsadıklarını beklenmedik bir şekilde Lübeck'teki okul yılla-

rındaki politik durumlarla karşılaştırarak şöyle der: *O zamanlar vatandaşın kafasında sosyal demokrasi ile bugünkü bolşevizmin aynı anlama geldiği –hâlâ çok iyi anımsıyorum– August Bebel'in ürkütücü bir hızla büyüyen sosyal demokrasisi ile garip bir biçimde içinde tutucu ve Schiller yanlısı birkaç lise öğretmenimizin de bulunduğu Eugen Richter önderliğindeki daha da muhalif Özgürlük Partisi'ni (Freisinnpartei) bünyesinde barındıran Bismarck'ın ulusal liberalizm döneminde, her yıl 2 eylülde yapılan Sedan kutlamaları zamanıydı: Sosyal demokrasi, bu devrim özel mülkiyetin kaldırılması, mülkiyetin kamulaştırılması, kültürün yok edilmesi, genel olarak bir yıkım anlamına geliyordu ve ben okul müdürümüzün masa ve sandalyeleri çakılarıyla çizen bazı yaramaz öğrencileri: "Aynı sosyal demokratlar gibi davrandınız!" diyerek nasıl şiddetle azarladığını hiç unutmam. Tören salonundaki herkes çok gülmüştü, öğretmenler bile, ama o "Bunda gülünecek hiçbir şey yok!" diyerek çok kızmıştı.* "İmparatorluğun kurulduğu" 1871 yılından itibaren Lübeck Alman İmparatorluğunun bağımsız bir eyaletidir. 1867'den beri kendi ordusu vardır. Prusya'yla yaptığı bir anlaşma sonucu bir yıl kaldığı Kuzey-Almanya Birliği'nden ayrılmıştır ve imparatorluk döneminde Hanse kentinin bir özelliği olan "özgürlüğü" de artık mevcut değildir.. Vergi dairesinden postaneye kadar, resmi dairelerin tümü Prusya örneğine göre yapılanır. Ve tören salonundaki o *bağırıp çağıran* müdürle *"Buddenbrook Ailesi"*nde *otorite, görev, güç, hizmet, kariyer gibi kavramların en büyük erdemler olduğunu iddia eden ve her tören konuşmasında filozofumuz Kant'ın koşulsuz buyruğunu tehdit edici bir biçimde kendine bayrak edinen* yine aynı kişi olmalı. O sadece yeni kurulmuş olan 9. Prusya kolordusuna bağlı Lübeck garnizonunun 2. Hansa piyade alayının 3. taburunun 76. numaralı yönetmeliğini taklit ediyordur. Garnizonun subayları sık sık Senatör Mann'ın evine gelir, *parke döşeli balo salonunda kızlarına kur yaparlar.*

Mann'ların evinde hiç kimse temelde Prusya karşıtı değildir, ne baba ne de iki oğlu. Thomas, Prusya tarzı yönetilen okulun sadece eğitim yöntemlerine karşı çıkar, *tembellik yapmak ve okumak için ihtiyaç duyduğu* boş vakti sınırladığı gerekçesiyle çocukluğunda, *dadısıyla* elele, ilk Prusya-Alman imparatorunu *ulusal ve müşfik bir idol* olarak, özel bir trenle Lübeck'ten geçerken bir kaç dakikalığına durduğu o dumanlı tren istasyonunun peronunda görmüş, öğrencilik yıllarında da genç İmparator II. Wilhelm'in bir resmi ziyaretine tanık olmuştur. Thomas Mann, anılarında II. Wilhelm'i kişilik olarak kendi maiyetindeki yaşlı Feldmareşal von Moltke'nin gerisinde bırakmasının nedeni, geriye dönük yaptığı bir değerlendirme olmayıp, babasının o dönem bu konuda etkili olmasındandır: *İmparatorluk tahtının veliahtı, parlayan, pırlantalı madalyalarıyla akşam yemeğinden sonra, belediye binasının açık penceresi önündeyken pazar yerindeki kalabalık tarafından yeterince alkışlandıktan sonra Moltke de göründü, memnun olsada olmasa da daha büyük bir ilgi ile karşılandı... Simokin giymiş bir vatandaş, sevinç seslerini artırmak için silindir şapkasını yaşlı komutanın kafasının üzerinde sağa sola salladı ve bunun için dördüncü sınıf kırmızı kartal madalyasını aldı.*

"Savaş düşünürü" olarak adlandırılan Moltke, strateji uzmanı olarak, politikacı Senatör Mann'a örnek oluşturuyordu. Oğlu Heinrich'in daha sonraları saygı duyduğu ve Thomas'ın da "*Büyükler*"e dahil ettiği bu politikacı "İmparatorluğun kurucusu" Otto Fürst Bismarck'tı. "Babam gazete okuyordu: Fürst'ün yeni konuşmasını. Bu uzun süre insanların dilinden düşmeyecekti, özellikle de şu tümcesi: 'Biz Almanlar bu dünyada Tanrı'dan başka hiçbir şeyden korkmayız' 1840 yılında doğan Senatör Thomas Heinrich Mann, çağı gibi şüpheciydi. İçini çekerek kısa ve özlü bir biçimde: 'Aslında korkacak çok şeyimiz var', der. Bunu söylerken bu cesur söze ve sözü edene karşı sevecenlik içersindeydi" diye anımsar Heinrich Mann. 1888 yılının şubat

ayından bir sahne; Bismarck İmparatorluk Meclisi'nin önünde bir konuşma yapmış, ona ve onun icraatlarına inananların, II. Wilhelm'in sahte tavırlarına karşı iyi niyetli olmamaları gerektiğini söylemişti.

Bugüne kadar genç Mann kardeşlerin siyasi görüşleri hakkında pek ayrıntılı bir bilgi yoktur. Thomas hakkında, *Buddenbrook Ailesi*'nde ortaya koyulan ve daha sonra *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri*'nde yeniden ele alınan *klasik eğitimin prusyalılaştırılıp hümanist eğitimden* (Latince ve Yunanca dillerinin eğitimi) *uzaklaştırıldığı yeni Alman eğitim sisteminin* eleştirilmesi esas alınmıştır; Heinrich hakkındaysa "Im Schlaraffenland" (Tembeller Ülkesinde) adlı romanı başından beri söz konusu olan karşıt tutumunu açıklamada yeterli görülmüştür. Oysa Thomas daha *Gözlemler*'de Bismarck'ı Nietzsche'nin saldırılarına karşı korumuş, yaşlılığında onu Luther ve Goethe'nin yanında Alman tarihinin *üç devinden* biri olarak kabul ettiğini söylemekten çekinmemiştir. Heinrich'de olgun yaşlarını değerlendirdiği "Ein Zeitalter wird besichtigt"te (Bir Çağ İnceleniyor) kesinlikle Bismarck'a sahip çıkmış; bunu da gençlik izlenimlerine dayandırmıştır: "Din çok erken bir yaşta benimsenir, onun yorumlanması da öğrenilir, ama yaşamın sonuna kadar ona ve anısına hep saygı duyulur" 1890'da Bismarck görevinden ayrılır. İki yıl sonra da Senatör Mann ölür; oğulları, babalarının yönlendirmesiyle, Alman Şansölyesi'nin çalışmaları hakkında somut bilgiler edinip bunları canlı tutmayı bilmişlerdir. Hansa'lı bir tüccarın oğulları olarak imparatorun ihtişamına gülmüş olsalar bile Bismarck'ın ekonomik verilere dayanarak yaptığı konuşmaları, onların Almanya'nın pekişen gücünü kavramalarını sağlamıştır. Bunun sonuçları, genç yazarların gazetelerde yayımlanan eleştiri yazılarında görülür. Evet, 1895-96 yılları arasında yayımlanan denemeleri, "Alldeutsche" grubunun propagandasını yaptığı Bismarck'ın liberal nasyonalizmini aşan pangermanizmin etkisini ortaya koyar; iki kardeş babalarının "kuşkucu" katı disiplininden

Buddenbrooklar'ın evi

kurtulduktan ve doğdukları kenti terk ettikten sonra onun etki alanına girmişlerdir.

Babalarının 13 Ekim 1891'deki ölümü, tüm aile bireyleri için bir dönüm noktası olur. Viktor Mann "Biz Beş Kişiydik" adlı kitabında Senatör Mann'ın yaşamöyküsünü şöyle özetler: "Bizim babamız, şüphesiz Mann'ların köklü tüccar ailesi oldukları dönemin zirvesini oluşturuyordu. Onun erken ölümüyle, *Buddenbrook Ailesi*'nde şiirsel bir anlatımla yansıtılan, bu dönem yavaş olmayan bir düşüş ve çöküş ile son buldu". Thomas için *o kendine hakim olmasını bilen, başarılı, bu dünyada erken bir yaşta saygınlık ve onur sahibi olmuş bir adamdı . Erdemli, zeki, hırslı, çalışkan, ruh ve kişilik olarak çok zarif biri* olduğunu anımsar ve buna senatörün son yıllarda *iyi gitmeyen özel işleri nedeniyle pek de mutlu olmadığını* ekler. Thomas Johann Heinrich

Mann, 1 Ocak 1963 tarihli anlaşma gereğince, şirketi babasından tek başına devralmamıştı, mal, mülk ve bazı yükümlülükler 45500 Courant Mark karşılığı ona ve o güne kadar firmanın ticari temsilciliğini yapmış olan Georg Thorbahn'a geçmişti.

Lübeck'teki genel ekonomik gelişmeler daha sonraki yıllarda işleri olumlu etkilememişti. Esnaflar Birliği ve ticari kooperatiflerin imtiyazları 1866'da kaldırılmış, ucuz Rus tahılının ithalatı 1878'deki yerli mallarını korumak amacıyla ithal mallara konan gümrükle önlenmişti. 1887 yılında yapımına başlanan Kuzey-Baltık Denizi kanalı sayesinde Kiel Limanı önem kazanmıştı. Ulusal devletin kuruluşundan sonraki iktisadi gelişim yıllarında ortaya çıkan sanayi ürunleri ihracatındaki artış, Berlin ve onun sanayisi için doğal bir liman olan Kiel'e oranla, Avrupa dışındaki ülkelerin limanı Hamburg ve Baltık Denizi Limanı Stettin'in yararına olmuştu. Lübeck onlarla rekabet edemiyordu; Senatör'ün *özel işlerinin* iyi gitmemesi 19. yy. ortalarından itibaren Lübeck'te kendini gösteren bu ekonomik gerilemenin sonucuydu. – İşle ilgili sorunların aile çevresinde konuşulduğuna sadece Thomas Mann'ın anılarında rastlamıyoruz; Heinrich Mann'ın, aile tarihçesini yazan kardeşi Victor'a yaşlıyken yolladığı bir mektup da baba portresine katkıda bulunuyor: "'Biraz daha fazla yaşamak isterdim', diyordu. Bununla kendisine aşina olan ve başka türlüsünü düşünemediği yaşamına devam etmek istediğini anlatmaya çalışıyordu. Sorunlar da bu güvence altına alınmış, tasasız yaşamın bir parçasıydı. Ama bunun dışındaki her şey felaket olurdu. Babam sokakta bana iflas etmiş kitapçı Grautoff'u tükenmiş bir insan olarak göstermişti." Ticaret dünyasında cereyan eden bu tür olaylar Heinrich'den çok Thomas'ı ilgilendiriyordu: Başlangıçta babası onu şirketin varisi olarak tayin etmiş, ama vasiyetname farklı düzenlenmişti.

Senatör kan zehirlenmesi sonucu ölür, on altı yaşında olan Thomas Mann yanındadır. Bundan iki yıl önce de

bahçesinde oynadığı büyükannesini kaybetmiş, cenaze ve defin töreninin o hüzünlü ihtişamı onda derin izler bırakmıştır. İlk kez şimdi çok yakın bir insanının ölümüne tanık oluyordu: *Lübeck Sankt Marien Kilisesinin başrahibi, rahip elbiseleriyle babamın yatağının ucunda diz çökmüş, yüksek sesle kendinden geçerek dua ederken, ölmekte olan babam kafasını sağa sola çevirerek bu dini konuşmalara şiddetli bir biçimde "Amin!" diyerek katılıyordu. Rahip bundan rahatsız olmuyor hatta daha sonra mezar başında yaptığı konuşmada bu aminlerden övgüyle bahsediyordu, oysa benim gibi henüz yeni yetme bir çocuğun bile anlayabileceği gibi bunlar "son"dan başka bir anlama gelmiyordu.* – Orta yaşlarında Thomas Mann'a dinle ilgili görüşleri sorulduğunda, babasının ölüm anını anımsar; bu onda ölüm düşüncesini canlı tutmuş, sürekli ve derin bir iz bırakmıştır. Schopenhauer'in mistisizminde ölüm düşüncesinin derinlemesine işlendiğini görmek ona yeni boyutlar kazandırmış ve düşünüp yazdığı her şeyin *önüne geçmiştir* Dini yaşamak için dinsel törenlere ihtiyacı yoktur: Ölüm düşüncesi onun için *her tür duadan daha kutsaldır: din sorunu insan sorunudur, insanın kendi kendini sorgulamasıdır...*

Thomas Mann babasının ölüm anında "son!" anlamına gelen ifadesinin, görevini yapan baş rahibin savunmasından başka bir anlamı olabileceğini düşünmüş müydü acaba? Ya da "Mann'ların soylu burjuva dönemlerinin" sonu geldiğini mi gösteriyordu? Telaffuz edildiği an kadar önemli olan bu sözcük, *Buddenbrook Ailesi*'nde küçük Hanno'nun soyağacının *genetik karmaşasına bir kez daha göz gezdirdikten sonra* artık *kendisinden sonra her şeyin biteceğine* inanarak adının altına iki çizgi çekmesinin anlatıldığı bölümün temelini oluşturmuş olmalı. Thomas Mann'ın romanın ilk taslağıyla ilgili yaptığı bir açıklama bu düşüncenin doğru olabileceğini kanıtlıyor: *Benim için en önemli şeyin kardeşlerinden çok sonra doğan, aşırı duyarlı Hanno'nun kişiliği ve deneyimleri olduğunu çok iyi anımsıyorum, yani aslın-*

da sadece bir yazarın kendi kendini gözlemlemesi, bir içe bakışıydı.

Vasiyetname okunduğunda aile ve ticaret hayatlarının hangi nedenlerle sona ereceğini senatörün önceden sezinlediği anlaşılır: "Hiçbir hoşnutsuzluk göstermeden iki büyük oğlunun sanata yönelmelerini kabullenmiş, ama genellikle son doğan çocukların ticari yeteneklerinin daha iyi olduğuna inandığından en küçük çocuğunun henüz beşikte olmasından üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Şirketin tasfiyesini ve satıştan ele geçen paranın nasıl değerlendirileceğini, miras paylarını, kızlara evlenirken verilecek olan çeyizleri, işten çıkarılacakları ve yönetimi büyük bir titizlikle belirlemişti" diye açıklıyor Viktor Mann. Johann Siegmund Mann'ın Lübeck vatandaşlık hakkını elde etmesinden yaklaşık yüz yıl sonra tüccar, konsolos ve senatör olan torunu, reisi olduğu ve adlarına eyalet sınırları içinde en büyük saygınlığı kazandırdığı ailenin burjuva geleneğini bilerek sona erdiriyordu. Ama babalarının yaşına geldiklerinde iki oğlunun Thomas ve Heinrich Mann'ın adları ülkelerinin de dışına taşıp, tüm dünyada tanınacaktı.

"FRÜHLİNGSSTURM" VE AYRILIŞ

Şiir ve oyun yazarı. Thomas Mann – 14 Ekim 1889 tarihli günümüze ulaşan ilk mektubunu böyle imzalamıştır. Yazılarına yaptığı bu ekleme Thomas Mann'ın ilk yıllarda kendinden söz ederken kullandığı bir dizi ironik tanımlamanın başlangıcı olur. Bu ekleme Lübeck'te çok özel bir olayın yaşandığı günlerde yapılmıştır: bu olay ölümünün beşinci yılında Emanuel Geibel'e bir anıt dikilmesidir. "Belirgin, başarısızlığa uğramayan, klasik eğitimden geçmiş güzellik duygularıyla, seçtiği konuları güzelleştirmesini bilen" ve devrin modasına, zevkine uygun şiir ve oyunlar yazan aslında odur. Thomas ve Heinrich Mann onu beğenmezler O yıl, yani 1889'da, olgunluk sınavını vermeden okuldan ayrılan Heinrich Mann Dresden'de kitapçılık eğitimine başlamıştır – ilk yazarlık denemelerine de. Bunların arasında Lübeck'teki Geibel anıtıyla ve "bir önceki kuşağın hayran olduğu" bu "çok ünlü şair"le ilgili alay içeren yazılar vardır. Gençlik yıllarında ağabeyine çok bağlı, hatta bağımlı olan, Dresden'deki genç kitapçıya *uzun mektuplar* yazan Thomas Mann da onun görüşlerini paylaşır: Geibel'e ilişkin olanları da. Küçükken Travemünde'de bir kez bu yaşlı şaire rastlamış, hatta onun tarafından çok da iyi karşılanmıştır (*anne ve babamın hatırına*); bu karşılaşmanın anısına Thomas Mann o güzel anekdotu ekler: *Geibel öldüğünde sokakta yaşlı bir kadının şu soruları sorduğu anlatılır: "Şimdi kimin heykeli dikilecek? Şimdi kim şair olacak?" – Yaa,... kimsenin "heykeli" dikilmedi, "heykeli" dikilen kişi de mer-*

mer anıt da yok olup gitti, kimse klasik romantik telli çalgı çalan Laureatus'un halefi olamazdı...

Geçmişte kalmış *Laureatus*'un anıtıyla anıldığı, Heinrich'in ilk öykülerini yazmaya başladığı o dönemde Thomas Mann yazarlık kariyerine hazırlanır: Kukla tiyatrosunda sahnelediği masallardan sonra, öğrencilik yıllarındaki ilk denemeleri tiyatro alanında olur. Oyunlar yazar. Bazılarının adları günümüze kadar gelmiştir: "Aischa, Beni Zehirliyemezsiniz" *Aischa, Mich könnt Ihr nicht vergiften* ve "Rahipler" *Die Priester*, bu sonuncusu aşırı dinciliğe karşı ve Schiller'in etkisinde yazdığı bir "Don Carlos" taklitidir. Bu oyunlar ailenin iyi vakit geçirmesine yarar. Sınıf arkadaşına veya dans dersindeki partnerine yazdığı bazı şiirler, aşk şiirleri, okulda ünlenmiş ve Thomas Mann'ın *aile itibarını sarsmıştır*. Aile şirketinin varisinden farklı şeyler beklenmektedir

Ancak *çok sevdiği ama bir o kadar da çekindiği* babasının ölümünden sonra üstündeki bu baskının kalktığını hisseder ve edebi faaliyetlerine resmen başlar: Vasiyetname gereği şirketin tasviye edilmesi Thomas Mann'ı, korkuyla beklediği bu yükten kurtarmış gibi görünür. Babasının ölümünden sonra Lübeck'te geçirdiği yaklaşık bir yılın *anılarında çok keyifli* bir dönem olarak kaldığını özellikle vurgular. Aile evinin ihtişamı ve itibarı genç Thomas Mann için fazla bir önem taşımamış olmalı; bilindiği gibi "kent evinin" satılması onu pek fazla üzmemiş, daha *mütevazı koşullara* geçilmesinden de şikayetçi olmamıştır. (Anne birkaç aylığına *Burgtor*'da bahçeli bir villaya taşınmış ve babasının cenaze töreni nedeniyle yirmi bir yaşında son kez ayak bastığı doğum yerini hiç dönmemek üzere terk eden Heinrich gibi o da kısa bir süre sonra Lübeck'ten ayrılmıştır). 1893 yılının yaz aylarını Thomas Mann pansiyoner olarak bir lise öğretmeninin yanında geçirip daha sonra annesi ve kardeşlerinin yanma Münih'e taşınmıştır.

Lübeck'te yapılması gereken tek şey okulun bitirilmesidir, *gerektiği kadar mezuniyet* olduğunu kendisi de itiraf

etmiştir: O sadece "bir yıl" askerlik yapmak için liseye gider, olgunluk sınavını vermez. *Tembel dikkafalı ve her şeye karşı terbiyesizliğe varan bir alaycılık: Bu tutum içersinde yılları geçirdim, bana bir yıl süreli askerlik hakkını tanıyan belgeyi alana dek*. Tüm bunlar babasının sıkı disiplini altında belki de mümkün olmayacak olan aceleye getirilmiş bir ayrılık gibi görünüyor. Ağabeyi de orta kısma geçtikten sonra okuldan ayrılmış ve belki Thomas Mann'da bu yüzden olgunluk sınavına girmekten kurtulmuştur.

10. ve 11. sınıf öğrencisini *çok fazla çekingen* hatta tutuk biri olarak düşünmemek gerekir. Sınıf arkadaşı Konsolos Julius Harms Gustav Hillard'a, Thomas Mann'ın severek müsamerelere katıldığını, yetenekli arkadaşlarını fıkraları ve mim yeteneğiyle çeşitli muzipliklerle eğlendirdiğini söyler. -Bu okul ve personeliyle, yani öğretmenlerle ilgili yazdığı alaylı bir eleştiri, onu iflas eden kitapçı Otto Grautoff'un oğlu ile bir araya getirir. Thomas Mann onunla birlikte Lübeck'te geçirdiği son yazında "aylık sanat, edebiyat ve felsefe dergisi" "Frühlingssturm"u çıkarır. Bunlar *çok keyifli anılardır*. Okula ve burjuva çevresine karşı eleştirel tutumu. ki bu iki gencin coşku kaynağıdır. dergi için yazdığı önsöze de yansır. Onlar için *Lübeck çok değerli ve olağanüstü güzellikte bir kenttir, ama tozlanmıştır*; bu nedenle iki lise öğrencisi *kireçlenmiş beyinler sürüsüne, cehalete ve şişirilmiş dar görüşlülüğe sözcükler ve düşüncelerle karşı çıkmak isterler*. Bu ölçüde bir düşmanlık ancak takma bir isim kullanılarak gösterilebilirdi: Thomas Mann Lübeck'te ayda bir yayımlanan bu dergideki yazılarını ilk ve tek mahlası olan Paul Thomas ile imzalar.

Paul Thomas şiir ve düzyazılar üretir Öykündüğü yazar ise Heinrich Heine'dir, onun melodik ölçülerine kendi şiirlerini adapte eder, küçümseme. alay ve ironinin iç içe yer aldığı edebi polemik tarzını daha ilk eleştiri yazılarında yakalar. Ama Thomas Mann o dönemde Heine'nin eleştirel şiirlerinden başka yazın türlerinden de etkilenmiş, onun düzyazı denemeleriyle de ilgilenmiştir. Heine'nin

kültür eleştirisiyle ilgili görüşlerinin izlerine Thomas Mann'ın tüm eserlerinde rastlanır. Yaşlılık döneminde yazdığı "Yasa" *Das Gesetz* adlı anlatısındaki Musa karakteri, Heine'nin On Emir'in yazarı ile benzerlikler gösterir. Thomas Mann'ın Goethe imajı da zaman zaman Heine'nin "Geschichte der Religion und Philosophie in Deutschland" (Almanya'da Dinin ve Felsefenin Tarihi Üzerine) adlı inceleme yazısında yarattığı Goethe tiplemesine yakındır. En önemlisi ise Heine'nin Martin Luther'e duyduğu hayranlıktır. Bu Thomas Mann'ın ömür boyu Protestanlığı incelemesine neden olmuştur. Thomas Mann'ın Heine ile ilgili yaptığı ilk açıklamasında bu etki kendisini biraz hissettirir "Frühlingssturm" adlı derginin Haziran/Temmuz 1893 tarihli ikinci sayısında Paul Thomas "Berliner Tagesblatt" adlı gazetenin ekinde Dr.Conrad Scipio diye birinin yaptığı değerlendirmeyi yetersiz bulur ve *Heine*'sini korur. Thomas Mann'a göre *bu çok vasat bir makaledir. Yazar Heine'nin aslında iyi bir Protestan ve iyi bir yurtsever olduğunu vurgulayarak* övgüyü de aşan ifadelerle, *onun bohem yaşantısının kesinlikle hoşgörülmesi gerektiğine var gücüyle inandırmaya çalışmıştır.* Thomas Mann'ın genç yaşta bile II. Wilhelm döneminin burjuva ahlak anlayışının basit normlarını kabul etmeye gönüllü olmadığı açıkça görünüyor; onun daha çok *gericilik ve sofuluğa* karşı tavır aldığını şu ifadesi de ortaya koyuyor: *Bu çok komik! Bu küçük insan ölmüş Harry Heine'nin ardından bu tür özelliklerini sıralayarak ona gecikmiş bir iyilik mi yaptığını düşünüyor?! – Gösterdikleri de ne kanıtlar hani! – Heine, Martin Luther'den hayranlıkla söz ettiği için, o bir Protestan mı yani! Heinrich Heine, sevgili Doktor, doğma büyüme Alman olmasına rağmen Napolyon'a hayrandı, Protestan olmadığı halde de Martin Luther'e aşırı bir sevgi duyardı.*

On sekizinde biri için şaşılacak bir entelektüel olgun luğa sahip: Hayranlık duygusunu doğru kavrıyor. Onun için bu yabancı olana duyulan katıksız bir hayranlık değil, belli

bir mesafe ve uzaklıktan bakmaktır ki, bu bakış sanatın ta kendisidir. Sanatçı *hayranlık duyarak* kendi düşüncelerinin sığlığından kurtulabilir. Romantizm akımının bir kavramı olan özlem *Tonio Kröger, Sarayda Bir Maçera,* hatta *Büyülü Dağ Zauberberg* ve *Doktor Faustus* gibi yapıtlarının teması ve aynı zamanda Thomas Mann'ın yaşamı boyunca düşüncelerinin ve yazılarının değişmez öğesi, yani *sanata ilgi* burada öne çıkar.

Heine hakkında bir inceleme yazısı yazmamıştır, ama onunla ilgilendiğini gösteren dağınık notlar mevcuttur, *Heine ile ilgili bir ankette* (1908) onun için *Nietzsche'ye kadar* gelmiş geçmiş *en dâhi* yazar tanımını kullanır. Daha *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri*'nde Nietzsche ve Heine'yi karşılaştırmıştır. Nietzsche'nin, Heine'nin, *Psychologie des Nazarener-Typs* (Nazaren tipinin psikolojisi) yararlandığını düşünmesinin iki nedeni vardır: sadece Nietzsche değildir, Heine'yi öncü olarak kabul eden – Thomas Mann'ın kendisi de Heine'nin yazılarını Nietzsche'nin yazılarından daha önce incelemiştir. Bu yüzden de karamsar kültür düşünürünün Heine'ye öykünmüş olabileceğini düşünmüş olması gerekir. Aslında Thomas Mann temel eleştiriler konusunda filozof Nietzsche'ye daha çok şey borçlu olmasına rağmen, yaşamı boyunca *nükteli, coşkulu Alman yazara* hep sadık kalmıştır. *Büyülü Dağ*'ı yazdığı esnada Heine'nin "Firdusi" adlı şiirinin dizelerini tekrarlar durur: "Deines Liedes Riesenteppich – iki kez yüzbin dize " Ve Alman romantizminin tüm özlemlerinin bir eleştirisi olan *Doktor Faustus* adlı romanını yazdığı sırada da şu notu düşer: *Bu dönemde çok fazla Heine'yle Alman edebiyatı ve felsefesiyle ilgili yazılar okudum ve bütün Avrupa Faust edebiyatını inceledim.*

"Frühlingssturm" adlı edebiyat dergisinde Paul Thomas Henrik Ibsen'in "Solness Usta" adlı yaşlılık eserini eleştirir. Sanatçının yaşam karşısındaki trajik çıkmazını konu alan tiyatro oyunu *–Solness'in Çöküşü–* Thomas Mann'ın yapıtlarında işlediği sanatçı problematiğinin şifre-

sini oluşturur. Ibsen'in *naturalizm akımının etkisinde* yazdığı yaşlılık eserinin izlenimci özelliklerini, Thomas Mann edebi kuramlar çerçevesinde elc almaz. Edebiyat gelişmelerine yön veren ve öncü akımın kuramcısı olarak kabul edilen Hermann Bahr'ın etkisindedir: Thomas Mann *Vision* (Haziran/Temmuz 1893) adlı ilk düzyazısını ona ithaf eder; bu ünlü eleştirmene duyduğu saygının bir göstergesidir.

Bahr 1891 yılında "Zur Kritik der Moderne" (Modernliğin Eleştirisi Üzerine) adlı yazı dizisine "Die Überwindung des Naturalismus" (Natüralizmi Yenmek) adlı ikinci cildi de eklemiştir. Yapıtın adı amacının ne olduğunu ele veriyor. Emile Zola'nın natüralist romanın teorisini oluşturan "Le Roman experimental"ın yayımlanmasından on yıl sonra, Bahr tarafından natüralizmin sonunun geldiği açıklanıyor ve "yeni psikoloji, yeni romantizm ve yeni idealizmin" propagandası yapılıyordu. Bahr, o dönemin tabii bilimlere ve sosyolojiye dayanan sebep-sonuç bağıntısının edebi anlatımlarda ölçü olarak kullanılmasına karşı çıkıyordu; düşünce alanındaki her tür determinizmi reddediyor bunun aksine yazarın psikolojik analizler, "en ince ayrıntıyı dikkate alan" izlenimlerin ve "asabi" duyarlılığın analizini yapmasını gerekli görüyordu.

Lise öğrencisi, 1893

Sinir", "sinirli" gibi sözcükler, "çöküş" döneminin en önemli kavramları haline gelir. Thomas Mann da bunu ele alır. *Islak saçların hafif kokusuna büyüleyici bir şekilde sokulan sinirlerdir.* (*İki Kez Veda* adlı ilk şiirinden) İlk düzya-

zı taslağı da tüm sinirlere işleyen ürpermenin ortaya çıkardığı bir vizyondur... *Tüm duyu organlarında algılanan harika bir hareket. Ateşli, heyecanlı, çılgın.* Thomas Mann "toutes les aristocraties des nerfs"i, *dernier cri de Paris* doğrultusunda, Paul Bourget'in denemeleri ve romanlarında işlediği gibi inceler. Hermann Bahr sadece bu Fransızın kuramlarını alır ve Almancaya aktarır. Münih'te geçirdiği ilk yıllarında Thomas Mann Bourget'in yapıtlarını bizzat kendisi okur ve onun dekadan duyarlılığı ve uyumsuzluk psikolojisi, Thomas Mann'ın Bajazzo ve Christian Buddenbrook (ve Felix Krull) gibi karakterlerin özelliklerini belirlemesinde etkili olur. Christian Buddenbrook'u uyumsuz, nörotik tipin bir parodisi olarak ele almak gerekir. Bourget ve o dönemin çok ciddiye aldığı "sinirsel" uyarılar, onda biraz da abartılarak gerçek bir nörotik hastalığa dönüşmüştür. Fizyolojik bir garipliğin neden olduğu tuhaf bir *rahatsızlık*, onun sol taraftaki sinir uçlarının tümü olması gerekenden *daha kısadır*

Thomas Mann ilk denemelerinde üslup olarak Bahr'ın yazılarından çok *etkilendiğini* 1920'de açıklar. Bu saptama daha fazla şeyi içermektedir. Öğrencilik yıllarında çağdaş edebiyattan edindiği ilk izlenimler natüralizmin tartışılmaz olduğu dönemlerdeki gibi değildir; o başından beri bu ekolün karşısında olanların yazınsal kuramlarını ve açıklamalarını benimser. Tiyatro tarihi açısından Alman natüralist akımının çekirdeği ve baş yapıtı kabul edilen *Dokumacılar oyununun zaferi, on sekiz yaşındaki Thomas Mann'ı pek az etkiler*. Yaşlı Thomas Mann'ın bu anısı, söz konusu etkinin eleştirel hatta reddedici olmadığını gösteriyor. Heinrich Mann, Hauptmann'ın bu yapıtının Berlin'deki ilk temsilinde bulunmuş, bir kaç yıl sonra da zekice alaya aldığı "Dokumacılar" oyununu "Tembeller Ülkesinde" adlı romanına bir bölüm olarak eklemiştir. Bu bağlamda kardeşine de bunu bildirmiş olmalı.

Genç yaştaki tüccar çocukları, Lübeck'i terk ettiklerinde o dönem yazarlarından çok farklıdırlar – hiçbir sos-

yal angajmanları yoktur. Thomas Mann'ın okul ve tutucu burjuva çevresiyle ilgili duyduğu nefretin kökeninde estetik kaygılar ve duygusallık yatar. Ama bu nefret, baba ocağına yabancılaştıracak kadar güçlüdür. Doğduğu kentin *o boğucu tutsaklığından kurtulmayı ne kadar çok istediğine* daha ilerki yaşlarında defalarca değinmiş, Lübeck için zaman zaman *Almanya'nın en uzak köşesi* tanımını kullanmıştır: Paul Thomas'ın "Frühlingssturm" dergisine yazdığı önsöz, onun bu gençlik isyanını ortaya koyar ve 1893 yılının sonbaharındaki duvarlarla çevrili doğduğu kentten aniden kopmasının güçlü bir protesto sonucu olduğunu şüphesiz kabul etmek gerekir. – Ancak 1913'te yaptığı çalışmalarla kendisini çevresine kanıtladıktan sonra, eskiden Lübeck'e karşı beslediği kötü duygularla ilgili bir açıklama yapar; kendi adına değil Lübeck'li heykeltıraş Fritz Behn adına konuşur ve "kendi vatanında" horlanan bu sanatçı için yaptığı savunmasını, "Lübecker Nachrichten" adlı gazetede vatandaşların bilgisine sunar. O, bu gencin *hayalci dikbaşlılığını ve eleştirel tutumunu*, yetiştirdiği sanatçılarını birer *dönek, yoldan çıkan ve ahlaksız* olarak nitelendiren ve onlardan *tiksinen* bu kinci vatanın karalamalarına karşı korur. Fritz Behn'in savunması birden bir suçlamaya ve kendini açıklamaya dönüşür, bu biraz gençlik yıllarının sorgulaması gibidir. Doğduğu kenti terk ettiğinde çevresine duyması gereken hiçbir minnettarlığının olmadığına inanır.

Oysa Thomas Mann geldiği yere, çocukluk ve gençlik yıllarına çok şey borçludur: Ailesinin sahip olduğu saygınlık, babasının bir devlet adamı olarak şehir devletindeki konumu, ona güvenli bir yaşam dahası anne babasının sanat zevki, annesinin sayesinde aldığı edebiyat ve müzik dersleri de çok güçlü bir temel eğitim sağlamıştır. Belki Thomas Mann ailesinin sosyal konumu nedeniyle diğer yeni Alman şairlerine oranla daha avantajlıdır ve belki de bu yüzden daha büyük şeyler yaratmakla yükümlü olmuştur. Goethe'nin Frankfurt am Main'da bulunan doğduğu evi

ilk ziyaret ettiğinde *odalarının ve merdivenlerinin onda bıraktığı izlenimi, çocukluk yıllarından tanıdığı o masalsı atmosferi*, böyle bir şeyle tekrar karşılaşmanın yarattığı ruhsal sarsıntıyı, belki de bu nedenle sadece o yaşamak zorunda kalmıştır... Buna ek olarak bir de Kuzey ve Latin ırklarının karışımı hem Heinrich hem de Thomas'ın kişisel ve sanatsal gelişmelerinde önemli rol oynamıştır. Gelişmesine olanak sağlayan ortam, çevresi açısından soylu bir tüccar aileden gelmesi, sağlam burjuva yaşam tarzı, çalışkanlık ve bir parça da protestanlığa olan inanç geleneğiyle yoğrulmuş olan bu sosyal sınıf Thomas Mann'ın tüm yapıtlarında belirleyici olmuştur: Alman yazarları arasında burjuva geleneklerini betimleyen ve aynı zamanda en acımasızca eleştiren yazar o olmuştur ki o da bu geleneklerle yetiştirilmiştir

Thomas Mann bu gerçeklerin farkına çok erken varır. Fritz Behn için yaptığı savunmanın sonunda bile uzlaşmadan yanadır: *Sabırsızlık içinde, hiçbir duygusal davranış göstermeden, son bir kez bile kulelerine dönüp bakmaksızın vatanını terk edip uzaklara giden bu çocuk, doğduğu kenti sevmeyebilir. Ama her ne kadar memleketinin kendisine küçük geldiğini, onu her ne kadar aştığını düşünse de: onun aşina olduğu bu resim kafasının arkasında bir yerde her zaman için var olur ve yıllar sonra unuttuğunu zannettiği bir anda derinliklerden çıkıp gelir; tatsız veya yavan görünen birden değerli olacaktır, insan, yaşamı boyunca uzaklarda gerçekleştirdiği işler, etkinlikler ve başarılarla gizliden gizliye söz konusu o küçük dünyaya saygı duyar... Kendisini oraya bağımlı hissetmesinden ona karşı direnir; kendisini atmak zorunda kaldığı ve belki de çoktan unuttuğundan, ona gönüllü olarak yaşamıyla ilgili yorum ve söz hakkı tanır. Kendi başarılarının, kendisine karşı saygı duymayı öğrettiği oranda o da doğduğu yere saygı duymayı öğrenir.*

Buddenbrook Ailesi romanından sonra Thomas Mann, vatan konusunu bir kez daha, yaşlılık yapıtı olan *Doktor*

Faustus'ta ele alır ve son olarak da *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları* romanını yeniden ele aldığında, yazmaya kırk yıl önce başladığı ve ilk sayfaların devamı olan "Çocukluk Kitabı"nı *Buch der Kindheit* ekler, bu Fritz Behn için yazmış olduğu otobiyografik temele dayanan bir bölümdür.

MÜNİH

İlk Öyküler, Erken Gelişen Politik Bilinç

Münih, Rambergstrae 2. Senatörün eşi Bayan Julia Mann burada "sekiz odalı" bir dairede yaşıyordu: "Yüksek sosyete" için buna "normal büyüklükte" bir ev denebilirdi. Thomas 1893 sonbaharında buraya taşınır. Onsekiz yaşındadır ve henüz "reşit" değildir. Bir vasi onun uygulamalı bir meslek edinmesine karar verir: *...hemen ve âlenen avarelik yapmaktan çekindiğim için, bunun geçici olacağını düşünerek, bir yangın sigorta şirketinde stajyer olarak işe başladım.* Thomas Mann'ın kısaca *gelip geçici* diye nitelendirdiği bu olay bir yıl sürer. *Sürekli hapşıran memurların arasında bordroları yazıyordum*, bunlar şirketin yangına karşı sigortaladığı nesnelerin detaylı listeleridir ve bilinen eğik yazı masalarında yazılır. Bu *dönemle* ilgili söylenecek pek fazla şey yoktur.

Thomas Mann'ın, poliçelerin bulunduğu masanın altından gizli gizli ilk öykülerini yazdığı iddiaları insana anekdotmuş gibi geliyor. Bu yüzden onun biyografisini yazan herkes bu konuya değinmiştir. Ama Thomas Mann'ın çalışma saatleri dışında *Düşkün* adlı anlatısını yazacak yeterince boş zamanı olmuştur. Stajyer olarak çalıştığı bu süre içerisinde yazarlıkla ilgili çabalarını gösteren ve günümüze gelen tek yapıtı da bu anlatıdır. Thomas Mann'ın Münih'e gelişinden bir yıl sonra, Ekim 1894'te en ünlü siyaset ve edebiyat dergilerinden biri olan "Die Gesellschaft"ta yayımla-

nır (aynı dergi bir yıllık süre dolmadan öğrenci Paul Thomas'ın "İki Kez Veda" adlı şiirini de onun gerçek adıyla yayımlamıştır) ve genç yazara Richard Dehmel'den "selam ve saygı" getirmiştir. Dehmel'in mektubu, yetkili bir mercinin, yeteneğini kabul ettiği anlamına gelir. Gerçi Dehmel'in yazarlık dışındaki asıl mesleği Thomas Mann'ınkine benziyordu, o dönemde o Alman yangın sigorta şirketleri birliğinin sekreteriydi, ama yeni çıkan "Aber die Liebe" adlı ikinci şiir kitabıyla şair olarak ünü yayılmaya başlamıştır. Onun övgüleri, başka yazılar yazma konusundaki teşviği, Thomas Mann'ı stajyerlik işini bırakma konusunda cesaretlendirir. Annesi ve bir avukatın yardımıyla yangın sigorta şirketinden ayrılır.

Thomas Mann'a çalışmama özgürlüğünü kazandıran bu ilk yapıt nasıl bir yapıttı? Özellikle kendisi *Düşkün* adlı anlatısını daha sonraki hiçbir yapıtının baskısına almamış, onun için daha çok *olgunlaşmamış, ama belli ahengi olan bir yapıt* demiştir. Paul Bourget tarzı bir öyküdür; Fransız roman ve deneme yazarı ve etik konularda öğütler veren kültür eleştirmeninin genç Thomas Mann üzerindeki etkisi hiç de küçümsenecek gibi değildir. Hermann Bahr "Die gute Schule" (1890) adlı romanında sadece onu taklit etmekle kalmamış "Kritik der Moderne" adlı yazı dizisinde ona dikkat çekmiş ve "Zolacıların Bourgetleştirilmesi"nin "Natüralizm krizinin" ana sorunu olduğunu

Paul Bourget

iddia etmişti. Bu, psikolojik analizler uğruna "objektif" somut dünyayı olduğu gibi yansıtma tarzını "aşmak" gereğinin dışında anlamlara da geliyordu. Bourget, insanların davranışını geldiği yer ve çevrenin belirlediği natüralist gelenek karşısına "les mille tragédies taciturnes et secrètes du coeur"ü[1] betimleyen, "sentiments inexprimés"[2], "situations d'exception"[3] ve "caractères singuliers"[4] yansıtan karakter romanını çıkarıyordu. Thomas Mann bunu ilk anlatısında uygular. Yazarının Bourget'nin tüm kuramlarını dikkate alarak yazdığı *état d'âme*'ı[5] konu alan ve ilk aşkı işleyen bir anlatı, bir çerçeve anlatıdır.

Bunun yanı sıra öykü etikle de ilgilidir: Dönemin en yeni hareketi sayılan kadın eşitliği tartışılır ve uyarıcı bir örnek olarak işlenir: *Düşkün* çünkü şu anlama gelir: *Eğer bir kadın bugün aşk yüzünden düşüyorsa, yarın para yüzünden de düşebilir.* Yaşadığı bu macerayla aklı başına gelen ve hayata küsüp her şeyi *alaya alan* biri olup çıkan, henüz dokunulmamış, masum bir genç erkek olan sevgilidir burada kandırılan. Onun *küçümseyen aşağılayan her davranışında aslında yaşam deneyimi ve yaşamdan bıkkınlık gizlidir.* O öykünün kahramanıdır ve Bourget'in yarattığı psikolojik karakterin belirgin özelliklerini taşır: Bu mükemmel olmayan, başarısızlığın ve yenilginin sembolü olan "sanatçı" tipidir.

Heidegger, Sartre ve John Clellon Holmes'un "varoluşçuluk" döneminde olduğu gibi "sanatçılık" Ernest Renan, Paul Bourget ve Friedrich Nietzsche'nin döneminde de düşünsel uzlaşmanın moda sözcüğüdür ve gözlemleyen bir kararsızlığın, her istenci frenleyen eleştirel ve canlı bir özdenetimin ifadesidir. *Düşkün* adlı anlatıda örneğin, söz konusu genç Dr. med. Selten'den şöyle bahsedilir: Sevgilisi ile birlikte olduğu ilk gecenin sonunda *kendi içine gömülür ve iç dünyasını büyük bir titizlikle sorgular.* Duygularını her an için şiir haline getirebilir. Bu ilk anlatıda sadece ana hatlarıyla işlenen, Münih'te geçirdiği ilk yıllarda yazdığı daha sonraki *Düş Kırıklığı ve Bajazzo* adlı iki yapıtının ana ko-

nusu olur: "Sanatçı"nın kendini, duyu ve duygularını zorlayacak olan bir yaşantıyı bulma çabasıdır. Onu bulamaz, bulduğunu zannettiği an sadece hayalle karşı karşıya olduğunu anlayıp sarsılır.

Bourget "sanatçılık" kavramını çok iyi tanımlamıştır: "C'est beaucoup moins une doctrine qu'une disposition de l'esprit, très intelligente à la fois et très voluptueuse, qui nous incline tour à tour vers les formes diverses de la vie et nous conduit à nous prêter à toutes ces formes, sans nous donner à aucune"[6]. Bu Venedik Piazza San Marco'daki garip adamın yaşadığı *büyük ve genel bir düş kırıklığının* yarattığı ruh haliyle anlattıklarıdır. *Ben insanlardan o tanrısal iyiliği ve o tüyler ürperten şeytaniliği bekliyordum; ben yaşamdan o büyüleyici güzelliği ve o çirkinliği bekliyordum, bütün bunlardan sonra ruhum dayanılmaz bir arzu ile doldu, o engin gerçekliğe karşı duyulan derin, ürkütücü bir özlem, her tür yaşantıya, nasıl olursa olsun... İnsanların büyük övgüler yağdırdığı sanat eserlerini görebilmek için dünyanın tüm güzel bölgelerini dolaştım; onların önünde durup baktım ve kendime şunları söyledim: Güzel. Ama daha güzel olamaz mıydı? Hepsi bu mu?* Bu tür bir *düş kırıklığının* kökeninde Bourget'ye göre özel bir ahlaki ikilem yatmaktadır ve bunun için de "iyi" ve "kötü" kavramları pek fazla şey ifade etmez. "Le bien et le mal, la beautè et la laideur, les vices et les vertus"[7] sanatçı tipe "des objets de simple curiosité"[8] gibi gelir. Thomas Mann, Bourget'nin "Essais de psychologie contemporaine"[9] adlı yapıtını büyük bir dikkatle incelemiş olması gerekir; açıkça sanatçı tipin etik bağları reddeden ilkesini ele alır. Düş kırıklığına uğramış kişiye çektiği ıstırabın bir tek nedeni olduğunu hissettirir. *Tek suçlu iyi ve kötü, güzel ve çirkin gibi, benim de nefret ettiğim, büyük kavramlardır.*

Bajazzo adlı eserde bu düşüncelere devam edilir ve özel bir "sanatçı" tipi kullanılır: Bu başka birilerinin hissettiklerini yüreğinde duyabilmesi ve kendini sorumlu hissetmesiyle her şeyi yapabilen ama hiçbir işe yaramayan sa-

natçıdır. Müzik ve resim yapabilir, şiir yazabilir – ama: Burjuva babanın yargılacığı gibi *bunların hepsi palyaçoluk, soytarılık ve bir tür soytarılık yeteneğidir.* Bağlanma korkusu Bajazzo'yu üzer, o sadece yeni duygular yaşamayı arzu etmektedir: *Etkilenme yeteneğim çok fazlaydı. Her şairane kişiliği duyguyla anlar, onda kendimi bulduğuma inanırdım ve bir kitabın etkisiyle o tarzda düşünür ve hissederdim ta ki yeni bir başka kitabın etkisine girene kadar.* Bu kitaplardan bir tanesi eserde Thomas Mann tarafından tırnak içinde bir biçimde ele alınmıştır: *Daha bir kaç saat önce kendimi büyük bir sanat eserinin etkisine bırakmıştım, şu vicdansızca dahiyane sanatçı yönüyle insanı sarsan, uyuşturan, üzen, mutlandıran, yıkan zalim ve acımasız üstün eserlerden bir tanesine... Hâlâ tir tir titriyorum, düş gücüm alt üst. ender yaşanan ruh hallerinin birinden diğerine geçiyorum, özlem, dini heyecan, zafer, mistik bir barış hali, – bunla birlikte onları ifade etme, başkalarına iletme, gösterme ihtiyacını da duyuyorum, "yaşanılandan bir şey üretme ihtiyacını"*

Thomas Mann'ın *Bajazzo*'yu kaleme aldığı 1895-96 yıllarına rastlayan ve bugüne kadar fazlaca dikkate alınmamış olan bazı eleştiri yazılarından onun Bourget'yi büyük bir ilgiyle izlediği, 1892'de Paris'te yayımlanan "Cosmopolis" adlı romanını (Almanca çevirisi 1894) piyasaya çıkar çıkmaz okuduğu anlaşılıyor. Anlatıdaki bir bölüm onun bu eserden etkilendiği izlenimini uyandırıyor. Burada bir figür ön plana çıkar: Bu Dorsenne adındaki yazardır; sorumsuz sanatçı tipinin, yani "épicurien intellectuel"in[10] bir prototipidir. Bourget de daha önceki "Essais"[11] adlı kitabında onun etik değerleri reddetmesi konusunda benzer ifadeler kullanmıştır: "Le bien et le mal, la douleur et la joie, tout est matière pour vous à ce jeu de votre esprit."[12] Bu tümce Thomas Mann'ın sanatçı problematiği ve sanatçının dünyaya karşı mesafeli tavrı konusunu yaratan motiftir. Onun bu konuya, Nietzsche'nin yazılarıyla tanışmadan önce aşina olduğunu bir kez daha vurgulamak ye-

rinde olacak. İster bilimsel ister edebi eserlerinde olsun sanatçıya büyük ölçüde entelektüellik tanıyan ve onun "volupté d' intelligence"ını[13], "spasme cérébral"a[14] olan tutkusunu ve "disposition de l'esprit très intelligente"ını[15] vurgulamaktan bıkıp usanmayan Bourget'dir. Nietzsche kendi açısından sanatçının zekâsı konusunda aynı görüşte olmamıştır: Bir filozof olarak o onların bilgi birikimine önem vermemiş ve özel bir sanatçılık alanı olan aktör için sert bir vurguyla "ideal maymun!" ifadesini kullanmıştır. – Ama Thomas Mann'ın eserlerinde öteden beri sanatçı tiplemelerinin entelektüelliğine hayranlık duyulmuştur, Tonio Kröger ile başlayan, Gustav von Aschenbach'dan Adrian Leverkühn'ün o buz tutmuş yalnızlığıyla doruğa çıkan ve Felix Krull ile muzip bir anlatıma dönüştürülen sanatçı problematiğinin bir dizi kahramanı – Bajazzo bu dizinin ilkidir ve sanatçı Dorsenne'nin bir kopyasıdır, "cet homme si curieux de sentir sentir"[16]. Aynı onda olduğu gibi *ender yaşadığı duygu ve özlemler* onun için *bir şey üretmekte* kullanabileceği bir araçtır. Evet bu "tout est matière pour vous"[17] *Bajazzo* anlatısında kahramanın aşka duyduğu özlemden kurtulmaya çalıştığı anlara sıkça değinilir: *Benim ilk duygum, ilk iç güdüm akıllıca bu olaydan edebiyatla ilgili olanı yakalamaya ve berbat ruh halimi "mutsuz bir aşkla" açıklamaya çalışmaktı.*

Thomas Mann başından beri "sanatçı" tipinin yanında olmamıştır. Onun palyaçoluğu ve soytarılığı aynı Bajazzo'nun babası gibi onu da rahatsız eder. Bu tipin psikolojik özelliklerini Bourget'den almış olsa da, aynı zamanda onun "çöküş içindeki" ile (décadent) ilgili duyduğu ahlaki öfkeyi de almıştır. Bourget "çöküşü" (décadence) "yüzyıl dönümü"nün (fin de siècle) ortalama ve belirlenemeyen bir ürünü olarak görmemiş, aksine Fransa'daki toplumsal yaşamın somut bir üyesi olarak kabul etmiştir ve bunun temelinde yatan nedenlerin ne olduğunu söylemeyi de bilmiştir: Bunlar 1871 yılında Fransa'nın ulusal yenilgisi ve döneme hakim olan felsefi determinizmdi (sebep-sonuç

bağıntısı) ki, bu da Üçüncü Fransız Cumhuriyeti döneminin genel iktisadi liberalizminin sloganı olan "laissez faire, laissez aller"yi destekliyordu. Bourget monarşi yanlısıydı ve III. Napolyon'un tahttan indirilmesine üzülüyordu. Toplumdaki sınıf ve zümrelerin yasama ve yürütmede etkili oldukları ve temsil edildikleri devlet olan Ancien Régime"[18] özellikle de "la brave classe moyenne"[19], burjuva sınıfı ve katolik kilisesi onun açıkça bildirdiği idealleriydi. Sosyolog olarak bir aile teorisi bile geliştirmişti ve "sanatçı" tipi sadece bir amacı olmayan ehli keyfin lanetlenmiş olduğunu ve ancak güçlü aile birliği içinde veya kiliseye bağlanarak bundan kurtulabileceğini göstermesine yarıyordu. Bu tutucu ahlak anlayışı *Bajazzo*'da da biraz hissedilir, kendisinden bahsederken birçok kez *belli bir toplumsal sınıfa ait olmadığını, "topluma" hizmet etmek istemediğini ve yaşamını "insanlara" göre düzenlemediğini vurgular. Bajazzo*'da Tanrıdan ve dini konulardan bahsedilmez. Ama ilk yapıtı *Düşkün*'de kahraman aynı Bourget ustanın istediği gibi doğrudan doğruya yukarıya yönelir: *O an yukarı Tanrıya doğru baktı ve onun uykulu gözlerini öptü*, ve bir kez daha şiirsel bir dille: *O zaman ellerini birleştir ve inançla yukarı Tanrı'ya bak*. Bu oldukça sönük ve kalıplaşmış gibi görünüyor ama bu tür konular daha sonraki eserlerinde yer almadığından, toplu yapıtlar arasında bulunan bu öykünün son bölümüne bir katkıda bulunmuş olabilir.

Ama Roma'ya gitmeden önce Münih'te geçirdiği son bir yıl içersinde kaleme aldığı sekiz eleştiri yazısı ve daha küçük yazılarına, Thomas Mann'ın kendi deyimiyle "göze batan bir hamlık" nedeniyle, bilinçli olarak hiçbir otobiyografik ifadesinde yer vermediği kesin: Bunlar, o dönem Heinrich Mann'ın yayımladığı bir dergiye yazdığı yazılardır. Dergi Almanlığı aşırı derecede vurgulayan ve bir "halk" sanatçısı olan Fritz Lienhard tarafından kurulmuş ve o dergiye iddialı bir isim olan "Zwanzigste Jahrhundert" adını "Yirminci Yüzyıl" vermişti – ve herhalde han-

gi hakla bunu yaptığını da bilmiyordu: Dergi güçlü bir kan ve toprak politikası güdüyor, Alman milliyetçiliğini, hatta en uç noktada şovenizmi savunuyor, mümkün olan her fırsatta Yahudi düşmanlığını işliyordu – bunlar bir sonraki yüzyılda en kötü biçimde gerçekleştirilmiş olan düşüncelerdi. Ama o an geldiğinde, Thomas Mann çoktan karşı tarafa geçmişti bile. Ama yirmi bir yaşında, Bourget'nin çırağı olarak geçici bir süre Lienhard'ın partisine katılmıştı. Parti programının her satırı Thomas Mann'ın "Zwanzigste Jahrhundert" için yazdıklarında kendini hissettirir. Örneğin Ortaçağ Alman edebiyatında şövalyelerin yazdığı aşk şiirlerinin taklit edildiği ve ulusal devletin kurulmasından sonraki iktisadi gelişim çağında çok beğenilen bir şiir kitabını eleştirir: Karl Habermann'ın "Garda Gölü Kenarında Bir Alman Şarkısı" ("Ein deutscher Sang am Gardasee") ve bu "Gartenlaube" tarzındadır: *Yabancı bir toplum tarafından söylenen bir Alman şarkısı – ama yine de Alman topraklarında... Kendisi için söylenen şarkılara sevimli kız muhteşem selvi ağaçları ve tatlı tatlı kokan güller arasından kulak verir... İnce bir zevkle hazırlanmış olan bu kitapçık Alman şiiri dostlarına içtenlikle tavsiye edilir.* Garda gölü aslında kesinlikle Alman topraklarında değildir, yazıldığı 1895 yılında Alldeutsche Partisi öylesine güçlüdür ki, propagandasını yaptığı pangermanizm bir şiir kitapcığı eleştirisini bile belirliyebilmektedir. – Ya da Thomas Mann dikkatini, Adolf Ferdinand Dörler'in derlediği, eleştirmenin de hoşlanarak not düştüğü gibi *başkumandan Ferdinand Karl'a ithaf ettiği* Tirol halk efsanelerine yöneltir; onlarda pagan-germen kalıntılarına rastlamaktan hoşlanır: *Orada burada şaşkın şaşkın dolaşıp duran beyaz atın üzerindeki atlıda, en yüce Tanrımız Wodan'ın hayaletini görebiliriz.* Bu kulağa biraz genç imparatorluk dönemine ait konuşmalardan biri gibi geliyor ve öyle de olabilir aslında. Çünkü Lübeck'te Geibel ile ne yapacağını bilemeyen Thomas Mann, durup dururken Maurice Reinhold von Stern diye birinin şiirlerini beğenmeye başlar ve bu

tür şiirlerin geleceğinden ümitlenir: "Bunun için dolu dizgin ileri. Elimizde doğruluk mızrahı. Sen gençlik inancı, Sensin kanatlarımız. Bizi güneşin yanına taşıyacak" Bu Wilhelm devrinde, hakim çevrelerin zevkine göre yazılmış ve Almanya'daki emperyalist dönemin sloganına sadece bir adım uzaklıktadır: "Ve Alman ruhu, Bir kez daha dünyayı sağlığına kavuşturacak" Bu "çığırtkanlığın" şairi Geibel'dir.

Ama bütün bunların hepsi ufak tefek sataşmalar. Thomas Mann'ın "Zwanzigste Jahrhundert" adlı dergide *yetenekli bir eleştirmen* olan Alfred Kerr'i sert bir dille eleştirmesini de böyle kabul etmek gerekir. Henüz kendi savunması söz konusu değildir. (Pariser Rechenschaft adlı yazısında kaydettiği gibi: *Bay Kerr'in beni aptal bulmasının sakat bir tarafı var...*) Thomas Mann burada Kerr'in üçüncü bir kişiye olan davranışıyla ilgili görüşünü bildirir: *Bay Kerr... eğlenceli öyküler yazan Richard Skowronek'in son eserinden öyle bir bahsetti ki, bu insan kendini kişisel olarak incitilmiş hissedip, eleştirmeni düelloya davet etti. Ama eleştirmen bu konuyu mahkemeye taşımadı ve kararı kamuoyuna bıraktı. Buna söylenecek bir şey yok, çünkü bir düellodan kaçınma Bay Kerr'in ilkelerine ne kadar sadık kaldığını çok iyi kanıtlıyor...* Bir on yıl sonra Thomas Mann'ın bizzat kendisi düelloya girmeyi reddeder. Bu konudaki görüşleri değişmiş olsa da yaşamı boyunca Kerr'e yakın olamaz – Ekim 1896'da yazdığı *Eleştiri ve Yaratı* konulu bu kısa denemesinde, Thomas Mann'ın ilk defa Nietzsche'den alıntılar yapması ve Kerr'in davranışlarının sebep olduğu eleştirmen tipinin niteliklerini belirtirken Nietzsche'nin oyuncu portresi ve Bourget'nin sanatçı tipolojisiyle karşılaştırması daha önemlidir: *Sainte-Beuve, Lemaitre ve Brandes meraklı, hassas ruhlu insanlardır, devamlı içinde yok olup gidebilecekleri, kendilerini tümüyle verebilecekleri, kendilerini ona dönüştürebilecekleri bir sanatçı kişiliğinin peşindedirler... Ve başka kişilere dönüşmede usta "sanatçı tipi"nin en gelişmiş türü olan eleştirmen, dünyayı bu kişinin gözleriyle gördük-*

ten, bu kişiyi tümüyle tüketttikten, yaşadıktan ve "onun psikolojisini başkalarına aktardıktan" hemen sonra üstün körü söylendiği gibi büyük bir hırsla başka bir ufka açılmak, başka düşünceleri izlemek, yeni duygular ve yeni hayatlar yaşamak, dünyayı başka açılardan görmek için dolaşıp durmaya devam eder Özellikle yüksek düzeyde eleştirmenler olan Sainte-Beuves ve Brandes'in, konuları eleştirirken birinin klasık çağın normlara dayalı estetiğine borçlu olduğu değişmez ölçütleri, diğerinin ise Hegel'in okulunda ve "Hegel solcularından" özellikle Feuerbach'dan edindiği siyasal, sosyolojik ölçütleri kullandıkları enine boyuna düşünülürse Thomas Mann'ın Bourget ve Nietzsche'nin psikolojik insan tipleri öğretisinden ne kadar fazla etkilendiği anlaşılır. Her ikisi de bir "sanatçı" gibi eleştirmiyordu, hedefi ne olursa olsun "çağdaşlığı" övüp duran Hermann Bahr gibi değerlendirmelerinde kararsız da değildi.

Ayrıca *özel bir kişilik olarak bakıldığında, ilginç olmayan, özgürlükçü bir Yahudi* diye tanımladığı Georg Brandes'e Thomas Mann tarafından alaylı bir gönderme de yapılmış oluyordu. Eleştirmen olarak dergisinde çalıştığı için buyruğu altına girdiği Lienhard'ın radikal Almancılığı nezakete izin vermiyor, her doktrinde söz konusu olduğu gibi yanlılarından güçlü bir tek taraflılık bekliyordu. Thomas Mann'ın Yahudilerle ilgili görüşlerini 1896 yılında "Simplicissimus" adlı haftalık dergide de yayımlanan *Mutluluk İstemi* adlı öyküsünde yarattığı *zevksiz, gri bir elbise giyen, çirkin, kısa boylu Yahudi* Barones von Stein tipiyle kötü bir biçimde yansıtır. *Kulaklarında parlayan kocaman pırlantalar* Mann kardeşler gençlik eserlerinde Yahudi hanımları konu olarak ele almak istediklerinde kulaklarında mutlaka *kocaman pırlantalar* olurdu: ister Heinrich Mann'ın "Tembeller Ülkesinde" adlı romanında olsun, ister Konsolos Hagenstörm'ün yeni zenginliğinin yanı sıra, Frankfurt am Main'lı Laura Sarah adındaki Yahudi bir hanım ile evlenmesinin bir kusur olarak ele alındığı "Buddenbrook Ailesi"nde olsun.

Yahudi düşmanlığı çok modaydı ve bir çok tehlikeli görüş ile birlikte yayılıyordu. Thomas Mann'ın da bu görüşlere katılıp katılmadığı bilinmeyecekti, şayet o dönemlerde çok beğenilen Karl Weiß adlı bir Almanın hazırladığı "Von Gibraltar bis Moskau" adlı gezi rehberiyle ilgili yazdığı eleştiri "Zwanzigste Jahrhundert" dergisinin Haziran 1896 sayısında yayımlanmasaydı. Burada, oldukça erken bir dönemde, Thomas Mann'ın on yıl sonra sözünü edeceği durumlardan birinden bahsedilmişti: *Yazarlıkta boşu boşuna kendimi rezil ettiğim ve "müzik" alanında kalmamın daha akıllıca olacağı duygusundan kurtulamıyorum.* Müzik onun için şairlik anlamına geliyordu. *Yazarlık* ise eleştiri, yargı, itiraf. İlk on yılda ortaya çıkan anlatılarında Thomas Mann'ın o dönemde onayladığı belirgin siyasi görüşün izlerine gerçekten rastlanmaz; sadece *yazarlığı* onu zor duruma sokar: *Milliyetçilik duygusu* – Haziran 1896'daki eleştirisinde kesinlikle böyledir – *bugün her yerde yeniden edebi bir zevk halini almıştır, Paris'te yeni bir dècadence eğlencesinden daha fazla bir şey olması gerekmese de. Almanya'da bunun daha önemli nedenleri vardır, çünkü Avrupa'nın en genç ve sağlıklı kültür toplumu olarak Almanlar diğer uluslara oranla daha çok vatan sevgisi, dînî inanç ve aile kavramının temsilcisi olmak ve öyle de kalmak zorundadır*

Bu ifade şaşırtıcı mı? "İyi Avrupalı", anti-nasyonalist ve özellikle Alman karşıtı olan, kesinlikle Polonyalı bir asilzade olarak kabul edilmek isteyen ve yazılarının Fransızca ve akılcılıkla ilgili görülmesinden gururlanan Nietzsche'yi, Thomas Mann ancak Ekim 1896'da okumaya başlamıştır. Daha önce savunduğu şovenlik, Bourget'nin kuramlarına göre belirlenmiştir; onun milliyetçi muhafazakârlığını alıp Alman sembolleriyle donatması, II. Wilhelm dönemine hakim olan özel seçkin Germen ruhuyla bağdaşmasına yeterli olmuştur. Ama bu ahenk kısa bir süre sonra bozulur. Bilinçlenen Thomas Mann, 1914'de geniş kapsamlı düşünce ve gözlemlerine "Alman ruhunu" konu olarak

aldığında ortaya zorlu bir savunma çıkar ve bu esnada genç yaşta kabul ettiği muhafazakâr öğretilerin kalıntılarından kendini kurtarabilir...

Nietzsche'nin yazılarıyla tanışmadan önce Haziran 1896'da yazdığı o eleştiride "sanatçı tipi" ile ilgili son değerlendirmesini yapar. Bu onun sanatçı problematiğini nasıl sosyal bir problem olarak algıladığını çok iyi ortaya koyar: *Dorsenne, Bourget'nin "Cosmopolis" adlı eserindeki sansasyon meraklısı sanatçı, Marki Montfanon'un ağzından dünya yurttaşlığı ile ilgili sert sözler duymak zorunda kalır. Şüpheci, estetik görüş sahibi ehli keyf insan tipinin karşısında tüm görkemiyle durabilen katolik ve kral yanlısı yaşlı adam onların, miras yoluyla elde ettikleri maddi manevi güçleri çoğaltmayı düşünmeksizin bitirip tüketen bir ırkın son temsilcileri olduklarını, oğulları bıraktıkları yerden devam etsin diye babalarının gerçek işler kurduğu ailelerin son bireyleri olduklarını ve onlardan nefret ettiğini o fanatik tavrıyla haykırır. Aileler bu işler üzerine kurulmuştur, aileler toplumu, toplumlar da ırkları meydana getirir. Ama tüm geleneklerinden kopmuş, beceriksiz ve tembel olan dünya yurttaşları zevk almanın dışında bir şey yapamaz ve yapmak da istemezler.* Bu ifade Georg Lukàcs'a – Thomas Mann eserlerinin en önemli yorumcusu – itirazı haklı kılıyor. Bu Macar edebiyat tarihçisi ve kültür filozofu Thomas Mann'ın burjuvaziyle ilişkisini inceleyip değerlendirirken bir yandan eserlerde bunu burjuva ve çağın çocuğunun kişisel sorunsalı olarak ele almış diğer yandan Thomas Mann'ın gençlik eserlerinde örnek aldıklarına baktığındaysa Leo Tolstoy'un hayatın tadını çıkarma ve keşişlik arasındaki çelişkisini belirleyici bulmuştur. Oysa Thomas Mann, Leo Tolstoy'u "Buddenbrook Ailesi" için aldığı notlar sırasında okumuştur. Saygın burjuva gelenekleri ve *estetikçi, ehli keyf insan tipinin* yaşama biçimi arasındaki ayrımı ve bununla birlikte sanatçı kişiliğin toplum içersindeki sorunsalını tümüyle Paul Bourget'ten almıştır. *Köklerinden koparılmış, bu şaşkına dönmüş insanlara* duyulan

şüphe –bunu Thomas Mann daha sonra *Tonio Kröger* adlı romanında en özlü biçimde işlemiştir– sanatçının sağlam temeli olan ve *gerçek işler üreten* burjuvayla kıyaslanması sonucu ortaya çıkmıştır. Thomas Mann'ın eserlerindeki sanatçı – toplum çelişkisinin asıl yaratıcısı kabul edilen Nietzsche, özellikle bu kıyaslamayı hiç yapmamıştır. O kendi döneminin burjuvasını, ulusal devletin kurulmasından sonraki iktisadi gelişim çağında oldukça doygun ve "mülkiyetle" birlikte "kültüre" de sahip olduğunu sanan burjuva sınıfını çok aşağılık bulur. Sanatçı onun için başlı başına psikolojik bir sorundur. Bourget ise onu ilk etapta sosyal bir sorun olarak görür, Thomas Mann da bu konuda onu izlemiştir.

1895-96 yılları arasında onun yorumcu ve eleştirmen olarak çalışması, sigorta memuru olarak başladığı kariyerin kötü sonuçlanması ve *gazeteci olmayı istemesinden* kaynaklanır. *Münih'teki yüksek okulların renkli ama verimsiz atmosferinde tarih, ekonomi, politika ve güzel sanatlarla ilgili derslerine girer.* Yaşlı Wilhelm Hertz'in saray epiği üzerine verdiği dersler öğrenciyi büyüler, bunun dışında kafelerde bir araya gelen, *tiyatro ve şiirle uğraşan kafa dengi bir gruba* da dahil olur, Schwabing ortamının insanı soktuğu hava gibi. Burada Wilhelm Hertz gibi Münih'in yaşlı sanatçılar kuşağından şair Albay Heinrich Reder ile karşılaşır, cennet trajedisi olarak adlandırılan "Das Liebeskonzil" eseriyle Münih I. Kraliyet Asliye Mahkemesi tarafından Tanrıya ve dine sövüldüğü gerekçesiyle bir yıl hapis cezası almış olan Oskar Panizza ile de burada tanışır (bu ceza eleştirmen Thomas Mann'ın "Zwanzigste Jahrhundert" dergisinde alkışladığı bir olaydı, çünkü ona göre *Tanrıya ve dine sövme lanetlenmesi gereken tatsız bir davranıştı*). Öğrenci Thomas Mann, Albert Langen'in "Simplicissimus" adlı dergiye yayımcı olarak aldığı Otto Erich Hartleben ile de bu çevrede karşılaşır ve "Akademisch-dramatischer Verein" adlı grubu yöneterek Ibsen'in "Yaban Ördeği" eserini ilk defa sahneye koyan Ernst von Wolzogen ile de tanı-

şir. Thomas Mann bu tiyatro oyununda Tüccar Werle rolünü üstlenir.

Bu tip küçük olaylar genç *gazetecinin* günlük yaşamını doldurmuş, belleğinde canlı kalmış ve anılarında yer etmiştir. Münih'te geçirdiği ikinci yılında eleştirmenlik göreviyle ilgili ne Thomas Mann ne de ağabeyi Heinrich Mann hiçbir açıklamada bulunmamışlardır. Lienhard'ın "Alman ruhu ve esenliği"ni konu alan dergisinde çalışmış olmaktan duyduğu utancı silebilmek için biyografi yazarlarını bile aldatmayı denemiş, ya İtalya'da birlikte kaldıkları sürenin tarihlerini vermemiş ya da --Thomas Mann'ın 1953'te Roma'da yaptığı bir röportajda olduğu gibi-- özellikle 1895-96 yıllarına aktarmışlardır.

Paul Bourget'in "Psychologie contemporaine" kendileri için sürekli bir teşvik olduysa da bu konuya daha sonra ikisi de değinmemiştir. 1904'de "Fransız etkisine" ne borçlu olduğu sorulduğunda, Thomas Mann bundan kaçınmış, *örneğin Flaubert ve Goncourt gibi en azından birkaç Fransız adı* verdiyse de Bourget'i gizlemiştir. Bu katı ahlakçı kültür eleştirmeni ve üretken roman yazarı, o dönem Action Française'in üyesi ve destekçisi olarak herhalde *anılmaya* değer değildi; bugün "uzman çevrelerinde" bile tanınmamaktadır. Oysa onun yazıları Thomas Mann'a sadece sanatçı olmanın ızdırapları ve görevleri hakkında ilk kavramları vererek genç yazara mesleğinin zorluklarını, sınırlarını ve büyüklüğünü anlatmamış, Bourget'in psikolojiyle ilgili birikimi Nietzsche tarafından da ele alınıp geliştirilmiş ve tüm bunlar Thomas Mann'ı her seferinde yeniden ve sürekli olarak etkilemiştir

ROMA-PALESTRİNA

Ağustos / Eylül 1896'da "Simplicissimus" dergisinin ilk yayım yılında Thomas Mann'ın "Mutluluk İstemi" adlı anlatısı yayımlanır. Münih'teki Albert Langen yayınevinde Sven Lange ve Frank Wedekind gibi editör olarak görev yapan Jakob Wassermann, genç yazara ilk ücretini *üç adet altın on Mark* şeklinde verir. Berlin'deki S.Fischer yayınevinin beş yıl önce kurduğu "Freie Bühne"nin 1895 yılından itibaren redaktörlüğünü yapan Oscar Bie, Thomas Mann'a "Küçük Bay Friedmann" adlı diğer bir anlatısının da kabul edildiğini ve kısa bir süre sonra yayımlanacağı sözünü verir. Bunlar Thomas Mann'a gelecek karşısında *bekler durumda olma* kolaylığını sağlayan başarılardır. Bundan başka, o ve ağabeyi Heinrich, babalarından kalan mirastan her biri 160-180 altın Mark tutarında bir aylık alırlar... *bu değişim bizim için çok anlamlıydı; bize sosyal bağımsızlık ve "bekleme" özgürlüğü tanıyordu. Mütevazi koşullarda istediğiniz her şeyi yapabiliyorduk.* Yangın sigorta şirketi iyi sonuçlanmamıştı, olumsuzlukları da olan gazetecilik de mutlaka yapılmak zorunda değildi. Thomas Mann mesleğini bekleyebilmek için meslek seçiminden vazgeçer.

Benim gibi bekler durumda olan benden dört yaş büyük ağabeyim Heinrich o dönemde Roma'da yaşıyordu ve bana kendisiyle buluşmamı önerdi. Ben de gittim... Yolculuk Ekim 1896 başlar ve gemiyle Venedik üzerinden Ancona'ya oradan Roma üzerinden önce Napoli'ye kadar sürer.

Ama İtalya gezisi kısa bir süre sonra sürekli ikametgâha dönüşür: Kardeşler Roma'da Pantheon yakınlarındaki Via Torre Argentina'da iyi bir hanımın taş döşemeli ve hasır koltuklu evine taşınırlar. *Çok iyi şarabı ve olağanüstü "Croquette di Pollo" yapan daha sonraki yıllarda aynı yerde bulamadığım, "Genzano" adındaki küçük bir restoranın sürekli müşterileriydik. Akşamları bir Cafe'de domino oynarken punç içerdik. Beklemenin* getirdiği güzelliklerden böyle bahseder. Döneme egemen duygu, yaşamla ilgili *ruh halini* de anımsar. Thomas Mann; *oldukça karamsar, ahlakçı ve yaşamdan zevk almaya karşı, kayıtsızlık, rahatsız burjuva vicdanı ve gizli yeteneklerin verdiği güven duygusundan oluşan bir ruh haliydi bu.*

Rahatsız burjuva vicdanı! Bunu Bourget uyandırmış, bekleme döneminde okuduğu kitaplarsa bu duyguyu daha da güçlendirmiştir: Bourget'in "denemelerinde" dikkat çektiği yazarları adeta *yutmuştu*: Flaubert, MM de Goncourt ve Turgenyev; bunların dışında Alexander Kielland ve Jonas Lie'nin *İskandinav aile romanlarını*. Ve hepsinden önemlisi, çok saygı uyandıran "Abhandlung über aristokratischen Radicalismus" (Aristokrat Radıkalizmi Üzerine Bir Araştırma) adlı yazısında Georg Brandes'in dikkatle üzerinde durduğu Friedrich Nietzsche'yi. Durup dinlenmeden okuduğu dönemde, sahibi olduğu "Freie Bühne" adlı yayınevinde daha önce *Küçük Bay Friedmann* adlı eserini yayımlayan ve Thomas Mann'ın daha önce yayımlanmış ve yayımlanmamış çalışmalarının derlenerek basılmasını önerdiği beş anlatıyı daha gönderdiği Samuel Fischer'den bir mektup alır. Bu ünlü yayınevi sahibi "işlerini çok beğenmiştir", onları "150 Mark" karşılığında "Collection Fischer" için satın alır ve genç yazara aynı zamanda bir öneride bulunur: "Bana daha uzun bir düzyazınızı, belki de bir romanınızı yayımlama olanağını tanırsanız çok mutlu olacağım, çok uzun da olmayabilir" Bu onun iki ciltlik *Buddenbrook Ailesi* adlı romanına başlaması için bir teşvik olur.

Yazdığı ilk anlatılardan bazıları bir anlamda bu büyük romanın başlangıcını oluşturur: "*Küçük Bay Friedmann* "*Bajazzo* ve *Tobias Mindernickel*"de önce Lübeck ve Lübeckliler anlatımın konusu olmuş, hatta verimli bir hatırlama süreci ve üslup kazandırma iç içe geçmiştir. Küçük Bay Friedmann gibi Bajazzo da Buddenbrook'ların, yani dede evi olan Konsolos Johann Siegmund'un evine benzeyen *büyük, gri bir tüccar evinde* büyümüştür. Thomas Mann kendi baba evinden bahsetmez; anlatılarında geniş olarak yer verdiği çocukluk anıları, kukla tiyatrosu, keman, pencere arkasındaki hayaller yazar tarafından eski "kent evinin" daha saygın olan kulisine yansıtılmıştır. Söz konusu değişim gerçekleşmişti, *çok bildik tatsız, yavan ve tutucu çevre saygınlık* kazanmıştır, daha "Buddenbrook Ailesi" başlamadan önce. Burjuvazi, "la brave classe moyenne" Bourget'nin "aile teorisi" gereğince her toplumsal, siyasal ve kültürel düzen ve eğitimin temeli olarak algılanır. Ama Nietzsche devreye girdiği için, onun da harekete geçirmesiyle, kendi burjuva kökeni yüceltilip saygınlık kazanmakla birlikte daha önce duyduğu gençlik isyanı ve direniş kritik bir biçimde artar. Heinrich ve Thomas özellikle, Nietzsche'nin etik üzerine yazdığı ve iktisadi gelişim çağının burjuva sınıfını yargıladığı erken dönem felsefi yazılarını okuyorlardı: "Ruhunda ticaret yatan bir toplum kültürünün oluşmakta olduğu görülüyor. İşiniz – o sizin en büyük ön yargınız, o sizi bulunduğunuz yere, toplumunuza ve eğilimlerinize bağlıyor: İşinde çalışkan ama ruhu tembel, böyle bir eksiklikten memnuniyet duyuyor ve bu memnuniyetin üzerine bir de görev önlüğünü takıyorsunuz: Siz işte böyle yaşıyorsunuz!" Doğdukları kente, "toplumlarına" özellikle de "işlerine" yabancılaşan kardeşler, bu eleştiriyi kabul etmeye ve benimsemeye hazırdırlar.

Geçici bir süre için kaldıkları Roma'daki taş döşemeli evin odasında –Thomas Mann ağabeyinin altmışıncı yaş gününde bunu şöyle anımsar– *haftalarca her gün masanın başına oturup, resim kalemiyle bizim "ana eser" dediğimiz*

ama asıl adı "Sosyal Düzen" olan bir dizi resmi çizip durdum. Bizim yapıştırarak uzun bir şerit haline getirip rulo yaptığımız bu sayfalar gerçekten de imparator ve papadan tutun lümpen işçi sınıfı ve dilencilere kadar toplumdaki tüm insan tiplerini ve guruplarını yansıtıyordu – Sosyal sınıflandırmanın bir zaferi sayılabilecek bu çalışmada atladığımız hiçbir şey yoktu, vaktimiz boldu ve biz eğlenebildiğimiz kadar eğleniyorduk. Bu iki genç insanın toplumsal eleştirisinde ince bir alay ve Lübeck tarzı iğnelemeler de kendini gösterir. Samuel Fischer'in mektupla yaptığı teklif üzerine *"Otobüs kentin içinden geçiyor" adlı o güzel şarkının bir leitmotif olarak kullanıldığı bir tür roman yazmayı* düşünürler. *Ve sonunda Biermann'ı hapishaneye götüren de yine bu otobüs olacaktır* Anlaşıldığı gibi *benim bu neşeli projemi ilk olarak ele aldığımız yer Roma'daki taş döşemeli evdi ve biz bunu yaparken eğlenmeyi seven bir kaç insanın gülebileceği bir şeyi olsun istemiştik.*

Yayımcının istediği romanın ön hazırlıklarına başladığı anda, romanın henüz adı yoktur. Bu çalışma Roma'nın 30 kilometre uzağında, Monti Prenestini dağlarının güney yamaçlarında bulunan ve bestecinin doğum yeri olan Palestrina'da gerçekleşir. İki kardeş buraya 1897 temmuzunun ikinci yarısında gelirler. "Casa Bernardini" otelini yöneten dul Sinyora Pastina'nın konuk defterine Thomas Mann kendisini *poeta di Monaco* olarak kaydeder. Burada, ilk notlarında *Buttenbroocks* adıyla geçen gençlik eseri için gerekli olan soy ağaçlarını çıkarmaya, kronolojik şemaları belirlemeye ve roman bölümlerini oluşturmaya başlar; bunun yanısıra Thomas Mann yeni çevrenin, o küçük, dar İtalyan kasabasının yarattığı etkiyi ruhuna sindirir – çünkü "Casa Bernardini"nin (gölgeli merdivenli bir sokakta bulunan bu ev bugün de "Via Thomas Mann" olarak ziyaret edilebiliyor) birinci katındaki aynı taş döşemeli geniş salonunda *Buddenbrook Ailesi* yaratılmış, yaşlılığın getirdiği dini inançlar içerisinde de Thomas Mann, *Doktor Faustus*'da sanatçıyla şeytan arasındaki anlaşmanın yapıldığı yer

olarak "Casa Manardi"yi betimlemiştir. Genç yazara mesleğinin *keyifli ve zor yanlarını* yaşatan bu mekân ve koşullar elli yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen belleğinde kalmıştır.

Herşey Roma'da yapılan plana göre neşe içinde gelişmektedir. İsim listeleri hazırlanıyor, model olarak alınan bazı Lübeck'liler örneğin Konsolos Hermann Fehling, Dr.Anton C. Gütshow –ilk karalamalarda bile *termometre, güvercin ve Fransız ekmeğini* ilaç olarak vermeye yetkiliydiler–, ve evlilikle aileye giren yeğen Guido Biermann, ancak romanın yazılma aşamasında kurgu ürünü karakterlere dönüşmüşlerdi: Konsolos Hagenstörm, Dr.Grabow ve Hugo Weinschenk – *anekdotlar, karakter özellikleri, deyimler vs.* not defterlerinde toplanıyor, romandaki *yerleri* belli olur olmaz, bölümlerin hazırlanmasına yardımcı olacağından madde halinde kâğıtlara aktarılıyordu. Burada Lübeck'e özgü *deyimlere* rastlanır, örneğin *Kost dich gar kein Geld* (Karşılığında bir şey vermek zorunda değilsin) veya *Du bist ja woll nicht zu helfen* (Sen çıldırmış olmalısın) ; ve bir yığın toplanmış madde başlıkları vardır, iddialı, asil salon konuşmalarında geçen sözcüklerin adeta bir listesi: *Affront, Faux-frais, à la mode Cavalier, Engouement* Bunların hepsi "Buddenbrook Ailesi"nin diyaloglarında yer alır.

Thomas Mann'ın o dönemde tarihsel ve gerçek olgularla kurguya inandırıcılık katma çabasının ne ölçüde olduğunu *dialog konuları* başlıklı bir kaydı gösterir: *1824 Aralık, Petersburg'da büyük bir sel. Sahillerde fırtına. Napoléon ve Ordu komutanı Enghien Dükü. Yaşlı B. Dük için "dikkatsiz, düşüncesiz ve devrimci bir delikanlı" der.*

Başlangıç "Bu ne. Ne bu .... "Je, den Düwel ook, c'est la question, man très chère demoiselle!"

22 Mart 1832 Goethe'nin ölümü

Thomas Mann'ın Goethe hakkında bilgi sahibi olduğunu gösteren ilk belge bu değildir –çünkü daha "Düşkün" adlı anlatısında "Faust" tan "Düş Kırıklığı" adlı anlatısında da "Werther'in Acıları" adlı eserinden alıntılar yapar– ede-

biyat dünyasının bu güçlü adıyla ilgilenmesinin gençlik yıllarına dayandığını dikkate almak gerekir. O yıllarda uluslarüstü, bu nedenle ulussuz olan Weimar Ekselansının önemi kendi adını yazma konusunda Göthe'mi yoksa Goethe'mi gibi belirsizdir. Sonuçta Eckermann'ın yarattığı imaja saygı duyuluyordu: uyumlu, olimpik, yüce bir "büyüklük" Ve Thomas Mann, bunu *Buddenbrook Ailesi* ile ilgili notlarda gösteriyor. Eckermann'ın "Konuşmalar"ını biliyordu. St. Petersburg'daki sel, Louis-Antoine'nın idamı, Enghien Dükü, Fauvelet de Bourienne'nin yazdığı "Mémoires sur Napoléon" not defterinin başka bir yerinde ve daha sonra *Buddenbrook Ailesi*'nde değindiği imparatorun sekreteri – Adlatus Eckermann'ın oluşturduğu konuşmalar koleksiyonuna katkıda bulunan, Weimar'daki günlük konulardı. Ayrıca Thomas Mann Goethe'nin "büyüklük" kavramını da Eckermann'ın "Konuşmalar"ından almış ve romanda yaşlı Johann Buddenbrook'un Napolyon'la ilgili görüşlerini Goethe'ye özgü bir biçimde ifade ettirmiştir: *Yani, gerçekten, onun büyük şahsiyetine çok saygı duyuyorum. Bu nasıl bir karakter böyle!*

Hanımların sohbetleri için yemek tarifi bulmak gerekiyordu, Thomas Mann evlerinde önemli yemek davetlerinde sunulan belli bir tatlının tarifini mektupla annesinden ister. Burada da dille ilgili detaylara dikkat etmek gerekir, bu yüzden ailenin eski bir yemek kitabını kaynak olarak kullanır. Ama bu kitapta o tatlının tarifi yer almamaktadır, bu yüzden annesinin günümüze ulaşmış mektubunda şöyle yazar: "Eski dilde yazılmış bir tarif olsun diye bir tane yazıyorum: Sazan balığının pulları temizlenir, biraz tuzlanır, parçalara bölünür, kırmızı şarabın olduğu tencereye konur. Çok az su, bol doğranmış soğan, karanfil, galete unu, biraz şeker ve bir parça tereyağı ilave edilerek ateşe oturtulur" Eckermann'ın "Goethe ile konuşmalar"ı yaşlı Johann Buddenbrook'un sohbet konularını oluşturduğu gibi, kuşaktan kuşağa aktarılmış olan yemek kitabı da kayınvalidesi Madam Kröger'in çevresinde oturan asil ev hanımlarıyla, *kır-*

nızı şarapta sazan balığının en iyi nasıl pişirildiği konusunda yaptığı sohbetler için kaynak niteliğindeydi: "*İyice parçalara ayırdıktan sonra canım, soğan, karanfil ve galete unuyla tencereye atacaksın ve daha sonra biraz şeker ve bir kaşık tereyağı ekleyip ateşe... Ama sakın yıkama, bir tanem, kanı içinde kalsın, Allah aşkına...* Yazarın ne kadar ustalıkla ve emin bir biçimde malzeme olarak kullandığı sözcükleri konuşan figürün karakterini yansıtan bir konuşma biçimine dönüştürdüğünü vurgulamak gerekli mi? Yani Thomas Mann'ın not aldığı bir yığın detay karşısında ne kadar çok seçeneği olduğunu?

Yeterli bilgim yoktu, iş, kent, ekonomi tarihi ve siyasetle ilgili bir yığın soruyla Lübeck'e babamın yeğeni, asker kökenli kibar biri olan Konsolos Wilhelm Marty'e başvurdum, ekmek paramı kazanamayacağım projelerim için aslında pek de anlayış beklenmeyecek biri olan bu Lübeckli tüccarın nasıl büyük bir yardımseverlikle sayfalar dolusu daktilo edilmiş bilgiyle benim bilgisizliğimi gidermeye çalıştığını hiç unutmıyacağım. Topladığı detaylar değildi sadece. Aile üyelerinin özgeçmişi, dört kuşaktır süregelen büyük bir ailenin dostları ve düşmanları da ele alınmalıydı. Thomas Mann evden yardım ister. Eylül 1897'de kız kardeşi Julia, bizzat onun için halalar, senatörün kız kardeşi Elisabeth Amalia Hyppolitha Haag, ayrıldığı eşinin soyadı Elfeld, kızlık soyadı Mann, hakkında 28 sayfalık bir rapor yazar. Bu romanda önce Bendix Grünlich ve daha sonra Aloys Permaneder ile evlenip iki evliliğinde de mutluluğu bulamayan Tony Buddenbrook'tur. Elisabeth halanın gençliğinde Lübeck'in bazı egzantrik tiplerini izleyip arkalarından "aptal bebek" veya "şemsiyeli madam" diye laf atması; 1848'deki Mart devriminde bir araya gelen grupları Mengstraße'deki evin "manzaralı odasındaki" "gözetleme deliğinden" izlemesi – bunlar romanda önemli bir yan figür olan kızkardeş Klara Buddenbrook'a mal edilmiştir. O dönemlerde güzelleşmeye başladığını, zarif, ince ve pürüzsüz bir yüzü, biraz öne çıkık üst dudağı, güze'

gri mavi gözleri ve küllü sarı saçları olduğu, bunlar Julia Mann'ın aktarabildikleriydi, çok az değiştirilerek kısmen kız kardeşin mektubundaki sözcüklerde kullanılarak romana alınmıştır. Thomas Mann not tuttuğu kâğıtlarından birine kısaca *kapı önünde Grünlich ile olan sahne* yazdığında, Julia'nın anlattığı Mann'ların kent evinin bahçesinde cereyan eden kızı kazanma olayına geri dönebilirdi: "Elis başından beri onu beğenmemişti. Babasına karşı kendisini namuslu biri gibi göstermeye çalışırken annesini kazanmak için dini konuşmalar yapıp, gözlerini kırpıştırması ona iki yüzlülük gibi gelmişti. Onun gitmesiyle onunla ilgili değerlendirmesini yapar: "Ne kadar sıkıcı ve yapmacık bir insan!" 'Ama Elisabeth' der annesi 'ne kadar dindar bir genç adam!' Birkaç gün sonra, gezintiden dönerken evlerinin önünde ona rastlar. 'Ah, küçük hanım, sizi evde bulamadığıma ne kadar üzülmüştüm!' der 've şimdi sizi görmekten de ne kadar mutluyum!' 'Aynı şey benim için geçerli değil!' der terbiyesizce ve oradan uzaklaşır." Romanda karşılaştığımız can alıcı konuşmalar bile aile geçmişinde yer almıştır. –Thomas Mann Grünlich'in iflası için *"Mahlstorm"a bak* notunu düşmüştür; Jonas Lie'nin bu adı taşıyan romanında sahte bir iflas işlenmekteydi ve bu da model olarak kullanılabilirdi– Tony Buddenbrook'un ikinci eşi, *Bay Permaneder* için, kendi akrabaları arasında böyle biri olmadığından, – "Simplicissimus" dergisinden şişman, göbekli ve sarhoş bir Bavyeralının resmini, bir bira fabrikası müdürü ve şerbetçi otu tüccarının fiziksel özellikleri nedeniyle keser.

Tony Buddenbrook'un, Theresa Weichbrodt'un yatılı okulunda geçirdiği yıllar hakkında Julia Mann kayıtlarında sadece "orada kız arkadaşları ile birlikte, eğlenceli bir yaşam sürdü" ve "ufak tefek lise aşkları oldu" notunun dışında bir şey yoktu. Thomas Mann bu yüzden başka bir kaynağa başvurur: Annesinin gençlik yıllarının geçtiği Lübeck'teki Therese Bousset'in yatılı okulundaki anılarına. Bayan Senatör, Therese Bousset'in annesinin ne kadar

abartılı bir Yüksek Almanca konuştuğundan ve yönetimdeki katılığından hep bahsederdi: "Örneğin, aşırılığa hiç tahammül edemezdi, bir keresinde bir akşam çayına fazlaca şeker atan genç Ingiliz öğretmene şöyle bağırdı: 'Miss, ben sizin yerinizde olsam, bütün şekerliği boşaltırdım çayıma!' 'Anne' diye bağırdı Therese bunun üzerine havayı yumuşatarak..." Annenin bu öyküsü romandaki küçük bir sahneye örnek olur.: Fransız Matmazel Popinet kahve içerken çok fazla şeker kullandığı zamanlarda, Bayan Weichbrodt'un odanın tavanına bakıp, masa örtüsünün üzerinde piyano çalar gibi parmaklarını hareket ettirerek, şunları söyleme alışkanlığı vardı: *"Ich wörde die ganze Zockerböchse nehmen!"* (Ben olsam tüm şekerliği alırdım!) *Öyleki Matmazel Popinet kıpkırmızı olurdu.* Thomas Mann çok anlamlı bir biçimde "Miss"den vazgeçip *Madmoisselle* kullanmayı seçmiştir, çünkü annesinin kendisine verebileceği dille ilgili başka bir nüans daha vardır. Yatılı okulda görev yapan "tiz sesli ve minik adımlarla yürüyen, odasında yatan kızları bazen Ülfen! Ülfen!-Dieben!-Dieben! (İmdat! Imdat!-Hırsızlar!-Hırsızlar! gibi tüyler ürperten imdat çığlıklarıyla uykularının en güzel yerlerinde uyandıran" Lozan'lı bir Fransızca öğretmeninin olduğu anılarında yer almaktadır.

Anne ve kızkardeşin *Buddenbrook Ailesi* romanına katkıları, şaşırtıcı bir anlatım yeteneğini ortaya koyuyor; babalarının sahip olduğu konuşma yeteneği, Thomas ve Heinrich tarafından sıkça dile getirilmiştir; evet Viktor Mann'da eski aile belgelerini karıştırırken, Thomas Mann da *Buddenbrook Ailesi* için bunlardan faydalanmıştır. Mann ailesindeki tüm kronistlerin "usta birer kalem erbabı" oldukları izlenimi uyanmıştır ve bunu 1946'da ağabeyi Thomas'a yazmıştır. Daha ilerki yaşlarında Thomas Mann'ın bizzat kendisi "öykü anlatmayı sevmesini" anne tarafına borçlu olduğunu hoşnutlukla açıklamıştır. Anlatım yeteneği ailenin tüm bireyleri için geçerli olsa da, onda dille ilgili nüansları uyandıran annesi olmuştur. İnsanın için-

den, Goethe'nin kendisiyle ilgili ifadesinden daha net olarak şu söylenebilir: Thomas Mann dille yaptığı ironik oyunları sevmesini annesine borçludur.

O dönem kendisine en yakın olan Heinrich Mann'ın *Buddenbrook Ailesi*'ne yaptığı katkılar gizli kalacaktır, çünkü hepsi sözlü olarak yapılmıştır. İki kardeş İtalya'da kaldıkları zaman zarfında, birlikte yaşamış ve sadece odalarını değil, yılların deneyim ve endişelerini de paylaşmışlardır. Yaşlı Heinrich Mann'ın geçmişe dönük yaptığı değerlendirme bu noktaya ışık tutmaktadır.: "Onu, benim safımda görüyorum, ikimiz de genciz ve genelde seyahat ediyoruz, ya birlikte ya tek başımıza: hiçbir şeye bağlı olmadan – denebilirdi. Ama yaşamı boyunca üretmek zorunda olan, imza sahibi birinin genç olarak kendisiyle birlikte, her yere ne kadar ağır sorumluluklar taşıdığını kimse bilemez. Bu, bugün anımsayabildiğimden daha büyük bir yüktü. Daha sonraki yıllarda beklentiler daha dayanılmaz olurdu, bu yüzden gençliğimizin verdiği dayanma gücünün tümüne ihtiyacımız vardı." Thomas Mann'ın gençliğindeki *o oldukça karamsar ruh hali* burada en yetkili ağızdan ortaya konuyor; birbirlerine ne tür yardımlarda bulundukları konusunda ikisi de suskun kalıyor. Yüzyıl başından hemen sonra yaptıkları yazışmalarda Thomas Mann ağabeyine *ciddi anlamda kendi kendisini yok etme konusunda planlar yaptığını ve ağır depresyonlar geçirdiğini itiraf eder* ve Heinrich'in ilgisi üzerine *şimdilik böyle "saçmalıklar" yapmayacağına, bunları gerçekleştirmeyeceğine* dair söz verir. Bu mektuplar, o dönem birlikte yaşadıkları beraberliğin en azından küçük kardeş için sadece bir tatil beraberliği olmadığını, aksine yaşamı için gerekli bir zorunluluk olduğunu gösteriyor.

Palestrina'da geçirdikleri yazı anımsıyarak Heinrich Mann şunları yazar: "Merdivenli bir sokağın orta yerlerinde, serin, taş döşemeli evimizin salonunda acemi, daha kendini bile doğru dürüst tanımayan biri, bir işe başladı – kısa bir süre sonra onu birçok insan tanıyacak, bir kaç on yıl

sonra da tüm dünyaya mal olacaktı. Yaptığı ön çalışma aslında bizim geçmişimizdi, anne ve babamızın, onların anne ve babalarının yaşamından dolaylı ya da dolaysız olarak kendileri tarafından bize aktarılan insanların yaşamına kadar... Bunları birbirimize hatırlattığımızda, yüzyıl gerilere gitmiştik. bizim birlikte yaşadıklarımızsa daha on yılı bile doldurmamıştı.

Ben de kendime bir pay çıkartacak olursam eğer, bu ünlü kitapta benim de payım vardı, en azından aynı evin oğlu olarak konuya biraz katkım söz konusuydu. Genel yapısı, ahengi, kişilerin hangi yöne doğru hareket ettiği –sadece fikrin kendisi yazara aitti" Sonuncusu *Buddenbrook Ailesi* yayımlandığında ortaya çıkan – bunun Goncourt tarzı bir ortak çalışma olduğu – dedikodularına karşı söylenmişti. Thomas Mann ilk biyografisini yazan Arthur Eloesser'e bir kez *Buddenbrook Ailesi* romanını ikiye bölerek yazmayı düşündüklerini söylemesi gerçekten doğrudur: Heinrich "tarihi bölüm olarak, birinci bölümü" yazacaktı.

Ama bu gerçekleşmez. *Uzun uğraşlar* sonucu Palastrina'dayken sadece bir kitabı birlikte yazarlar: *Protestan cemiyetine alınırken düzenlenen törende ikinci kız kardeşimize uygunsuz bir biçimde hediye ettiğimiz Uslu Çocuklar için Resimli Bir Kitap.* İçinde *usta elinden çıkma yetmiş beş sanat eseri bulunuyordu, bunlardan yirmi sekizi renkli resim ve kırk yedi adet gravürün yanı sıra onaltı sanat şiiri ve etik açıdan öğretici ve eğlendirici birçok yazıyı da kapsıyordu.. Özellikle ahlak konusu dikkate alınarak yetişmekte olan Alman gençliği için derlenmiş ve yayımlanmıştı. Sanat şiirleri,* geçmişin veya o günün ciddi edebiyat eserlerinin alaylı olarak yazılmış benzerleriydi: 1947 yılının temmuz ayında –Palestrina'da geçirilen yazdan tam elli yıl sonra bile– Thomas Mann kardeşi Viktor'a *Eşkıya Bittenfeld* ve onun "Yüce Varlık" karşısındaki yenilgisini konu alan o büyük Schiller parodisinden ezbere dizeler okuyabilir: *Alçak Adam! Son olarak Yüce Varlığa bakmaktasın şimdi, Yoksa senin de*

vaktin mi geldi...? Burjuva yaşamından kesitler sunan *renkli resimlerde* "şişman parmaklarda ve kolalı gömleklerde ceviz büyüklüğünde pırlantalar parlıyordu" ve şişman kocasının yanında duran tombul kadın için yazılan dizeler şöyleydi: *....İzleyici hemen fark etsin baktığında, bu teyzenin ne kadar mutlu olduğunu bira ustası kocasının yanında* Tony Buddenbrook'un Permaneder ile yaptığı evliliğin yer aldığı bölümle istemeyerek bile olsa bir bağlantı kuruluyor. *Uslu Çocuklar İçin Resimli Kitap* bütünüyle muhafaza edilmiş olsaydı. Thomas Mann'ın insan tasvirlerindeki ince alayının ve Heinrich Mann'ın kaba hicvinin birbirine ne kadar yakın olduğunu çok iyi bir biçimde yansıtacaktı.

Roma, 1897 yılı ekim sonu, bu *Buddenbrook Ailesi* romanının temiz kopya ve el yazmalarının başlangıç tarihidir. Kardeşler İtalya'daki ikinci kışlarını yine Via Torre Argentina'da geçirirler. Roman uzadıkça uzamaktadır. *10 Şubat 98*'de *üçüncü bölümün* sonuna gelinmiştir, bu ortalama olarak bugünkü kapsamın beşte biri demektir. Thomas Mann geriye dönerken, *oldukça kabarıklaşan taslağı da beraberinde Münih'e* götürebilmiş, yaşamında hep aklında kaldığı gibi bu esere bir çok anlamda katkıda bulunan ailesine bundan bölümler okumuştur: *Bu da diğerleri gibi bir aile eğlencesiydi, gülünüyordu ve genel kanı, hoşuma gitsin gitmesin, bu detaylı ve inatçı davranışımın dünya görüşü sınırlı özel bir eğlenceyi amaçladığı en iyi koşullarda geniş kapsamlı sanatsal bir antreman olduğu yönündeydi. Ben de farklı bir görüştemiydim bilmiyorum.*

YENİDEN MÜNİH'TE

Redaktör, Acemi Er ve "Buddenbrook Ailesi"ni Beklerken

Yanık bir tenle, zayıf ve oldukça kötü bir durumda Münih'e döndüğümde artık gönüllü hizmetimi yapmak zorunda olduğumu düşünüyordum. Ama annesi Thomas'a İtalya'ya yazmış olduğu mektuplarında bu askerlik hizmetinden nasıl kurtulabileceğiyle ilgili planlar yapmıştı: "... Eğer 1 Nisan'da teslim olmak zorundaysan, mart ayında burada olman gerekir. Uzun bir yolculuğun ardından oldukça bitkin görünebilmen için birkaç hafta öncesinden askeri doktor V Ziemssen'e gitmen iyi olur. Ona açık açık ve biraz da abartarak şikayetlerinden bahsetmelisin; serbest bırakılman ne kadar güzel olurdu, ve ben de sana ayrıca bir hediye de verirdim." Buna benzer bir kurnazlıkla askerlik görevinden gerçekten kurtulur.

Bunun öncesinde 1898-99 yılları arasında "Simplicissimus" dergisinde yaptığı redaktörlük görevi vardı. Thomas Mann'ın lisedeki "beden eğitimi hocası" ve "Frühlingssturm" dergisindeki iş arkadaşı Korfiz Holm –1932'de yazdığı anılarında öğrencisi olan Thomas Mann'ın *Buddenbrook Ailesi* romanında Lübeck lisesini "sevimsiz bir okul olarak yansıttığını" ve onun jimnastik aletlerini sevmemesiyle zaten ilerde "üstün yetenekli" biri olacağının o zamandan belli olduğunun dışında bir konuya yer vermiyordu– Thomas Mann'ı *ayda 100 Mark*

ücretle "Simplicissimus" dergisinin yayın kurulunda işe alır.

Bu iş, beraberinde belli bir edebiyat ve arkadaş çevresini de getirir. Thomas Mann "Simplicissimus" dergisinin editörünü Arthur Holitscher'in "Zehirli Kuyu" adlı romanı konusunda ikna etmeye çalışır, o dönemde çok başarılı olan Kurt Martens, Thomas Mann'ı önce redaktör olarak tanır, Wedekind ve Wassermann gibi Ludwig Thoma da "Gil Blas illustrè" nin Almanca nüshasında çalışmaktadır. Onlarla ve derginin ressam ve karikatüristleri Th. Th. Heine, Thöny, Reznicek ile birlikte akşamları Odeon adlı barda buluşur. Holitscher ve Martens, Thomas Mann'ı Schwabing'deki bekâr evinde ziyaret eder ve kendilerine *Buddenbrook Ailesi* romanının el yazmalarından okunan ender insanlardandır. Hepsinin bu dönemle ilgili anımsadıkları her şey aynıdır: Martens'in onu "oldukça mütevazi, hatta çekingen" ve onla yaptığı konuşmaları "akılcı, düşünceyle dolu, hafif melankolik" bulması; Thomas'nın redaksiyon odalarındaki karşılaşmalarından anımsadıkları: o çok çekingendi, konuşurken de oldukça ölçülüydü, bir roman üzerinde çalıştığı söyleniyordu"; veya "Mann'ın dert ve sorunlarla dolu görünen yaşamından bahsederken Holitscher'in acı bir ironiyi sezmesi" – bunlar "yaşamı boyunca üretmek zorunda olan imza sahibi birinin ruh haliydi" Çevre bunu az veya çok görebiliyordu belki ama Heinrich Mann'ın "beklentinin katlanılmaz durumuyla" ilgili açıklamalarındaki uzak görüşlülükle değil. Bir çok tanıdığı ve az sayıdaki dostlarının içinde ağabeyi ne de olsa onun "birlikte dünyaya geldiği ilk yoldaşıydı."

Revir ve askeri hastaneden yollanan askerlik hizmetindeki "gönüllünün" ızdırabını ve önceden planlayarak bu durumdan nasıl kurtulduğunu anlatan mektuplar ona yazılmıştır: 1900 yılının Aralık ayında, iki buçuk aylık askerlik döneminden sonra: *Bak, her şey iyi sonuçlandı,* der. *Herşeyin değişmesi için tabii ki yetki sahibi doktorlarla özel ve sosyal bir ilişkinin kurulması gerekiyordu... ve şimdi as-*

kerliğini piyade eri olarak yapmanın uygun olmadığına karar verildi. On iki yıl sonra – "Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları"na başlandığı ve Heinrich Mann'ın da aynı zamanda "Uyruk" (Untertan) eseri üzerine çalıştığı sırada kardeşinin isteği üzerine Thomas Mann, askerlikle ilgili olarak yaşadıklarını kaleme alır ve bunları ona iletirken kendisinin bunu *dolandırıcının hapishane sahnesinde malzeme olarak kullanılacağına* dair not düşer. Heinrich Mann gerçekten tüm detayları – Thomas'ın *"erlerin bulunduğu odada" aklıma bir şey geldi. Yüksek Askeri Kurul'un önünde açıkca homoseksüel olduğunu söyleyen biri gerçekten çürüğe çıkarılmıştı. Bunu kullanamaz mısın?* diye yaptığı eklemeyi de romanındaki Diederich Heling'in askerlik yoklaması sahnesinde kullanır, Thomas Mann Felix Krull'un *hapishane* sahnesini hiç yazmazken, *Yüksek Askeri Kurul* sadece *İtiraflar*'ın daha sonraki devamında ele alınmıştır...

Yayın Kurulundaki işimin yanı sıra asıl işim olan "Buddenbrook Ailesi" de ilerliyordu; bu onun için günlük edebi etkinliklere katılmaktan daha önemliydi ve en yakın dostlarının davetleri bile geri çevriliyordu...*eğer o tekdüze redaksiyon işinden (Bu saçmalığın ne kadar zaman aldığına inanamazsınız) romanımı bir parça ilerletmek adına günde sadece iki saat gibi kısa bir süreyi ayırmak istiyorsam; o zaman en güzel davetlerden bile uzak durmalıyım.* Bü-

Heinrich ve Thomas Mann, 1900'lerde

yük bir sükunet içinde ilerleyen eseri o dönemin edebi yaşamına hemen hemen hiçbir şey borçlu değildir.

Thomas Mann'ın yaşlılığında kendisinin de açıkladığı gibi onun faydalandığı, *geçmişle ilgili bazı bağıntılardır.* Önceleri onu Goncourt kardeşlerin *sanatsallığı harekete geçirmiş olsada,* "Renèe Mauperin" adlı küçük bölümlere ayrılmış bu ortak yapıtlarındaki *hafiflik, mutluluk ve açıklığa hayranlık derecesinde ilgi duyuyordu,* Kielland ve Lie'in aile romanları başlangıçta konuyu on beş bölüme ayırması ve kapsamın 250 sayfa olmasında etkili olduysa da romanını yazdığı sırada başka şeyler okur: daha İtalya'da Nietzsche'nin ilk dönemlerde yazdığı, ahlak anlayışlarını temelden eleştiren yazılarını okumuş, 1898 yılında, Münih'te Schopenhauer'i keşfetmiş, bunların yanı sıra *kendini güçlendirmek* için Leo Tolstoy'un romanlarını okumuştur. Bu üçü romanın ana hatlarını oluşturur: Nietzsche ve Schopenhauer onun eleştirel-metafizik içeriğini, Tolstoy ise biçimini, yani o *görkemli kurgusunu* belirler. *Anlatımın düzyazı öğesinin ne olduğunu ancak beni dalgalarının içine alıp götürdüğünde anladım. Kendimin ne olduğunu, neyi isteyip neyi istemediğimi, yaşama ve ölüme karşı nasıl bir tavır içinde olduğumu: ben bunların hepsini yazarak öğrendim.* – bu anı aydınlatıcı olduğu kadar açık da, çünkü Nietzsche, Schopenhauer ve Tolstoy romanını yazdığı sırada devreye girmiştir. Bunun öncesinde ustası Bourget olmuştur. "Bir Ailenin Çöküşü" ne olurdu acaba, eğer Bourget'in toplumsal sınıflara ayrılmış devlet anlayışı ve özellikle onun "aile teorisi", *Avrupa'nın en genç ve en sağlıklı kültür toplumu olan Almanların din ve aile anlayışı konusunda örnek oldukları ve olmaya da devam edecekleri görüşünü* içeren *o özlü* ifadeyi kullanan Thomas Mann için 1896 yılında olduğu gibi geçerliliğini korusaydı? Hatırlarsanız: Dinle ilgili olarak, örneğin *Buddenbrook Ailesi,* Luther'in ders kitabındaki soru ile başlar: *Bu nedir?* ama bu soru kekeleyerek sorulur ve yaşlı Johann Buddenbrook tarafından Kuzey Almanya ağzı ve Fransız aksanıyla ironik bir biçimde ya-

nıtlanır: Bourget'in etkisinde kalarak yazdığı "Düşkün" adlı anlatıda ciddi anlamda şöyle denmektedir, *O zaman ellerini göğsünün üzerinde kavuştur ve yukarı Tanrıya bak; Buddenbrook Ailesi*'nde papaz Pringsheim inananlar grubunu belirler ve ölmekte olan Senatörü telefonla arıyarak bunu onaylamasını istediği anlatılır: *bu denemesi karşılıksız kalınca, direk olarak Tanrı'ya başvurur, stilize edilmiş bir Franken dili ve değişken ses tonuyla onunla konuşur*...Genel *vatan sevgisine* gelince: o romanda Hansa'lı tüccarlar tarafından pek fazla önemsenmez: – Son olarak *aile anlayışı* Tony Buddenbrook'un çevreyi bir *ayak takımı* ve sadece ailesini *asil* olarak görme gibi komik olan garip alışkanlığında görülür. Bunlar, dini bir uyuşturucu olarak kabul eden, nasyonalizmi ve de özellikle Alman nasyonalizmini, "akılsızlığın kültür karşıtı en büyük hastalığı" olarak adlandıran, döneminin burjuva anlayışı tarafından hor görülen Nietzsche'nin yaşadığı döneme ait eleştirilerinin etkisidir.

Buna rağmen *Buddenbrook Ailesi* romanında Bourget'in bazı etkilerine de rastlanır: Sanatçı tipinin bir karikatürü olan Christian Buddenbrook'un yanı sıra kendi kuşağının kişileri. Thomas Buddenbrook ve Gerda Arnoldsen'de olduğu gibi "dècadence" anlamındaki "nevrotik" tipler de mevcuttur. Nietzsche ve Bourget'in geliştirdiği çöküş psikolojisi büyük romanın sonlarına doğru Schopenhauer'in ortaya koyduğu, insanın kendinden vazgeçmesi felsefesiyle doruğa ulaşır. Romantik bir Hint öğretisi olan yaşama istemini yalanlayarak acılardan kurtulma bir ailenin çöküşü konusuna tümüyle dahil olur. Thomas Mann'ın kendisi *Gözlemler*'de, *bekâr evindeki tuhaf tasarımı olan koltuk veya kanepenin üzerinde yatarak günlerce nasıl "Die Welt als Wille und Vorstellung"u* (İstem ve Tasarım Olarak Dünya) okuduğunu ifade etmiştir: *Bu tür bir deneyimi içimde saklı tutmak zorunda kalmamam, bunu başkalarına gösterebilmem ve buna anında teşekkür edebilme olanağını tanıyan yazarlığın böyle bir şeye hemen hazır ol-*

ması ne kadar büyük bir mutluluktu. Çünkü kanepemin iki adım ötesinde *uygunsuz ve beceriksiz bir biçimde kabardıkça kabaran el yazmalarım kapağı açık olarak duruyordu ve tam Thomas Buddenbrook'un ölmesi gereken noktaya gelmişti.*

Döneminin pozitivizminin karşısında daha güçlü durabilmek için Nietzsche'nin "Unzeitgemäße Betrachtungen"de (Zamana Uymayan Gözlemler) ele aldığı Schopenhauer'in pesimizmi genç Thomas Mann'ın yaşamla ilgili ruh haline de uyuyordu, bunun ötesinde o Schopenhauer'in önemli bir anlatı ustası *yani büyük bir yazar, güzel bir ruh ve geniş çapta edebi etkileri olan bir dil ustası olduğunu* düşünüyordu. Thomas Mann daha sonraki Schopenhauer denemesinde (1938) *özellikle* sanatçı ve sanattan anlayanlar için yazılmış olan bu felsefe sisteminin güzellik biçimini vurgular.

Thomas Mann'ın Schopenhauer'e olan bağı, Wagner'e olan ilişkisi gibi çok yönlüdür, onun Schopenhauer'in mistisizminde işlediği ölüm düşüncesine duyduğu ilgiyi, yaşamı reddetmek ve ölüm özlemi olarak algılamak şeklinde basite indirgemek yanlış olur. Daha 1906 yılında "yıkıcı" kitaplar yazdığı konusundaki suçlamalara karşı çıkmak zorunda kalmıştır: *Yaşamı onaylayan biri olmak için övgü dolu şiirler mi yazmak gerekir? Yaşama karşı yazılan her iyi kitap, yaşama bir özendirmedir aslında.* İlerki yaşlarında bu suçlama onu rahatsız etmeye devam ettiğinde tarafsız bir soğukkanlılıkla "Bir Ailenin Çöküşü"nün çok *faydalı epik bir konu* olduğunu belirtir; ama *biz Buddenbrooklar* –diye ekler– *biz geleneksel burjuva hayat tarzını kaybettikten sonra duvarlarla çevrili olarak kendi hallerinde yaşayan atalarımıza hiçbir zaman bahşedilmeyen bir hızla ilerleyip yaşama daha fazla şey verebildik.*

Buddenbrook Ailesi 1900 yılının ortalarında tamamlanır. S.Fischer Yayınevi 15 ağustosta eserin "el yazmalarının girişini" onaylar. Bazı zaman alan yazışmalardan sonra Thomas Mann 1901'in martı ayında Fischer'in romanı

basacağının onayını alır. Romanın kapsamı konusundaki endişeler, Arthur Holitscher, Oscar Bie ve *Buddenbrook Ailesi*'nin editörü Moritz Heinemann'ın önerileriyle giderilir. Genç yazarın, daha askeri hastanedeyken yazdığı acil mektup Fischer'in kararını çabuklaştırmış olmalı. 1901 yılının Mayıs ayında dizgiye başlanır, Thomas Mann metnin birinci ve ikinci düzeltilerini yapmak için formaları teslim alır. 1901 Ağustos ayının ortalarında, "el yazmalarının kabulünden" bir yıl sonra *Buddenbrook Ailesi* ciltlenir.

TALEP-TANRISAL OĞLAN

"Buddenbrook Ailesi"nin yayımlanmasıyla birlikte Thomas Mann olgun bir yazar olarak ün yapar. Kendi içinde sıkıntılı ve sorunlu, yaratıcı görüşlerinin kısıtlandığı bir gençlik dönemi artık geride kalmıştır. "Tüm başarısıyla romanı ortaya çıktığı andan itibaren, onu yaşamda bir daha hiç sızlanırken görmedim. Ya da o artık kendiyle barışık olabilecek gücü kazanmıştı" – böyle diyordu Heinrich Mann kardeşi hakkında, oysa o onun böyle şeyler yazdığı anları da biliyordu: *Aslında ben eski bir alışkanlıkla masa başında herşeyi ironiyle alaya alıp reddediyorum, bunun dışında öviiyor, seviyor ve yaşıyorum.* Bu iyi gelişmelerden sonra işler olumsuz gider, kendinden ve yeteneğinden şüphe eder. Ününe uygun eser verme çabası ve yarattıklarıyla tatmin olamamak, cesaretini kırar. Bir şey üretemez. *Buddenbrook Ailesi*'ni izleyen ikinci büyük romanı ancak ondan yirmi beş yıl sonra yayımlanır.

Thomas Mann'ın beklentisi *büyük* şeyler yaratmaktır: *"Buddenbrook Ailesi"ni yazdığım sıradaki o gizli ve acı ihtirasım hep büyük bir şey yaratma konusundaydı,* der 1901'de ve bundan beş yıl sonra da Kurt Martens'e şöyle söyler: *Şayet hiçbir şeyden hoşlanmıyorsam, beni muhtemelen günün birinde engelleyecek hatta hiçbir şey ürettirmeyecek olan yetersiz bir yeteneğe sahip olduğumu artık senin bilmen gerekir.* Thomas Mann *yetersiz bulduğu bu kriteri* çok uzağındaki çağdışı Kont Leo Tolstoy'un eserlerinden edinmiştir. Tolstoy'un portresi Thomas Mann'ın yazı masa-

1899'larda

sında durur, olmak istediği insanın resminin yanında da hemen hemen tamamlanmış olan *Buddenbrook Ailesi*'nin el yazmaları bulunmaktadır. Bu büyük Rus yazarına hayranlığı, onu ziyaret etme arzusunu yaratır. Tolstoy yüzyıl başından kısa bir süre sonra Kristiania'da yapılacak olan Barış Kongresi'ne katılacağını açıklamıştır, Thomas Mann onu ziyaret etmek ister, ama *Tolstoy hastalanır ve isteği geri çevirir. Ben bunun böyle olacağını biliyordum ve itirazım da yoktu. Tolstoy gözümde bir mitos olarak kaldı.* Ama tinsel sevginin kişiye bildirilmesi gerekmez. Rüyası, onun eserlerine benzer eserler yazmaktır, *"büyük esere" "uzun soluğa", büyük bir sabır göstererek tamamlanan düzyazı anıtına duyduğu* hayranlıkla Thomas Mann Tolstoy'un eserlerinde derinleşmeye devam eder.

O, Tolstoy'da kurgu tekniğini keşfeder, bunu alır ve geliştirir. Anlatımdaki bağlantıyı leitmotif ile elde etme, *şu etkili formül, ileriye doğru yol alırken geride kalmış sözel ve önemli ilişkiler bağıntısı, çok belirgin bir durumun ve çok önemli bir şeyin buluşması.* "Savaş ve Barış"taki prens eşi Bolkonskij'in "zayıf bir bıyığın pırıltısıyla gölgelenen" biraz yukarıya kalkık üst dudağı –yaşayanları ve ölüleri betimlemede hep tekrarlanan bir detaydır, evet komik bir biçimde prens eşinin mezarının üstündeki mermer heykelin yüzünde ve onun ölümünden yıllar sonra oğlunda da görülmesi veya Anna Karenina'nın eşini terk ettikten sonra sahip olduğu tiki: adeta yaşamı ve çevreyi tam anlamıyla görmemek için tek gözünü kapaması– bunlar Tolstoy'un leit-

motifler kullandığı anlatımın en dikkat çeken örnekleridir. Ayrıca Ivan Goncharov da bu tekniği bilmektedir ve onu Tolstoy'dan önce "Oblomov" adlı eserinde hem basit sözel tekrarlar olarak hem de bazı sahnelerin ön plana çıkarılmasında araç olarak kullanmıştır. Thomas Mann "Oblomov"u 1899 yılının sonbaharında *bir tatil için gittiği ve farkında olmadan "Tonio Kröger"in yaratıldığı* Oresund yakınındaki Ålsgård'da okumuştu. Leitmotif 19 yüzyıl Avrupa romanında da denenmişti (Zola da kullanmıştır) ve Thomas Mann bunu realizm ve natüralizm akımının edebiyat eserlerinden almıştı. Tristan'ın vizyonlarında veya "Götterdämmerung" (Tanrıların Günbatımı) daki cenaze marşında, olayların hepsini müzikal ve sembolik bir gösteriye dönüştürmek isteyen Wagner tarzı leitmotifi, Thomas Mann sürekli tekrarlanan bağlantılar zincirini daha sonraki eserleri *Büyülü Dağ* ve *Yusuf ve Kardeşleri* romanlarında geliştirmiş olmalı. Thomas Mann kendi leitmotif tekniğini, Wagner'in kurgu tekniğiyle kıyaslaması, Alexander Pache adlı yorumcunun onun anlatım tarzının Wagner'in müziğiyle benzerlikler gösterdiğini açıklamasından sonraya rastlar. Gençlik eserinde leitmotifi önceleri *fizyonomik-natüralist, natüralist-betimleyici bir biçimde* kullandığını –*Tolstoy ve Zola*'da olduğu gibi– Thomas Mann'ın bizzat kendisi birçok kez açıklamıştır.

Bourget, Nietzsche ve Schopenhauer Thomas Mann'ın görüşlerini, fikirlerini belirlemiş ve geliştirmişlerdir. Tolstoy ise *onun eyleminde,* sanatsal yaratısında bir idol olmuştur. Thomas Mann ondan yazım tekniğini öğrenmekle kalmamış; leitmotifin yanı sıra *detayı* (Tolstoy romanları için arşiv çalışmaları, psikoloji ve coğrafyayla ilgili araştırmalar yapardı – "Savaş ve Barış" da Kutusow ve Napolyon'un stratejisini tam ve açık bir biçimde canlandırabilmek için Borodino'daki savaş alanını bizzat kendisi incelemiştir) önemsemeyi ondan öğrenmiştir. "Rusya'nın büyük yazarına" duyulan derin bir hayranlıkla da sınırlı kalmamış, Tolstoy'un sanatı, Thomas Mann'ın kendi yazarlığındaki hedef-

lerini kapsamlı bir biçimde güçlendirmiştir: Tolstoy'dan daha önce Goethe'nin kanıtlanmış yazarlığının, betimleyici-eğitici yaşam deneyimin modele dönüşmesini, Tolstoy'da gerçekleşmiş görür, Thomas Mann'ın uğrunda çaba gösterdiği şeydir bu: Kendini anlatmak: Rus'un yapıtlarında otobiyografik unsurların sanat katmanına yüceltildiğine tanık olur.

Ben çok büyük yazarların, yaşarken bir şey kurgulamadıklarını, aksine bilineni ruhlarıyla doldurup yeniden biçimlendirdiklerini iddia ediyorum. Tolstoy'un yapıtının en az benim küçük eserlerim kadar otobiyografik temele dayandığını söylüyorum. Arkadaşı Martens'e çoşkuyla kendini anlattığı bir mektubunda, Tolstoy'un da adı geçer – hemen hemen aynı anda yayımlanan, Thomas Mann'ın *Buddenbrook Ailesi*'nin ucuz bir roman olduğu iddialarına karşı, yapıtlarının gerçeğe dayandığını ileri sürerek kendini savunduğu *Bilse ve Ben* (Bilse und Ich) adlı tartışma yazısında onun adını vermez. Kendi yazdıklarını Tolstoy'un dev etik yapıtlarıyla alenen kıyaslamaktan çekinmesi onu engellemiş olmalı. Thomas Mann'ın Tolstoy'un ilk otobiyografik öykülerinden son etik yazılarına kadar tüm yapıtlarıyla ne kadar içli dışlı olduğunu sık sık yaptığı alıntılarla ortaya koyduğu "Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri" adlı siyasal denemesinde kendiyle ilgili her tür açıklamadan kaçınmıştır. Ama kısa bir süre sonra, 1921, dünya görüşüyle ilgili gelişmesinin en önemli dönüm noktasında, dayandığı kişiler Goethe ve Tolstoy'dur, sanata, doğaya, ulusa ve insanlığa olan ilişkisini yeniden sağlamlaştırmasında ona öncülük ederler. İmparatorluk döneminde kendisi için yeterli olan kültür konusundaki tutucu fikirleri ve romantik dünya görüşü sarsılmıştır. Thomas Mann *demokratik* insanlıkla ilgili yeni sorulara yanıt aramaya *insanlık sorununa katkıda bulunmayı* denemeye başladığı anda –ki bu girişimler onu yaşamı boyunca meşgul etmiş ve bir yazar olarak Schiller üzerine yirminci denemesini de içeren "Tinin Asaleti" *(Adel des Geistes)* adlı deneme dizisini ortaya çıkarmıştır–

ilk "İnsanlık Sorunsalı Üzerine Fragmanlar"da (Fragmente zum Problem der Humanität) *Goethe ve Tolstoy*'un adları öne çıkar.

Tolstoy'un yazınında söz konusu olan otobiyografik ve pedagojik unsurla tanışması, Rus roman yazarı, kültür ve edebiyat eleştirmeni Dimitri Sergejewitsch Mereschkowskij'nin "Tolstoy ve Dostoyevski" ile ilgili araştırmasının kendisi üzerinde *silinmeyecek bir etki yaratması* sayesinde olmuştur. "Aslında elli yıl boyunca tutulmuş muhteşem bir günlük" diyerek ve hatta bunu dînî bir savunmaya, "detaylı bir günah çıkarmaya" benzeten Mereschkowskij, Tolstoy'un sanatındaki etik özün altını çizmiştir. Ama Nietzsche yanlısı olan Mereschkowskij, bu dînî kavrama dünyevi bir anlam da katmıştı: O Tolstoy'un kendi kuşkuları ve acılarını dile getirdiğini, onun "psikolojik ve fizyolojik yaşamın – gövdenin dışındaki dine yönelmiş, tinin dışındaki gövdeye yönelmiş duygu yönü ağır basan insanı" en iyi biçimde anlatan yazar olduğunu düşünüyordu. Mereschkowskij'nin yorum konusundaki dualist normları, Thomas Mann'ı çok etkiler: 1921-1923 yılında yazdığı "İnsanlık Sorunsalı Üzerine Fragmanlar"da düşünceleri "tin" ile "gövdenin" insan üzerinde yarattığı sorunlar, dünyevi zevklerden uzak Hristiyan öğretisi ile inançsız duyusal doğa görüşü arasında gidip gelir. Bu antitez aynı dönemde kaleme aldığı ve bir eğitim romanı olan *Büyülü Dağ (Zauberberg)* ve hatta "Yusuf" romanını da etkiler.

Thomas Mann kendi eserlerini ve özellikle onların canlı içeriğini, başından beri *Humaniora* antik kültüre bir katkı olarak görmemiş, *Büyülü Dağ*'a kadar onların eğitsel bir değer taşıdığını düşünmemiştir. Nietzsche'nin yaşam ve sanatın zıtlığı konusundaki görüşlerinin etkisiyle *Tonio Kröger*'i kaleme aldığı dönemde şunu haykırabilecek durumdadır: *Ah, edebiyat ölümün ta kendisidir!* Bu Tonio Kröger'in Lisaweta karşısındaki feryadının en özlü tanımıdır: *İnsana ilişkin olaylara bir katılım söz konusu değilken insana ait olan şeyleri betimlemekten bıktım usandım, diyo-*

rum size. Okurlarına yazdığı mektuplarda ve hatta nişanlısı Katja Pringsheim'a, *insan olarak saygı görmek değil, bir sanatçı olarak kabul edilmek isterdim* gibi birçok itirafta bulunmuştur. Mesleği ile ilgili kaygılar sürse de Thomas Mann bunun yanı sıra kararlı ve azimli bir biçimde eserlerinin otobiyografik karakterini yansıtmaya devam eder. Yayımcısına *yaşamında çok emek harcayarak oluşturduğu sembollerden* söz eder. Birkaç hafta sonra kendisini sembollerle, yani: sanat eserleriyle, ifade etmeye alışkın olduğunu yazar. *Demek istiyorum ki, insan sembolik, temsili bir yaşam sürer, aynı bir prens gibi.* Yüzyıl başından sonraki on beş yılda ortaya çıkan eserleri *Tonio Kröger, Sarayda Bir Macera* ve *Venedik'te Ölüm*'ün temeli bu kişisel deneyime dayanır.

Bu eserlerin yazılması zaman alır. *Tonio Kröger*'in çalışmaları *alışılmışın dışında çok özenli ve satır satır* ilerler, tezler, küçük oyunların veya diyalogların yer aldığı "Fiorenza" adlı anlatının kaleme alınması yıllar sürer. Her ikisinin planı da *Buddenbrook Ailesi*'nin yazıldığı yıllara rastlar, konusunu Floransa'da yaşanan günler ve Lübeck üzerinden Ålsgård'a uzanan tatilin anıları belirler; düşünsel boyutunu da Nietzsche'nin yazıları. "Fiorenza" ile Thomas Mann, Nietzsche'nin psikolojiyi temel bilim olarak kabul etme ideolojisine çok yaklaşmıştır. Nietzsche'nin içgüdü teorisini öylesine benimsemiştir ki, bir keresinde "tin"i içgüdüsel bir "güç istemi" olarak kavrayabilmiştir. Bu soyutlamalardan bazıları Thomas Mann'ın *sanatçının yaşadıklarından aldığı öcü* işlediği *Bilse ve Ben* adlı estetikle ilgili tartışma yazısında da yer almıştır. Thomas Mann kısa bir süre sonra bu sert iddialardan vazgeçtiyse de – Nietzsche'nin bir düşüncesine hep sadık kalmıştır: Toplumdaki sanatçının, düşünen insanın toplumdan soyutlanması düşüncesine. Bu onun kendi yaşamı için de geçerlidir. Ve sadece bu, Thomas Mann için edebiyatta işlenmeye değerdir. Temel deneyime en azından tanımlanabilir birkaç gerçeğin de katılması gerekir: Bu yaşamdan uzak,

sembolik anlamda varoluşun alegorik romanıdır, 1903'de tasarlanan *Sarayda Bir Macera* ancak yıllar sonra, Thomas Mann yeni bir deneyim yaşayıp kullanabileceği malzemeler bulduğu anda tamamlanır: Katja Pringsheim ile yaptığı evliliği. *Sarayda Bir Macera*'nın öncesinde ve tamamlanmasından sonra da birçok plan Thomas Mann'ın uygun konuları bulma konusundaki arayışını gösteriyor: Prusya Kralı II. Friedrich üzerine bir roman, bir Goethe noveli, Faust'un hikayesi onda yazma isteği uyandırır. Bunlar ağır başlı planlardır. Thomas Mann yarattığı figürlerde kolaylıkla kendi ruh halini yansıtabilirdi: Toplum dışı bırakılmanın acılarını, özgün olma isteğini, gizli bir güvensizliğin söz konusu olduğu on beş yıl içinde, yaptığı açıklamalar, günümüze gelebildiği kadarıyla, konu seçiminin kendini yansıtma isteğinden kaynaklandığını, Prusya Kralı Friedrich, Goethe ve Faust'un kendi otobiyografik çabalarına birer kılıf oluşturduklarını gösteriyor:

Aramızda kalsın (bu konuda konuşmamanı rica ediyorum): "Sarayda Bir Macera"dan önce bir kez olsun Büyük Friedrich'in yaşam öyküsünü yazmak gibi haddini bilmez bir planım vardı. İnsanın aklında böyle bir plan varsa herhalde yukarda adı geçen senteze, yani kral olmak ve mutluluk sentezine gerçekten inanamaz, – bu 1910 yılında yapılan bir itiraftır. İki yıl sonra Gustav von Aschenbach'ın *Prusya Kralı Friedrich'in yaşamını konu alan muhteşem destanın yazarı* olduğu söylenir. Bir daha ki iki yılda da Thomas Mann planını gerçekleştirmez, aksine savaşın patlak vermesi üzerine *Friedrich ve Büyük Koalisyon* (Friedrich und die groe Koalition) adı altında günlük yazı olarak elden çıkarır. "Gözlemler"de bu denemeyi, *uzun bir zamanda ortaya çıkmış edebiyatla ilgili düşüncelerimin ve hayallerimin özünü alıp bir deneme olarak yayımlamakla sorumsuz ve düşüncesizce davrandığım, günlerin bir değerlendirmesiydi,* diye tanımlar. Burada da, "Gözlemler"de de Thomas Mann, *Friedrich konusuyla düşünce olarak ne kadar haklı* olduğuna değinir, yanlızlıklar içerisindeki kral

imajında da *kendi varlığının yalın ve özgür bir ifadesini* görür.

Venedik'te Ölüm'ün kahramanı Gustav von Aschenbach'ı anlatırken *rahmetli arkadaşından* çok kendini anlatır. *Kahraman Sanatçı* imajıyla böylesine bir birlik oluşturulmasına gerek yoktur, bu doğrudan doğruya yazarın yarattığı kahramanla özdeşliği konusuyla ilgili olarak, Thomas Mann'ın anlatının dokusuna kattığı ipuçlarıdır. Sadece Aschenbach'm yolculuğu ve Venedik'te geçirdiği süre değil, hatta o homoseksüel deneyim bile Thomas Mann'ın kendi yaşantısıdır; bunun da ötesinde yazarın, yazarlık imajını kendi karakter özellikleriyle donatmıştır: *Onun en sevdiği söz "dayan"dı, – onun için Friedrich romanı, bu emir sözcüğünün yüceltilmesinden başka bir şey değildi ve bu ona acı çektiren bir erdemin* maddeye dönüşmesi gibi görünüyordu. *Kral ve mutluluk sentezinin* hiçbir koşulda olanaklı olmayacağını söylediği 1910 yılında mektupla yaptığı açıklamaya, anlatıda yer alan bu cümle olumlu bir karşılık veriyordu – Aschenbach'm bazı karakter özellikleri, Thomas Mann'ın dışında başka birine dikkat çekiyordu: Goethe'ye. Aschenbach için şöyle denir: *O da yaşlanmayı çok istiyordu, çünkü eskiden beri o gerçekten büyük, geniş kapsamlı ve saygın bir sanatın, ancak insanın her yaşında be-*

Venedik, Piazetta. Antonio Canaletto'nun tablosu

lirgin bir biçimde üretken olmasıyla olanaklı olduğuna inanıyordu. Thomas Mann bu arzuyu başka bir yerde kendisi için de açıklamış ve bununla Goethe'nin bir ifadesini (Eckermann'a 17 Şubat 1831'de söylemişti) yinelemiştir. Aschenbach'ın belirgin özelliği de şöyle belirtilmiştir: *"Bakınız, Aschenbach hep böyle yaşamıştır"* –*ve konuşmacı sol elinin parmaklarını yumruk halinde sıkar*– ; *"hiçbir zaman böyle değil" der ve açtığı elini rahatça koltuğun kenarından aşağıya doğru bırakır.* –Bu Goethe'nin Zelter'e yazdığı bir mektupta kendini betimlerken kullandığı bir sahnedir– Thomas Mann bu yıllarda sadece Goethe'nin yapıtları hakkında değil, daha çok kişiliği ve çevresiyle ilgili detaylı bir bilgi edinme yoluna gitmiş, özellikle Ludwig Geiger'in "Goethe und die Seinen"i (1908, Goethe ve Ona Ait Olanlar) merak etmiş ve Albert Bielschowsky'nin çok yaygın olan Goethe biyografisi (1904 yılından beri bütün olarak mevcuttur) sayesinde genel anlamda bilgi edinmişti. Bu gerçek olayları içeren malzeme açısından zengin ve pozitivist dönemin ruhuyla yazılmış iki eser, Thomas Mann'ı, Goethe'nin yaşamı ve gelişimi hakkında aydınlatır – bol bilgi içerirler. Değinmedikleri bu yaşamın trajik yönü, yalnız kalmış yazarın çektiği acılardır. Ama özellikle Goethe'nin varlığının bu yönü, özellikle de *Venedik'te Ölüm* bağlamında onu ilgilendiriyordu. Yapıtı tamamladıktan bir kaç yıl sonra Thomas Mann bu anlatısında *sanatçının onuru sorununu* işlemek istediğini söylemiştir: *Ben ustalığın trajedisi gibi birşey vermek istemiştim. Aslında niyetim daha çok Goethe'nin yaşadığı son aşkını anlatmaktı – kötü, güzel, grotesk ve sarsıcı bir öykü, belki günün birinde yeniden ele alırım.* Bu eski planı daha sonra gerçekleşir, aslında novel olarak yazmayı düşündüğü Goethe romanı *Lotte Weimar*'da açıklanmamış olsa da yıllarca konu bakımından *sanatçının yaşam karşısındaki trajedisi* olarak kabul edilmiştir. Thomas Mann'ın yaşadığı dönemde yalnızlaşması, konu arayışı ve *Buddenbrook Ailesi*'nin de ötesine geçen kendine ait bir yol arayışı Goethe'ye yaklaşmasına neden olur. Bu çoğu

kez yanlış anlaşılmış ve Thomas Mann kendisi de şakayla karışık bunun *bir mitos ile özdeşleşme yanılgısı* olduğunu söylemiştir.

Bu yıllarda yaptığı Faust planı, Goethe dikkate alınarak yapılmış olabilir ama diğer tasarıları gibi bu da özellikle otobiyografik temele dayanmaz. Kırk yılı aşkın bir süre sonra Thomas Mann, bu eski planını gerçekleştirmeye hazırlanırken, günlüğüne 27 Mart 1943 tarihiyle şu notu düşer: *1901 yılının Dr. Faust'unun üç satırlık planını buldum. Tonio Kröger dönemi ve Münih'teki yıllarla bağlantı.* "Doktor Faustus'un Oluşumu"nda, Thomas Mann *belirsiz tematik öz, bir sanatçının şeytanla yaptığı anlaşma etrafında dönen olaylarda başından beri yaşama isteği ve özyaşamsal ruh halinin etkili olduğu bir alanın söz konusu olduğunu* ekler. İçerik açısından ortaya attığı problemlerin lehinde ve aleyhinde *Münih yıllarındaki yapıtları* aşsa da tamamlanmış *Doktor Faustus,* Thomas Mann'ın savaş öncesindeki yaşama duygusuna sadık kalmıştır. Kurgu ürünü anlatıcı figür Adrian Leverkühn adında bir *Alman bestecinin* yaşamını anlatmaya başlar başlamaz *sanatçı yaşamını, bu özel var olma biçimini tüm yaşam modellerinin bir örneği* olarak göstermesi veya onun *varoluşundaki korkunç zorluktan* söz etmesi, geçmişte *Tonio* Kröger, *Sarayda Bir Macera, Venedik'te Ölüm'*de yaşanan deneyimlere uzanır.

Bu geç dönem eserinin, motif ve figür zenginliği çok yönlüdür, ama hepsi 1900-1914 yıllarına dayanır. Bestecinin bir erkeğe duyduğu eğilimi, Thomas Mann ressam Paul Ehrenberg ile kurduğu hararetli dostlukta yaşamıştır – *anlaşılan, karşılık gören değerini bulan bir dostluk*, Thomas Mann'ın ağabeyine söylediği gibi, *bu yaşamda bulunması zor bir lûtuf.* Geç dönem yapıtında bu itiraf Adrian Leverkühn'ün sözleriyle tekrarlanır: *Yaşamımda biri vardı, onun cesur direnci – ölümü bile yendi denebilir, bendeki insanlığı açığa çıkardı, bana mutlu olmayı öğretti. Bununla belki kimse ilgilenmeyecek, hiçbir biyografiye de almayacaktır...*

Doktor Faustus'daki Rudi Schwerdtfeger'in ölümüyle ilgili detayları, o dönemde Thomas Mann bir kız arkadaşından edinir. (*Bunu yaparken detayların benim için ne kadar önemli olduğunu hissediyorum. Onlar öyle heyecan verici ki!*); evet Thomas Mann'ın Schwabing'de Karl Wolfskehl ve Ludwig Derleth sayesinde tanıdığı, *Peygamberin Yanında* (Beim Propheten, 1904) adlı anlatısında gizli dînî toplantılar düzenleyen kişilerin dînî ve askeri disiplininin açığa çıktığı, "Doktor Faustus"da Kridwi etrafındaki tutucu Münih grubu, tarihsel zaman akışını hızlandırmak amacıyla bu yüzyılın yirmili yıllarına alınmıştır, "Doktor Faustus"un arka planında gelişen aile tarihinin de geçmişte yaptığı planlara dayandığını –kızkardeşi Carla'nın, romandaki Clarissa Rodde'nin intiharından üç yıl sonra– Heinrich Mann'a yazdığı 11 Kasım 1913 tarihli mektubu aydınlatıcı bir biçimde kanıtlar: *Kendimi iyi hissettiğim zamanlarda bir kez daha büyük ve aslına uygun bir yaşam öyküsü yazmanın hayallerini kuruyorum, Buddenbrooks Ailesi'nin bir devamı niteliğinde ve biz beş kardeşin hikayesini.* Biz buna değeriz. Hepimiz.

Bununla birlikte Thomas Mann'ın konu arayışı da tükenmiştir; bunun da çok anlamlı bir nedeni vardır: sadece Tolstoy ve sonra Goethe'nin öncülüğünde geliştirilen otobiyografik yöntemin yansıtılması ve uygulanması değil – ağabeyine ilettiği samimi düşüncesi de gençlik eseri *Buddenbrook Ailesi*'nin başarısı onun başka şeyler üretmesini engellemiştir. Onun büyüklüğüyle kıyasladığında, onu izleyenleri pek fazla tatmin edici bulmamıştır. *Kendini araştırma ve kendini ortaya koyma* sürecinden sonra *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri* adlı uzun siyasal denemesinde bu kaygıların izlerine dolaylı olarak rastlanır. On beş yıl süren güvensizliği sona erdiren bu hesaplaşma *Budden-brook Ailesi, Tonio Kröger* ve sonuçta *gençlik anlatısına en yakın olan Venedik'te Ölüm*'e dayanır, diğer şeylerden bazılarına söz arasında değinilir. İlk yapıtlarını aşan daha geniş kapsamlı iki çalışmasından "Gözlemler"de bahsede-

mez: son romanı "Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları" 1910 yılında, kendi gelişiminin romanı olan *Büyülü Dağ*'ı da 1913 yılında yazmaya başlamıştır.

Paul Ehrenberg ile yaşadığı ilişki kesinlikle tek eşcinsel deneyim olarak kalmaz. Kendisi çocuklara ve genç erkeklere duyduğu eğilimi hiç saklamamıştır. İki oğlu Klaus ve Golo'nun da homoseksüel olması nedeniyle o bu konuyla kişisel ve toplumsal anlamda hep karşı karşıya gelmiştir. Gençlik yapıtından itibaren bunu Hanno Buddenbrook'un Kai Graf Mölln'e, Tonio Kröger'in Sarışın Hans Hausen'e duyduğu oğlan sevgisini, dahası Gustav von Aschenbach'ın güzel Tadzio'ya olan düşkünlüğünü öylesine kusursuzca tanımlamıştır ki, sahip olduğu bir okuyucu kitlesinin büyük bir çoğunluğu bizzat yaşayarak veya henüz şekillenmemiş hayaller ve arzularla bu edebi figürlerle özdeşleşebilmiştirler -- sanatın en basit etkisi ve bununla birlikte en kalıcı olanıda.

Thomas Mann'ın kişisel yaşantıların yansıtmaya duyduğu eğilim, bir sonraki yapıtında daha büyük bir ölçüde artmış ve kendini yansıtan eleştirel Opus magnum'u için günlüğüne şu notu düşmüştür: "Gözlemler"*in benim homoseksüelliğimin bir ifadesi olduğundan hiçbir şüphem yok* (17.9.1919). O dönemde büyük bir hayranlık, hatta *aşkla* oğlu Klaus'un gelişimini izler ve on dört yaşında olan oğlu için şöyle söyler: *Oğluma aşık olmamın çok doğal olduğunu düşünüyorum* (25.7.1920). Onu *tümüyle çıplak* gördüğümde, onun *erkeklik öncesi parlak vücudunun yarattığı etkinin giderek bir sarsıntıya dönüştüğünü* ifade eder (17.10.1920). Evliliğinde söz konusu olan heteroseksüel ilişkideki başarısızlığı ile ilgili kayıtlar çoğalır ve kadınsı olan her şeye karşı duyulan belirgin bir gerginlik gittikçe artar. Bayan bir dansçı için: *Sıkıcı hatta iğrenç. Böylesine kokuşmuş, zarif bir dişilikten sonra sokakta gördüğüm ilk genç adama daha çok hayranlık duydum* (23.3.1919). Bu gerginlik kendisini bir kez daha otuzlu yılların sonuna doğru, onu Washington'daki resmi çevrelerle tanıştıracak, say-

gın bir kişilik olan koruyucu Agnes E. Meyer'e karşı hissettirir. Eski günlüklerinde bu tür kaygılar şu soruda doruğa ulaşır: *Galiba dişiliğe hiçbir ilgim kalmadı* (25.7.1920)? Bütün bunlar Thomas Mann'ın evlenmeden önce ve sadece ağabeyi Heinrich Mann'a anlattığı, kendisinden yaşça biraz küçük Paul Ehrenberg'le yaşadığı o coşkulu aşktan sadece on beş yıl sonra olur. Ancak ilerki yaşlarda, *Doktor Faustus*'da bu ilişki açıklanır ve Paul Ehrenberg, otobiyografik romanda yaşadıkları özel ilişkiyi sezdiren, natüralist ve karakteristik isim Rudi Schwerdtfeger olarak su yüzüne çıkar.

Thomas Mann'ı imparatorluk dönemindeki muhafazakârlığından koparıp onun demokratik bir liberalizmi benimsemesine neden olan Weimar Cumhuriyeti onun homoseksüelliğini de açığa çıkarır. Yapıtlarında cinsel arzularla ilgili daha açık seçik anlatımlara girer. *Büyülü Dağ*'da Pribiszlav Hippe'nin *crayon*'u (dolma kalem) henüz gelişmemiş ama leitmotif olarak vurgulanmış *fallos* sembolüdür. Sonra İncil'deki Joseph bir çok kez, Potiphar'ın karısının çığlık atmasına neden olan feragat sahnesine kadar olağanüstü vücuduyla adeta tanrısal bir biçimde yansıtılır: *Onun gücünü gördü* Thomas Mann *Lotte Weimar* romanında Goethe'yi güçlü bir ereksiyonla uyandırır. Wiligis'in, Gregorius'un (*Seçilmiş*), Kean Keaton'un; (*Baştan Çıkarılmış*) ve Felix Krull'un cinsel arzuları kesinlikle fallosun etkisindedir. Hans Blüher'in "Die Rolle der Erotik in der männlichen Gesellschaft" (Erkek Toplumunda Erotizmin Rolü) adlı eserini Thomas Mann 1919'da okumuştur. *Tek taraflı, ama doğru* (Günlük, 17.9.1919) – o bu konuyu bir doktrine kadar vardırıyordu: homoseksüelliğinin aslında *Alman dünyasına* ait olduğunu (Günlük, 12.7.1934).

Thomas Mann, kendisi için, kendi duygularıyla ilgili günlük tutuyordu. Okuyucuların Goethe'nin aşklarını *Zeus'un aşkları* gibi yarış halinde ezberleyeceğini, Weimar'da Charlotte'ye söylettiği gibi, kendisi de sevdiklerinin adları-

1900, gençlik günleri

nı kimsenin unutmaması için bir çok kez listeler halinde yazmıştır. Ama bu listeler ilginç veya önemli değildir. Önemli olan onun "Doktor Faustus'un Oluşumunda" Münih'teki Paul Ehrenberg dönemine ait anıları veya sarışın Hans Hansen'e esin kaynağı olan arkadaşının ölüm yıldönümünde Lübeck'li bir okul arkadaşına yazdığı mektuptaki anıları gibi onun kendisini dış dünyaya, çevresine açtığı satırlardır...*onu sevdim – o benim gerçekten ilk aşkımdı, bana böylesine mutluluk ve acı veren, daha şefkatli bir aşkı yaşamak mümkün olmadı. Bazı ülkelerde okul kitaplarına girmiş olan bu öykünüye* (sözlüğüyle birlikte) o, bu "*masumiyet tutkusuna*" "*Tonio Kroger*" *de bir anıt dikmiş olduğunu iddia ediyordu; bugün genç İngilizlerin; Amerikalıların, Fransızların, Macarların oturup ondan ve benim onun için yarattığım acılardan bahseden sayfaları okuduklarını düşünmek çok tuhaf. Düşünmesi çok tuhaf olan bir şey de, bu insan evladının bütün şansının günün birinde kalıcı bir şiire dönüşecek olan bir duyguyu uyandırmış olmasıdır.* Bu şekilde homoseksüel deneyim evrenselleştirilmiş, hatta sanatta yüceltilmiştir. Thomas Mann bundan yirmi yıl önce buna benzer bir anlamda, güncesinde şu düşüncesini dile getirmişti: *Bu derin etkilenmeyi, Paul Ehrenberg döneminin o sarhoşluğunu sadece bir kez –olması gerektiği gibi– yirmi beş yaşının gereği önemli bir*

gönül ilişkisi olarak yaşadım. Bu insanca ve doğal bir şey, ve bu doğallık çerçevesinde ben bu deneyimimin evlilik ve çocuklara kıyasla daha fazla normlara uygun olduğunu düşünebilirim (6.5.1934).

Homoseksüel deneyim, insan yaşamında genel geçer bir deneyimdir. Thomas Mann'ın bu görüşünü Michelangelo, Shakespeare, Goethe ve Freud gibi tinsel yetenekleri pek de az olmayan insanlarla da paylaşır. *Yusuf* romanında, genç erkeklere olan özel ilgisini, evrensel bir boyuta taşır, evrenin oluşumuyla ilgili dünya görüşüne: Bu yüzyılda din mitolojisiyle ilgili yapılan araştırmaları, Uzakdoğu'dan Yunanistan'a kadar tüm benzer öğelerle *insanın ilk örneğinin ışıktan yaratılmış bir oğlan* olarak kabul edildiğini ortaya koyar. *İnsanlığın tamamlanmış ilk örneği olarak dünyanın oluşmasından önce yaratılmış ışıktan oluşan genç oğlan, (Yusuf ve Kardeşleri.Giriş).* Yusuf Tanrısal oğlandır ve kendisi gibi olan Fenikeli Tammuz'u, Mısırlı Osiris'i, Yunanlı Apoll'u ve de Musevi ve Hıristiyanlarda insan olarak meydana çıkan İsa'yı temsil eder. Onların maskelerini takıp oynamak ve insanlık tarihinden kesitler sunmak hoşuna gider. Bu erotik düşüncesi hep söz konusu olmuştur. Yetmiş beş yaşındayken bile güncesine şu notu düşer: *"Tanrısal oğlana" hastalık derecesinde bir tutku* (6.8.1950); Ve: *Benim bu genç erkek tutkum, belki de geç kalma korkusuyla, son zamanlarda şüphesiz bir hayli arttı, gözlerim bu tür güzelliklere oldukça açık ve arzulu, bu konudaki yeteneğimi yitirmiş olmam da benim için anlaşılır gibi değil. "Tanrısal oğlan"ın hayranlık duyulacak değerde ve kadınsı olan her şeyin üstünde olması ve de dünyada hiçbir şeyle kıyaslanmayacak bir özlem uyandırması benim için ispata gerek duyulmayacak bir gerçek* (28.8.1950). Bu övgülerle, onu o sırada büyüleyen genç erkekleri kastetmediğini her seferinde de ekler. Çünkü bu yüce fanteziyi göz önünde canlandırmak, anlatmak ve gerçeğe dönüştürebilmek için –ya da Thomas Mann'ın gerçekçi estetik anlayışı neyi gerektiriyorsa– bedensel görünümlere ihtiyaç duyar ve eğer o an eli-

nin altında *göze hoş gelen* bir şeyler yoksa, o zaman Pasifik sahilinde yapılan yürüyüşlerde rastlanan California beach boys'larda bu görevi üstlenebilirler. Veya garsonlar ya da tenisçiler *(Merkür bacaklı)* ya da birlikte seyahat ettikleri ya da sinemadaki çıplak bedenler, bunları izlemekten Thomas Mann büyük bir keyif alır.

Küçük bir ekleme ama belki kayda değer –Thomas Mann'm ölümünden sonra geride bıraktığı yapıtların açılması, nasıl modeller konusundaki kaynak araştırmalarını arttırdıysa– Güncelerinin yayımlanması da onun cinselliğiyle ilgili bir yığın gözlemi de beraberinde getirmiştir. Ne birinci durumdaki deneyimleri ne de ikinci durumdaki gözlemci yanı, Thomas Mann'ın yapıtlarının anlaşılmasına fazla bir katkıda bulunmuştur.

SAYGINLIK-KARŞITLAR

Kederlerinin ve hüzünlerinin ağırlığını Thomas Mann insanlarla paylaşmaz. Yarım kalmış, ilk yaşam kesitini *Im Spiegel* başlığı ile 1907'de yazmıştır, bu dönem hakkında şunları söyler: *Çevremi pırıltılar sardı. Hiçbir şey benim mutluluğuma benzemiyor Evlendim, olağanüstü güzel, genç bir eşim var – prensesler gibi bir kadın, bana inanırsanız, babası da Kraliyet Üniversitesi profesörü ve kendisi olgunluk sınavını da vermiş, hem beni küçümsemek için de değil.* Burada bir ironik yaklaşımın olduğu çok açık ama bu sefer bunun altında bir gerçek yatıyordu. Thomas Mann 11 Şubat 1905'te Katja Pringsheim ile evlenir, o Münih Üniversitesi matematik profesörlerinden Alfred Pringsheim'm akıllı ve güzel kızıdır. Pringsheim Ailesi zengindir, servetlerini demiryolları sanayicisi olan büyük babaları Rudolf Pringsheim'dan edinmişlerdir. Bunu izleyen kuşak, museviliği bırakıp akademik kariyere başlamıştır. Bavyera Bilimler Akademisi üyesi ve profesör olan Alfred Pringsheim doğa araştırmacıları olan Nathan ve Ernst Pringsheim'ın yanı sıra aileden çıkan tek bilim adamı değildir. Arcistraße'de bulunan köşk, eski Münih'in en önemli düşünce ve kültür merkezlerinden biridir. Rönesans tarzındaki salonda ev sahibi arkadaşları ile müzik yapar. Konserlerde kullanılan kuyruklu piyanolardan iki tane ve müzik literatürü olarak Alfred Pringsheim'in bizzat kendisinin iki piyano için hazırladığı Wagner operalarının özetleri bulunurdu. O eski bir Wagnerciydi ve bu Bayreuth büyük ustayla bizzat tanış-

mıştı da. Berlin'deki "Kladderadatsch"'ın kurucusu Ernst Dohm'un kızı olan eşi Hedwig Pringsheim evde sanat ve edebiyatla ilgilenen kişiydi, Paul Heyse, Maximilian Harden, Franz von Lenbach, Kaulbach ve Stuck'u beğenirdi. Genç edebiyatçılar arasında Thomas Mann'ın yüksek düzeyini ilk fark eden de o olmuştu. Mutlaka onun çabaları sonucu Alfred Pringsheim –genç damadıyla öylesine ölçülü ve mesafeli bir ilişki kurmuştur ki, ikisi de birbirlerine yıllarca "siz" diye hitap etmiştir– genç çifte uzun yıllar para yardımı yapmaya güçlükle razı olmuştur. Ve bu paranın ancak dünya savaşının patlak vermesiyle *yarıya indirilme zorunluluğu doğmuştur.*

"Onların evliliği iki zıt kutbun karşılaşması değildi; burada söz konusu olan birbirlerine çok yakın olduklarını bilen iki varlığın birleşmesivdi –tek başına üstesinden gelemeyeceğinin bilincinde olan, bir mücadeleyi birlikte göğüsleyebileceğini uman yalnız ve duyarlı iki insanın ittifakı"– anne ve babasını detaylı ve duyarlı bir biçimde gözleinlemeyi bilen Klaus Mann'a aittir bu sözler. Ve bunlar Thomas Mann'ın karısıyla ilgili yaptığı tüm teşekkür dolu ve çekingen tanımlamalarını da doğruluyor. Ona duyduğu saygıyı ilk olarak *Yaşam Kesiti*'nde açıklar, ki o zaman Katja Pringsheim'la evliliği yirmi beş yılını doldurmuştur: *Yaşamımı paylaştığım kadınla yaptığım "ittifak" – bu olağan üstü eşin akıllı, cesur, yumuşak ve azimli*

Eşi Katja Pringsheim, 1905

desteği olmasaydı bu zor, her şeyden önce büyük sabır gerektiren, yıldırıcı ve yorucu yaşamda nasıl tutunurdum bilmiyorum. Katja Mann, yazar ailesinin mali işlerini" üstlenir: Yayınevleriyle anlaşmaları yapar, röportajları denetler, *kitap ve el yazmaları ile ilgili görüşlerini bildirir, hayır işleri ile uğraşır; danışmanlık vs. yapardı*, kısaca dışarı ile ilgili işlerin organizasyonunu üstlenerek eşinin yükünü hafifletir, günlük programın gerçekleştirilmesinde de ona yardımcı olurdu – Thomas Mann'ın yazabileceği ortamı yaratmak için rahatsız edilmemesini sağlayarak. *Çoğu zaman kendimi oldukça ruhsuz buluyorum. Üretim tarzım beni dik kafalı ve kayıtsız yapıyor,* diyordu Thomas Mann, kardeşine. Gerçekten de büyük eserlerin ön çalışmalarında *Buddenbrook Ailesi*'nin oluşum süreci yeniden yaşanıyordu: *Bu kış çalışmadım, sadece yaşadım, çok insanca yaşadım ve not defterimi, yaptığım gözlemlerle doldurduğumu düşünerek vicdanımı rahatlattım,* der bir seferinde, diğer bir seferinde de sonradan Rudi Schwerdtfeger'in ölümünü anlatan bölümde kullanacağı tramvaydaki cinayetin detaylarını istediğinde: *Ben gerçeklerin uyarıcı etkisi olacağına ve bazı canlı detayların da kullanılabilirliğine inanıyorum.* Bunlara bir de tıp, ekonomi, tarih ve politika ile ilgili bilimsel yazıların incelenmesi ve not edilmesi eklenir. Thomas Mann 1928'de "Literarische Welt"te şu açıklamayı yapar: *Büyük bir yapıta başlamak normal olarak yazılı bir ön çalışma dönemi gerektirir. Bunlar kısa taslak ve araştırmalar, can alıcı psikolojik yönden çarpıcı konular ve motifler, eşya ile ilgili notlar, kitap ve mektup özetleri vs.* Burada kişisel izlenimlerini kaydetme konusuyla ilgili konuşmamış, hatta *not defteri tutmadığını* vurgulamıştır. Oysa, yanında, sürekli, sıradan çevreyle ilgili gözlemlerini kaydettiği bir not defteri taşıdığı söylenmiştir. Gerçeklere dayanan malzemenin özenle taslağa uyarlanmasında, sadece tesadüfi olandan kurtarılıp canlı, anlamlı bir şekle dönüştürülmesinde düzenli olarak öğleden önceleri, yaklaşık saat 9.00' dan 12.00'ye veya 12.30'a kadar olan üç sa-

atlik bir süreyi zorunlu kılan edebi çalışmalarının oluşumuna gözlemlenen çevre, her zaman pek fazla anlayış göstermez.

Thomas Mann'ın sahip olduğu keskin gözlerinin yanı sıra "bir de dürbünle" silahlandığını herkes bilir. Kendisini ziyarete gelenlerin tüm özelliklerini keşfedebilmek için, onlar evi terk ettiklerinde, arkalarından, pencereden onları gözetler. Arthur Holitscher, bundan bahseder ve "Lebensgeschichte eines Rebellen" (1924, Bir İsyancının Yaşam Öyküsü) adlı kitabında Thomas Mann'ın *Tristan* anlatısındaki şair Spinell'in kendisi olduğunu açıklar. Aynı şey 1924'te, *Büyülü Dağ*'da mevcuttur ve herkes Mynheer Peeperkorn'un aslında fizyonomik olarak Goethe'yi taklit eden Gerhart Hauptmann'ın olduğunu anlar (gerçekten de Thomas Mann 1923 yılında Bozen'de bir otelde kaldıkları süreyi Gerhart Hauptmann'ın etkileyici mimik ve jestlerini yakından inceleyerek geçirir.). – Yapıtlarındaki gerçeklik payına dair suçlamalardan ilerki yaşlarında da kurtulamamıştır. Bu suçlamalar tam zamanına denk gelmişti: Lübeck'te *Buddenbrook Ailesi* yüzünden üzülen çevre öylesine büyüktü ki, deşifre listeleri hazırlanmış, hatta Breiten-Straße'deki bir kitapçı dükkânı romanın iki nüshasını tüm kişi kodlarıyla birlikte sunarak okuyucunun merakını gidermeye çalışmıştı. Lübeck'li avukat von Brocken'in halka açık bir konuşmasında Thomas Mann'ın *Buddenbrook Ailesi*'ni Albay Fritz Oswald Bilse'nin değersiz, ucuz romanı "Aus einer kleinen Garnison, ein militärisches Zeitbild"iyle birlikte edebi tür olarak "Bilse romanları" başlığı altında toplaması onun sadece Lübeck'li hemşehrilerinin görüşlerini benimsediğini gösteriyordu. O Thomas Mann'a karşı çıkan ilk kişiydi. Ve başkaları da onu izleyecekti.

Genç yazarın uyandırdığı saygınlık nedeniyle Münih, Königsberg, Göttingen, Berlin, Basel, Hamburg ve hatta Lübeck'teki edebiyat çevreleri *Buddenbrook Ailesi*'nin yayımlanmasından sonraki ilk beş yılda onu seminerlere da-

vet eder. (*Kendimi göstermek hoşuma gidiyor*), sonraki beş yılda kendi çevresindeki bazı arkadaşları tarafından pek haklı görülmez. Yargılamalar, estetik ve dünya görüşüyle ilgili itirazlar söz konusudur. Yayımlanmasından hemen sonra *Buddenbrook Ailesi*'ni iyi niyetli eleştiren Rainer Maria Rilke, *Venedik'te Ölüm*'ün ikinci bölümünü "dökülmüş mürekkep gibi akıp gidiyor" olarak tanımlamış, Richarda Huch "her yerde Thomas Mann'ın okunup, onun yaşayan en büyük romancı olduğunun" söylenmesine "sinirlenmiş" (1913) "ve akıllıca süsleyip anlattığı şeyleri önemsiz bulduğunu" söylemişti. Stefan Zweig ise, "bugün Alman sanatını vıcık vıcık bir hale getirme tehlikesini yaratan burjuvazi"yi eleştirmiş ve Thomas Mann'ın sanatındaki otobiyografik unsurlara karşılık Jacob Wassermann ve Heinrich Mann'ın "serbest kurgularını" savunmuştu – herhalde bunu daha açık ifade edemezdi: O, Thomas Mann'ın yayınevi S.Fischer'in yayın organı olan "Neue Rundschau" için yazıyordu. Aynı dergide Alfred Kerr de *oynak yergi yazılarıyla* karmaşık bir biçimde görüşlerini ifade ediyor. "Orta dereceli romanların özenli yazarlarından" bahsediyor ve sadece Thomas Mann, bu sözlerle kimden söz edildiğini anlıyordu. (*Günlerce kendimi çok kötü hissettiğimi itiraf etmeliyim*) Berlin'deki ('kırmızı') "Tag" (Gün) için yazdığı tiyatro eleştirilerinde Kerr daha da ileriye gider burada *Fiorenza* oyununun sahnelenmesinin ardından bu oyunun yazarının yerinde sayan, çok ince, çok duygulu bir insan olduğunu yazar. Acaba Kerr "Zwanzigste Jahrhundert" dergisinde maruz kaldığı taşlamaların öcünü mü alıyordu? – Ekspresyonizmin etkisinde kalan yeni kuşak ise –bunların arasında Kasimir Edschmid, Kurt Hiller, Ernst Blass da vardır– Thomas Mann'ın gerçeklikle dolu yapıtlarıyla ne yapacaklarını bilemez. Thomas Mann için *Tonio Kröger*'den bu yana yazdıklarına büyük açlık duyduğum ender insanlardan" diyen Franz Kafka'yı da unutmamak gerekir. Thomas Mann'a karşı kullanılan, deyim yerindeyse, siyasi suçlama da Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iyice netleşir: Bunun

nedeni yarı Yahudi biriyle yapmış olduğu evliliktir. Kendi kötü niyetinden kaynaklanan keskin görüşlülüğüyle hicivler yazan Theodor Lessing'in ("Tomi ahlak ineğini sağıyor. Bir yazarın ruh hali", 1910) ve Profesör Adolf Bartels'in kaba saba aptallıkla dolu kınamalarının dışında Kurt Martens gibi yakın dostları bile Katja Mann'ı iğnelemekten çekinmezler. Bu açık ve gizli yürütülen düşmanlıklar her ne kadar sorun olsa da, Lübeck belediye başkanının onaylamaması da, Thomas Mann'ın gelişmesini engelleyemez. Lübeck'te büyümüş Franziska Gräfin Reventlow, bir akşam toplantısında bulunan bazı kimselerden kentin ünlü

Katja Mann, çocukları (soldan sağa): Monika, Golo, Michael, Klaus, Elisabeth ve Erika'yla

olmuş çocuklarının tek tek eleştirildiğini duymuştu: "Profesör Unrat" adlı yapıtıyla Lübeck'in itibarını zedeleyen Heinrich Mann, o dönem henüz profesör değil de aç bir heykeltıraş olan, senatör çocuğu Fritz Behn, polis tarafından bir anarşist gözüyle bakılan Erich Mühsam, evlilik dışı bir çocuğu olan Reventlow ve Thomas Mann. . tam o sırada edebiyat konusunda pek bilgi sahibi olmayan belediye reisi içini çekme fırsatını bulmuş "Bunların hepsi özellikle Lübeck'ten mi çıkacaktı – İmparatorluk sınırları içinde yaşayan insanlar bizim hakkımızda ne düşünecekler!" demişti.

Onların içlerindeki asıl düşman, ağabeyi Heinrich Mann'dı. Thomas Mann onun yüzünden yapıtlarının, şüphe uyandırdığını düşünüyordu. 1904'te yaptığı özyaşamıyla ilgili bir açıklamada Heinrich geçmişi ile ilgili sert bir eleştiride bulunmuştu: "Biz iki cildi dolduracak kadar Hansa tüccarlığı yaptıktan sonra, sanatçı olabildik" Bu ifadede Kerr'in, Stefan Zweig'ın ve ekspresyonistlerin Thomas Mann'ın yapıtlarına karşı kullandıkları iddiaları özetliyordu: Gerçeğin aynen yansıtılmasının reddedilmesi. Cesaret isteyen kurgulama ve oldukça coşkulu anlatım biçimi tercih ediliyordu. "*Gerçekliğe çok fazla takılıp kalıyorsun" diyordu yakın çevrem. "Ama er ya da geç sen de sanatı öğreneceksin*" – Karşıtlarının bu görüşünü Thomas Mann *Gözlemler*'de ele alır. Balzac'ın öğrencisi olan Heinrich Mann, Rus realistlerinin öğrencisi olan Thomas Mann'a estetikle ilgili bu tür itirazlarda bulunuyordu. Sadece kişisel anlamda değil, fikir ve sanatsal anlamdaki kardeşlikleri de sona erer. Kendine *Tolstoyizm'i* seçen Thomas Mann, ağabeyisinin yapıtlarında söz konusu olan Balzac tarzı abartmaları onaylayamaz. "Die Göttinnen" (Tanrıçalar) onda *şaşkınlık uyandırır "Die Jagd nach Liebe" (Aşk Avı)nin altı ayda yazılmış olması, başka nedenleri olan bizlerin daha dikkatli olmak isteyişimizi engelleyemez.*

Yaklaşık her yıl peş peşe çıkan romanları, Heinrich Mann'ın o dönemdeki ününü açıklıyor. Thomas ve Heinrich Mann'ın önceleri estetik sonraları dünya görüşleriyle ilgili fikir ayrılığını, sadece küçük kardeşin kıskançlık ve çekememezliğiyle açıklamamak gerekir – ama yine de bunun kardeşlerin kavgalı olduğu döneme etkisi olmuştur. Thomas Mann o dönemde Pringsheim ailesi'ni model alan *Wälsungenblut* adlı anlatısını baskıdan geri almak zorunda kalır. (O zamandan beri bu yapıt hak etmediği ölçüde "skandallara maruz" kalmıştır. Thomas Mann, sonraları bu yapıtını *kendi yazdıkları arasında ikinci sınıf bir eser olarak değerlendirmiştir*). Ağabeyine bu diplomatik du-

rum ile ilgili şunları yazar: *Asıl kötü olan, çok az üretebilen biri olarak, benim, bu haftalarımı alan özenli çalışmayı düşünceli davranmak adına ortaya çıkarmamak zorunda kalmamdır.* Thomas, Heinrich'de yazdığı eserlerin adeta *aktığını* görür; ama bunun yanısıra ağabeyisinin başka aşırı bir uçta kaybolduğunu düşünür: *... gerçekten de sen, sadece bir sanatçısın, – Tanrı yardımcım olsun, oysa bir yazarın bir sanatçıdan daha fazla bir şey olması gerekir.*

Burada Nietzsche'nin hareketli "sanatçı" ve klasik, romantik "şair" kavramlarıyla, Heinrich Mann ile arasında söz konusu olan zıtlık ifade edilir. Bu zıtlık on yıl sonra *Gözlemler*'de siyasi bir vurgulamayla *derinliği olmayan uygar yazarları*, yani *belles-lettres politikacılarını*, kültürel yönden *tutucu bir tavır gösteren yazar* karşısında küçümser. – *İyi bir yazar* çabuk üreten bir yazardan farklı olarak – *hayal ürünü "kurgular" yerine gerçekliği esas almayı tercih eder.* İlkesine uygun bu cümlenin ağabeyisinin itirazına bir gönderme olduğu açık. Bu cümle Thomas Mann'ın kendiyle ilgili ilk büyük savunması olan *Bilse ve Ben* (1906)'de de vardır ve *Gözlemler*'de daha sert bir tutumla tekrarlanır. Onun için *edebiyat gerçekliğin akıl yoluyla eleştirilmesinden*

Münih, Poschinger Straße 1

başka birşey değildir – Bu tanıma Nietzsche'nin Tolstoy'un ve onun yorumcusu Mereschkowskij'nin aynı şekilde katkıları vardır. Bu Thomas Mann için geçerli olur. Siyasal olmayan *Gözlemler*'inin ortaya koyduğu siyasi görüşlerinden zaman içindeki tarihsel olaylardan ders alarak vazgeçmiş olabilir. Ama ağabeyisi ile yaptığı tartışmayla daha da sağlamlaşan realizminin veya Tolstoyizminin estetik ilkelerine yaşamı boyunca sadık kalabilmiştir.

SAVAŞ

İhtişam ve görünüşteki mutluluk artmıştır. Bad Tölz'deki köy evinin dışında 1914 yılının başlarında Münih'te Isar nehri yakınlarında Poschinger Straße 1'de, yüzyıl başının tarihi özelliklerine göre inşa edilmiş, büyük bir burjuva ailesine yetecek büyüklükte, sütunların üzerinde balkonları ve terastan bahçeye inen bağımsız bir merdiveni olan villaya taşınılır. Çok gösterişli, hatta bir noktada saraylardaki yaşama benzer bir yaşam söz konusudur: Münih Hof Operasının ve Odeon konserlerinin genel müzik yönetmeni Bruno Walter, dostları ve komşusu olan Thomas Mann ve eşini konserlere gitmek için genellikle, iki at koşulmuş lacivert makam arabası ile ve atın üzerindeki üniformalı bir uşakla evlerinden alır. Gustav Mahler'in müziğini tanımasını, Hans Pfitzner'in "Palestrina" sına duyduğu bağlılığı, Thomas Mann bu olağanüstü orkestra şefine borçludur. Bu arada Pfitzner olayı da savaşın üçüncü yılına rastlıyordu...

3 Ağustos 1914'te Odeon meydanındaki yoğun bir kalabalık, Almanya'nın Fransa'ya savaş ilan etmesini çoşkuyla kutluyordu (Kalabalığın arasında aynısının yapıldığı Loggia dei Lanzi'nin oldukça yakınında Adolf Hitler şapkasını sallıyordu). Halkın büyük bir heyecanla ağustos ayının ilk gecelerinin ilerleyen saatlerine kadar "Deutschland, Deutschland über alles" ve "Morgenrot, Morgenrot" marşlarını söylediği anlatılır. Bu harekette, sadece bilinçsiz bir kalabalık değil, eleştirel düşünme yeteneği olan

beyler de yer alıyordu. *İnsanın mutlu olması gerekmiyor mu* –diye yazar. Thomas Mann ağabeyine– *hiç beklenmedik, böylesine büyük olaylara tanık olabildiğimiz için?* Ve bu *büyük, şerefli, evet coşkulu iç savaştan* bahseder. Bu konudaki fikrini açık olarak daha sonra açıklar. Elli bir yaşındaki Dehmel, gönüllü olarak askere gitme isteğini hemen ağustosta bir "açık mektupta" savunur. Hauptmann "Yalana Karşı" adlı gazete makalesiyle bir çok yerde yayımlanan bir dizi tartışma yazısına neden olur. O, bu savaşın bir "kader" ve "alın yazısı" olduğunu, Almanya'nın "özgürlük ve gelişme için" savaştığını açıklar – Romain Rolland "Journal de Genève"'de eğer insan hangi konuda özgürlük ve hangi konuda gelişme olduğunu söylemezse, bunlar boş kavramlar olarak kalır diye yanıt verir... Alman entelektüellerini, hükümetlerini yargılamaya ve Almanya'da komuta yetkisi elinde bulunan "Hunlar"a karşı ayaklanmaya çağırır (II. Wilhelm bir dönem Pekin'e yolladığı birliklerine "Hunlar" diyerek övmüştü; Roland sadece İmparator'un kullandığı kelimeyi kullanmıştı). Karl Wolfskehl ve Hauptmann Eylülde, Friedrich Gundolf (aslında Gundelfinger) Ekimde, Thomas Mann Kasımda yanıt verir. Bunları Robert Musil, Rudolf Borchardt, Ernst Bertram izler ve son olarak –biraz da gecikmeli– sert bir şiir ile Stefan George.

Alman yazarlarının 1914-15 arasındaki gazete makalelerinin ve konuşmalarının hemen hemen hepsi bugün kaybolmuştur. Sadece Thomas Mann'ın bazı belgeleri kalmıştır; haklı olarak. Çünkü Thomas Mann arkadaşlarının düşüncelerini alır, tüm detayları ile anlatır, onları daha da ileri götürür. Bu süreç zaman alır, gündemle ilgili yayınları gelişmeyi belirler: Kasım 1914'te *Savaşta Düşünceler*, Şubat 1915'te *Friedrich ve 1756'daki Büyük Koalisyon, Gün Ve Saat Üzerine Araştırma*, Mayıs 1915'te *Svenska Dagbladet'ın Redaksiyonuna Mektup*, aynı yılın Ağustos ayında *Savaş Üzerine Düşünceler*, "Frankfurter Zeitung"da aralığın sonlarında ağabeyi Heinrich Mann'ın ka-

leme aldığı "Zola" adlı deneme aralarındaki bağı bir süre tamamıyla koparır ve iki yıldan daha uzun süren *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri*'nin yazılmasına neden olur. Bu 1917'nin başından itibaren "Neue Rundschau" da tefrika halinde yayımlanır. 27 Aralık 1917'de liberal "Berliner Tageblatt" gazetesinde basılan makalesi *Dünya Barışı?* onun düşüncelerinin değişim sürecinin vardığı son noktayı gösterir. Aynı zamanda *Gözlemler*'in son bölümü oluşur; 1918 yılının başlarında kaleme aldığı bu eserin önsözüyle, siyasi tavrını ortaya koyar, *durum hassaslaşıyor, her şeyden daha fazla önem kazanıyor; uzun süredir hissettiğim bir zorunluluk* – Thomas Mann bu *sınırsız siyasal ve siyasal olmayan düşüncelerini* paylaştığı arkadaşı Ernst Bertram'a bu şekilde iletir. *İlerlemenin* (Demokrasi yolunda) *çok olumlu yönleri vardır,* o dönem ileriye sürdüğü *tutucu görüşleri aslında umutsuz bir savunmadan başka bir şey değildir* artık.

Bu düşüncelerin başlangıcı *Savaştaki Düşünceler* adlı yazısıdır. Thomas Mann bunu kaleme aldığı sırada, Wolfskehl ve Grundolf'un açıklamaları elinde bulunuyordu, "Frankfurter Zeitung"da yayımlanmış ve Thomas Mann da bu yolla öğrenmişti. Onların görüşleri kendi görüşlerine çok benziyordu. Georg ve çevresinin, savaştan yıllar önce "Blätter für die Kunst" adlı dergide Alman ruhu, Alman kültürünün özel konumuna değinmiş ve bu tezden yola çıkarak Alman ruhunun batı "uygarlığı"na karşı korunmasında savaşın gerekli olduğu görüşüne varmışlardı – Thomas Mann 1914'teki durumu şöyle açıklar: *Alman olmak kolay değil, – bir İngiliz olmak kadar rahat bir şey de değil, bunun ötesinde Fransızların yaşadığı gibi ayrıcalıklı ve keyifli bir şey de değildir... ama kim Alman ruhunun humanité ve raison ve hatta cant adına yok edilmesini istiyorsa, o günah işliyor demektir.* Sadece Almanya'nın zaferi, Avrupa'ya barışı getirecektir, Alman ruhunun korunması ve geliştirilmesi derin bir ahlakın büyüyüp gelişmesi anlamına gelmektedir, buna da "kültür", der – bu *raison*'un

karşıt kavramı, yani toplumsal ahlak geleneğinin karşıtı anlamına gelen İngilizcedeki cant demektir, kısaca: Batı *uygarlığının* karşıt kavramıdır. Georg'un çevresi o dönemlerde "demokrasiyle" eş anlamda kullanarak "Zivilisation" (uygarlık) kavramını, daha da küçümsemek için siyasi görüşlerle doldurmuştu. Thomas Mann da farklı bir şey yapmıyordu. Ama o George ve öğrencilerinden daha da ileri gitmişti: Bunlar yaşam felsefeleri gereği tüm tarihsel düşünceyi reddederken, Thomas Mann "kültür/uygarlık" antitezi, kendi tarihsel koşulları çerçevesinde açıklamaya çalışır.

Gözlemler'inde Thomas Mann bu incelemeyi yapar. Burada Alman tarihini ve tarih yazımını tartışır. Luther, Goethe, Schopenhauer ve Nietzsche'de –kendi görüşlerini *destekleyen yandaşlar* ararken– bireyin antidemokratik yasalara uyumu düşüncesinin geliştirilmiş olduğunu görür, bunlarla kişisel gelişimin, aristokrat bir amaç ve tüm siyasal ideolojilerin de düşmanı olduğunu kanıtlar. Edebiyat alanındaki Alman romantizmi ona dünya görüşü düzeyinde yüceltilmiş apolitikliği sunmaktadır. Biraz tuhaf gelebilir ama Thomas Mann o dönemde Eichendorff'un "Bir Haylazın Hayatı" adlı yapıtında gerçekten de – kendi vurguladığı gibi *ibret verici ve inandırıcı – Alman insanını* görüyordu. Nihayet Treitschke'nin yazıları, Thomas Mann'ın Almanların idealist-romantik apolitik tutumu ile Alman siyasi tarihi arasındaki bağlantıyı anlamasını sağlıyordu. Gerçekten devletin tarih yazarı bu Prusyalı Heinrich von Treitschke'nin yanısıra sosyolog Werner Sombart, Max Weber ve romantizmin etkisindeki muhafazakâr devlet düşünürü Edmund Burke de, Thomas Mann'ın 1914'lerde siyasi görüşler konusunda sözlerine inandığı kimselerdi. Dile son derece hakim bu Alman tarihi savunucusu, yapıtlarında her zaman Almanyanın asıl kültürünü, uzun ömürlü bir bölgesel özerklik çabasına ve küçük devlet mutlakiyetçiliğine borçlu olduğunu vurguluyordu. Thomas Mann Treitschke'nin Almanya'nın siyasi geçmi-

şiyle ilgili savunmasını ek alır ve *Alman ruhunun yayılmasında ve derinleşmesinde bu tarihin önemli olduğunu* vurgular.

Thomas Mann'ın Treitschke'nin görüşlerine en yakın olduğu eseri *Friedrich* adlı denemesidir. Thomas Mann, bu yazısında Romain Rolland'ın Almanya'nın Belçika'ya karşı tarafsızlığını koruma antlaşmasını bozmasıyla ilgili yaptığı suçlamaları özel bir biçimde yanıtlamaktadır: Gerçi Thomas Mann, sadece II. Friedrich'in tarafsız Saksonya Krallığına girişini savunur, ama o bunu sadece o anki durumu değerlendirerek yapar. Dünya savaşını Friedrich'in savaşlarının devamı olarak adlandırır, aynı Treitschke'nin 1870 / 71'deki savaşı Yedi Yıl Savaşlarının devamı olarak görmesi gibi. Thomas Mann Prusya'nın o dönemdeki devletler hukukuna karşı tutumunu ve Alman imparatorluğunun o anki durumunu açıklar: Kral *haklı değildi, eğer hak bir gelenek, çoğunluğun kararı, "insanlığın" sesiyse. Onun hakkı yükselen gücün hakkıydı.* Bu Treitschke'nin Prusya-Almanya tarihi ile ilgili görüşünün güce dayalı ideolojisini kanıtlar. Thomas Mann bundan faydalanırken savaş hayranlığının da en yüksek noktasına ulaşır. "Svenska Dagbladet"e mayıs 1915'te yazdığı mektup ve bundan sonraki tüm yayınlar, bu tavrını hem haklı çıkartır hem de yumuşatır. "Zola" denemesindeki (Kasım 1915) itiraza artık ihtiyacı yoktur. Mart 1915'te güvendiği, George'nin edebi şovenist öğretilerine bağlı olan ve ayrıca Thomas Mann'ı *Gözlemler* i konusunda birkaç *Citanda*

Heinrich Mann

ile donatan Ernst Bertram'a değil– Georg Brandes, Renè Schickele, Heinrich Mann, Henri Barbusse, Romain Rolland'ın yanı sıra az sayıdaki barış yanlılarından biri olarak kabul ettiği Avusturyalı Paul Amann'a şunları yazmıştı: *Benim istediğim, bu savaşın sonucunda mutlaka ortaya çıkacak olan siyasi anlamda Prusyalılığın aşılmasının ve Almanya'nın demokratikleştirilmesinin, Almanya'yı bir karışıklığa sokmadan aydınlığa çıkarıp gerçekliğe olan bağının da daha güvenilir ve neşeli olmasını sağlamasıdır.* Erken ifade edilmiş bu istek oldukça ileriyi, o dönemler ara verdiği edebi çalışmalarının düşünce temeline işaretti: *Büyülü Dağ* dönemin insan onuruna yakışan bir eğitim romanı patoloji, tarih ve ilahiyat üzerine yapılan spekülasyonlarla *geleneksel zevk ve toplum ölçülerine yabancılaşmaya başlıyan* "kahraman"ın *yaşama kazandırılması ve ölüme duyduğu ilgiden uzaklaşması* için çaba harcanıyordu.

Ölüme duyulan eğilim, Hans Pfitzner'in kullandığı bir sözdü Thomas Mann bunu Haziran 1917'de besteciyle yaptığı bir akşam konuşmasında benimsemişti –her tür politika karşıtı– politik tartışmanın ötesindeki Thomas Mann'ın o dönem ruh haline çok uygundu. Bu onun için sadece o yıllarda kendini edebiyat ve müzik konusunda bağlı hissettiği romantik akımı belirten bir tanımlama veya onun belli bir kalıbı değildi, onun için kişisel bir anlamı vardı. Ağabeyi Heinrich ile olan kavgası, *Gözlemler*'de ele aldığı *uygarlık yazarının* yazma konusundaki ustalığı Thomas Mann'ı ümitsizliğe düşürüyordu. Heinrich'ın *Weltfrieden?* adlı makalesini okurken ağladığını öğrendiğinde duygulanır çünkü makalesinde İncil'deki ifadelerle eğer insan "kendi kardeşinden nefret ediyorsa" ateşten duman çıkmadığı için genel insanlık sevgisi yargılanmaktadır. Heinrich hemen "barışına girişiminde" bulunsa da Thomas istemez: *Bırak kardeşliğimizin trajedisi tamamlansın...Ben bu yaşamı sevmedim. Ondan nefret ediyorum. İnsan mümkün olduğunca ölüme kadar yaşamalı.* Thomas Mann daha önce hiç

hissetmediği ölçüde yaşamı ve kendini hiçe sayar, bunu da hiç çekinmeden ifade eder. Yaşlılık yıllarının sonlarında, kardeşinin ölümünden sonra ve bu sefer gerçekten söz konusu olan ulusal felaketlerden sonra bile onun Shakespeare'in şu sözlerini söylediği bilinir: "And my ending is despair"...[20]

Kardeşiyle barışması bu *Gözlemler'in bitiminde henüz söz konusu değildir. Daha çok Versaille Barışı'ndan sonra, o döneme ait kargaşa, zorunlu savaş tazminatları nedeniyle Almanya'nın gittikçe kötüleşen ekonomik durumu, Münih'teki halk konseyi hükümeti, Fransa'nın Ren devleti planı, Thomas Mann'ın milli muhafazakârlığını körükler* – Alman İmparatorunu, itilaf devletleri konseyinin önünde gösterecek olan sahnenin karşısında Canossa neydi ki? Heinrich Mann, Bavyera Cumhuriyeti'nin öldürülen sosyalist başbakanı Kurt Eisner'e saygı duyarken Thomas Mann genellikle gönüllüler alayından oluşan (Münih'teki komutanlık karargâhının kurmayı yüzbaşı Ernst Röhm idi) ve bütün Almanları kapsayan ırkçı bir nasyonalizmi savunan ve destekleyen imparatorluk birliklerinin askeri rejimini olumlu buluyordu – Haziran 1920'deki parlamento seçimlerinde, SPD (Almanya Sosyalist Partisi), Merkez ve Alman Demokratik Parti'den oluşan "Weimar Koalisyonu"nun aldığı ağır yenilgiye karşın iki sağcı parti olan Almanya Halk partisi ve Alman Milliyetçi Halk Partisi'nin oylarını iki katına çıkarmasını "demokrasiye" karşı bir darbe olarak yorumlayarak sevinçle günlüğüne şöyle yazar: *Seçimlerin şu an içinde bulunduğumuz pisliğe karşı bir protestoya dönüşmesi övülmeye değer* (8.6.1920).

Thomas Mann bu dönemde siyasi anlamda bir gericidir. Bunu da gizlememek gerekir. Ancak bu gerçeğin ışığı altında onun 1945'te Almanya'nın iyi ve kötü taraflarını konu alan *Almanya ve Almanlar* başlıklı Washington konuşmasındaki sözleri gerçekten inandırıcı niteliktedir *Size Almanya hakkında söylemeye ya da üstüne körü an-*

latmaya çalıştığım şeylerin hiçbiri yabancı, yersiz ve katılımsız bir bilgiye dayanmıyor; ben de bunları içimde, her şeyi kendi varlığımda yaşadım. Öncelikle Thomas Mann'ın romantizmin etkisindeki ürkütücü nasyonalizminden bir sonraki on yılda başlayan özgür, insancıl ve siyasal liberalizme varan gelişmesini değerlendirmek gerekir.

ALMAN CUMHURİYETİ

Başlangıçtaki ölüme eğilimin, sonunda yaşama hizmet kararına vardıran ruhsal değişim bizim iyi bildiğimiz bir şeydir – bu açıklamayı Thomas Mann *Gözlemler*'in bitiminden dört yıl sonra Ekim 1922'de Berlin'de *Alman Cumhuriyeti Üzerine* adlı konuşmasında yapar. Savaş sonrasında edindiği çok sayıda ruhsal ve kişisel izlenim, görüşlerinin hızlı bir biçimde değişmesine neden olur.

Yabancı ülkelerin, yapıtlarıyla ilgilendiğini öğrenir: "Sarayda Macera"nın İngilizce çevirisi (daha 1916 yılında yayımlanmıştır) önce ona ulaşır, anlatımındaki ahengi, yabancı deyimlerle algılamak onu eğlendirir. *Buddenbrook Ailesi* Amerika'da yayımlanmıştır, önceleri orada pek başarılı bulunmasa da yayımcısının Thomas Mann'a yazdığı gibi *Venedik'te Ölüm*'ün basımı "Dial"de "a real stir in the American literary world"[21] uyandırır, İtalya'da, İsviçre'de onun üzerine yazılar yayımlanır; hatta Petrograd'daki "Sanat Evinde" (1921) onunla ve Gerhart Hauptmann'la ilgili bir konferans verilmiştir – Andrè Gide, Andrè Suarès ve Ernst Robert Curtius'un, Fransız-Alman kültür sorunlarıyla ilgili ilk açıklamaları Thomas Mann'da ilgi uyandırır. Onların dinleyici önünde yaptıkları tartışmanın etkisiyle *Gözlemler*'de üzerinde durduğu soru, nasyonalizmin yasalara uygun olma durumunun kesinlikle geçip geçmediğine ilk defa olumlu bir yanıt verir. – Arkadaşı Hans Reisiger Thomas Mann'ı, çevirilerini yaptığı Walt Whitman'ın şiiriyle tanıştırır, onun *derin ve yeni insanlık anlayışı,* onu derinden

etkiler. *Whitman'ın "demokrasi" dediği şeyin bizim daha eski bir deyimle "insanlık" dediğimiz şeyden farklı bir şey olmadığını çok iyi biliyorum.*

Sağcı teröristlerin eylemleri, başka bir açıdan Thomas Mann'ın muhafazakârlığı konusunda işini kolaylaştırır. Diktatör Kapp ve onun darbe girişimine hemen karşı çıkabilecek kadar ileri görüşlüdür ve darbeden sonra iktidara gelen şövalye Gustav von Kahr'ın muhafazakâr Bavyera hükümetine de güvenmez – *şimdiki iktidar sahibinin bazı eğilimleri sempatiyle karşılansa da* – daha önceleri yeniden Yapılanmadan Sorumlu Bakan ve o sırada Dışişleri Bakanı olan Walter Rathenau'nun öldürülmesi, Thomas Mann için *ağır bir şok* olur. Rathenau ile bizzat tanışmıştır ve daha *Gözlemler*'de, *Rusya ile barışı* her şeyde daha önemli bulan Thomas Mann, öldürüldüğü yıl doğu ile batı arasındaki siyasi ve ekonomi yapıları farklı devletlerin barış içinde bir arada yaşamasını sağlayan Rapollo Antlaşmasını gerçekleştiren ve Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiyi güçlendiren Berlin Dostluk Antlaşmasını yapan bu bakanın kimliğinde, kendi uzlaşmacı tavrının savunucusunu görmüş olmalı. Rathenau cinayeti onda şu karara neden olur: *Bildiri tarzında, Hauptmann'ın doğum günüyle ilgili, beni seven gençliğin vicdanına seslenebileceğim bir makale yazmak.*

Burada ilk defa olarak, açık bir biçimde ifade edilen eğitim düşüncesi, eserlerindeki ifade biçimi ve aynı zamanda *insanlık sorunsalı* ile ilgili düşünceleriyle ilintilidir. *Bu iki unsur, yani hem pedagojik hem de özyaşamla ilgili unsurlar Goethe ve Tolstoy'da çok güçlü bir biçimde ön plana çıkar, bunları onların yapıtlarından ve yaşamlarından çıkarmak mümkün değildir* ve Goethe'nin kendi *erdemli tavrının*, onun kendi ulusal görevinin aslında *uygarlıkla ilgili* olduğuna inandığını da ekler. Bu cümleler Thomas Mann'ın gelişiminde önemli yeri olan *Goethe ve Tolstoy* adlı denemesinde yer alır. *Alman Cumhuriyeti Üzerine* (Von Deutscher Republik) adlı konuşmasından bir yıl ön-

ce *Eğitim ve İtiraf* başlığı altında bazı bölümleri konferanslarda okumuştur. Bu denemesinde *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri*'nden kopuş gerçekleşmiştir. Thomas Mann'ın daha önceleri değersiz bulduğu *Zivilisatorisch* (uygarlıkla ilgili) kavramını şimdilerde Goethe'ye mal edebilmesi, onun ne kadar değiştiğini gösteriyor. Burada o, Goethe'nin *erdemli tavrının doğuştan gelen, ağır zihinsel suçlarla bile yok edilemeyecek biçimde ve ölçüde eğitsel bir sorumluluğa dönüşmek zorunda olan düşünsel Almancılığın zorunluluğu mu* olduğu sorusunu ortaya atsa da -- bu Thomas Mann'ın kendi içinde çoktan yanıtladığı retorik bir sorudur. (Ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında "Untergang des Abendlandes"de (Batının Çöküşü) kültür pesimizmiyle ilgili bir *kireçlenme öngörüsünde* bulunan Oswald Spengler'e aykırı olmak adına bile "uygarlık" kavramını daha rahat benimseyebilirdi; Thomas Mann, 1922'de ona *Nietzsche'nin akıllı maymunu* der ve bir süre sonra, kısa ve özlü bir inceleme yazısında da *snop* tanımını kullanır.)

Ağabeyisi ile birlikte yirmili yıllarda

Görüşlerinin bu ölçüde değişmesi sonucunda, ağabeyi Heinrich'e yaklaşması sadece neden gerektiren bir olaydır. 1922 yılının başlarında Heinrich Mann ağır bir hastalık geçirir. Başarılı bir ameliyattan sonra Thomas Mann iyileşmekte olan ağabeyini ziyaret eder. *Her zaman olduğum gibi neşeli bir heyecan hatta maceralı bir sarsıntı*

içerisinde Thomas Mann kendisi için hayati önem taşıyan bir ilişkinin yeniden kurulmasına neden olur *(çok önemli şeyler cereyan etmektedir...)* Heinrich Mann'ın bu vesileyle dile getirdiği "birbirlerini bir daha hiç kaybetmeme" dileği, gerçekleşir. Kardeşlerin yeniden buluşması kalıcı olur. Diğerinin yapıtları ve değeri konusunda görüşlerini açıklamada her ne kadar dikkatli davranıp çekimser kaldılarsa da, özellikle komşuluk içinde oldukları sürgündeki Kaliforniya yıllarının sonlarında, insan olarak uyuşmalarının dışında birbirlerine sadece yazar olarak saygı duymakla kalmayıp, birbirlerinin yapıtlarını sanatsal gelişmenin üst düzeyinde görmüşlerdir. Bunu kanıtlayan belgeler mevcuttur; herhalde ikisi de kendisi dışında sadece kardeşini kabul ediyor gibi görünüyor. Thomas Mann'ın Gerhart Hauptmann, Hermann Hesse, Stefan Zweig, Lion Feuchtwanger, Bruno Frank v.s. gibi çağdaşları hakkındaki övgü dolu değerlendirmeleri dikkatlice okumak gerekir. Sadece Heinrich Mann için doğrudan doğruya *Alman dilinin en büyük yazarlarından biri* tanımını kullanmıştır.

Büyük Berlin macerası, Alman Cumhuriyeti Üzerine adlı konuşmasının ardından ağabeyi Heinrich'e: "*Ben Ebert'in seçim konuşmacısı olarak algılanıyorum. Politika beni boğuyor*", diye bildirir. Gerçekten de halk bu olayı fazlaca ciddiye alır. özellikle Ernst Robert Curtius, bunu yazarın kendisi ve "yeni Almanya" için çok önemli bulur. Bunun dışında "Saulus Mann", "Mann battı" ve "ihanet" gibi sözler edilir, en iyisi ise Thomas Mann'ın yaptığı konuşmada, sosyal demokrat başbakan Friedrich Ebert için bir propaganda sezen "Vossische Zeitung" gazetesinin yanılgısıdır. Oysa Thomas Mann'ın bu yeni devlet biçimine olan inancının kökeninde daha genel ve esaslı düşünceler yatmaktadır, bunlar, üzerine düşünülmüş, kendisi için de hep belirleyici olmuş konulardır ve Weimar yıllarının sonlarında bunlarla ilgili çok net bilgiler vermiştir: *Ben diyorum ki, bugünkü durumda entellektüel bir kültür insanının sosyal, siyasal ve toplumsal yaşama küçümseyerek bakması*

yanlış ve yaşama aykırı bir tutumdur. Siyasal ve toplumsal olan her şey, insan olan herkesin alanına girer.

Thomas Mann'ın şu ilk konuşmasında yer alan o zamanki olaylara ilişkin yorumları, henüz bu derece açık seçik ve kibar değildir. Ya kendisi ihtiyaç duyduğu için ya da genç dinleyicilerini etkilemek amacıyla, o dönem Novalis'in romantik yasa yanlısı özdeyişlerini, Whitman'ın demokratik övgü şiirleriyle karışmıştır. O hâlâ arayış içinde düşüncelerini bir esasa dayandırmak çabası içindedir: *Hastalık/sağlık, mistisizm/etik maneviyat/devlet,* bunları reddetmek mi yoksa önemli bir kavram olan *humanite* içinde yüceltmek mi? Ve o bağıntıyı *güzel insanlık* örneğiyle *Alman ılımlılığı* arasında kurar – bu süper güçlerin politik durumları ile ilgili derin anlamı olan bir sözcüktür. O zamanlar Thomas Mann –aynı ağabeyi Heinrich, Suares, Gide, Curtius, Bertrand Russel, Ernst Troeltsch gibi– Almanların, bolşevik sovyet Doğu ile şekilci – demokratik Batı arasında siyasi ve kültürel bir köprü görevini üstlenebileceğine inanıyordu. – Bu yıllarda yazımına devam ettiği *Büyülü Dağ*'da bu zıt görüşler, sürekli tartışan, iki karşıt kutbu temsil eden Naphta ve Settembrini ile ifade bulur.

Eşi Katja ile

Alman Cumhuriyeti Üzerine adlı konuşma, yazarın dış dünyaya açılmasını sağlar. 15 Ekim 1922'den itibaren yaptığı her açıklama politika dünyasında nefret uyandırır. Gururlu ve protestocu tavırlarıyla gençlik, cumhuriyetin

ilk yıllarında, Thomas Mann'a karşı hoşnutsuzluğunu aşırı milliyetçi bir biçimde belirttiyse de – bundan sadece sekiz yıl sonra ilk politik çıkışını yaptığı Berlin'deki Beethoven Salonu'nda gizli nasyonal sosyalist güçler ona karşı bir ayaklanma başlatır. Thomas Mann bunların muhalefetini daha önceden kazanmıştır: İlk *Goethe ve Tolstoy, İnsanlık Sorunsalı Üzerine Fragmanlar* adlı denemesini 1923 yılında yayımladığı zaman, onlarla ilgili günlük detayları eleştirdiği eklemeler yapıp, sadece *nasyonalizmin yükselişini – Avrupa halklarının hindiye benzer özgüvenini*, İtalyan ve Alman faşizmi karşısında kınamamış, bu *ırkçı putperestliğe, Almanya'daki bu Tanrı kültüne düşmanca bir ifade kullanarak (ve biz düşmanca ifadeler kullanmak istiyorduk) – romantik bir barbarlık demişti. Bu arada tarafsız ve savaş yanlısı olmayan ülkeler kapılarını açarlar. Yurt dışı konferans gezileri başlar* Thomas Mann önce Hollanda'ya, birçok kez İsviçre'ye, Prag-Brünn-Viyana üzerinden Budapeşte'ye, kuzeye, Danimarka ve İsveç'e sonra güneye Madrid, Aranjuez ve Sevilla'ya gider. 1924'te iki yıl önce kurulmuş olan Londra'daki Pen Club'e – *yani bu akşam Galsworthy, Wells ve Shaw ile yemek yenecek* – yaptığı ziyaret yarı resmi bir *kültürel barışma istemi* niteliğindedir ve bunu izleyen uzun süren gezileri diplomatik bir eyleme dönüşür: 1925'te Floransa'ya, 1926'da dokuz gün kaldığı Paris'e, burada bakanlar, elçiler; ataşeler ve edebiyat temsilcileri ile görüşür; Görüşmelerinin gündemini *Almanya Milletler Cemiyetine girecek mi?* sorusunu oluşturur. Fransız eğitim bakanı de Monzie, bundan bir yıl önce Heinrich Mann'ın önünde yazarları "Ön diplomatlar" olarak adlandırmıştı; Thomas Mann da *Locarno'nun Ruhu* anlamında ulusları birleştirici bir politika uyguluyordu. Hatta 1923 yılında "Lassow-Seier-Hitler" yönetiminde bir imparatorluk diktatörlüğü isteyen sağcı teröristlerin planlarına karşılık açık bir mektupla Şansölye Gustav Stresemann'dan, "Aklın diktatörlüğünü" savunan ağabeyi Heinrich gibi, o da ileri gider. Thomas Mann, Paris'te Alman Büyükelçisi von

Hoesch'e, demokrasinin *bugün bir anlamda daha ziyade bir engel oluşturduğunu* söyler: *"Bugün Almanya'nın ihtiyacı olan bilinçli bir diktatörlüktür."* Bir yıl sonra, Almanya Milletler Cemiyetine girmiştir, Thomas Mann Varşova'da misyonunu sürdürmeye devam eder.

Dönemin ve koşulların Thomas Mann'dan bekledikleri olağanüstüdür. O da bunlara karşılık vermek ister. Yaşama hizmet etme anlamına gelen *vatandaşlık duygusunun* bu yeni ilkesini gerçekleştirmeye çalışır. *Bu harika bir yaşam, büyük bir yapıt yaratmak için gerekli olan birikimi oluşturmak, özel bir beceri gerektirse de sonuçlandırılmak istenen bir uğraş,* diye bir kez şikayette bulunur. Weimar Cumhuriyeti'nin on yıllık edebiyat alanındaki verimine bakılacak olursa Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* ve *Yusuf* Romanları'nın ilk bölümleri gibi *büyük kurguları* dışında başka bir şey ortaya çıkaramadığı görülür. *Ruhun Asaleti* başlığı altında derlenen denemelerinin en önemlileri, on yıllık sürenin daha çok son iki yılında kaleme alınmıştır. Ama 1930 yılına geri baktığında, Thomas Mann gönül rahatlığı ile *"Söylev ve Yanıt"* (Rede und Antwort) *"Çabalar" (Bemühungen)* ve *"Günün Gerekleri" (Die Forderung des Tages)* adlı deneme dizilerini sayabiliyor ve bunların *gelişim içinde olan sosyal ve ahlakla ilgili düşüncelerinin bir muhasebesi* olduğunu söyleyebiliyordu.

ÖDÜL

Büyülü Dağ'ın nasıl ortaya çıktığı çok iyi bilinir. Karısının nasıl 1912 yılında *bir akciğer rahatsızlığı nedeniyle –ayrıca çok ağır da değildi– altı ay boyunca İsviçre'nin dinlenme yeri Davos'ta bir sanatoryumda tedavi görmek zorunda kaldığını,* mayıs/haziran aylarında onu üç haftalığına nasıl ziyaret ettiğini; ve hatta bu ziyaretçiye, geçirdiği *üst solunum yolları enfeksiyonu* sonucu, sanatoryumun *uzmanları* tarafından nasıl altı aylık bir tedavi talimatı verildiğini, Thomas Mann defalarca anlatmıştır. Thomas Mann buradaki çevreden çok etkilenir ve edindiği *garip izlenimlerini* –Katja Mann'ın günümüze gelmeyen sayısız mektubu da onun gözlemlerini tamamlar– bir yıl sonra, 1913 yazında *Venedik'te Ölüm*'ün *karşıt kutbu niteliğinde mizahi bir anlatıda* değerlendirir. *Biraz uzatılmış bu kısa hikâye*'nin uğruna *Krull*'a ara verir; tam Thomas Mann yeni yapıtı için *İngiliz tarzındaki mizahi* dil melodisini oluşturduğu, yeni yaratısındaki ilişkiler kompleksini belirlediği anda Dünya Savaşı bunları kesintiye uğratır. Daha *Gözlemler*'de Thomas Mann *Büyülü Dağ*'ı *küçük roman* olarak gösterir ve tekrar ele alıp ilerlettiği dönemde de bunun *kendi küçük Wilhelm Meister'i* olduğunu söyler. Yazarı gibi oluşumu on iki yıl süren eser de içerik olarak zenginleşmiştir ve bu içerik de yapıtın türünü eğitim romanı olarak belirlemiştir: *Bu iki cildin on yıl önce yazılması ve okuyucu bulması olanaksızdı, bu kesin. Bunun için yazarın ulusuyla birlikte yaşaması gereken olaylar gerekliydi. – Büyülü Dağ* 1924'ün sonbaharın-

da yayımlandığı sırada, bu çok kapsamlı ve aynı zamanda ağır yapıt, genel bir ilgi uyandırır. Hemen hemen tüm Avrupa dillerine çevrilen veya çevrilmesi planlanan yüz bin baskı sayısına dört yıl sonra ulaşılır. Thomas Mann'ın kendisi bile "Fischer'in yolladığı ilk nüshayı karıştırırken öylesine okumaya dalar ki" –bir bayan konuğuna anlattığı gibi– *gerçekten* elinden bırakması mümkün olmaz. *Öylesine esiri olmuştum ki!* Çok içten güler ve kendisiyle ilgili hafif bir alay sezilir"

Thomas Mann'ın önünde duran şey, *büyük ve aslına uygun bir yaşam kitabı* olmuştur; ağabeyisine açıkladığı gibi, *en iyi saatlerinin* hayalleri gerçekleşmiştir. Bu yapıt *Buddenbrook Ailesi*'ne oranla daha fazla otobiyografik niteliğe sahiptir ve onda olduğu gibi zengin bir gerçeklik söz konusudur ki, bu da yazara göre bir yapıtın değeri ve düzeyini ortaya koyan unsurlardır. Gerçekten de Thomas Mann *Büyülü Dağ*'ın –aradakileri atlıyarak– "*Buddenbrook Ailesi*"nin *karşıt kutbu niteliğinde* olduğunu ve *bu kitabın başka bir zaman diliminde yeniden vazılmış olduğunu iddia eder.*

Roman kahramanı Hans Castorp'un çok özel geçmişi –Hamburg'lu bir senatörün torunudur– Buddenbrook'ların çevresini hatırlatır. Çocukken iki kez ölüm olayını yaşaması da Thomas Mann'ın gençlik yıllarında ölüm olgusunun bıraktığı derin etkileri çağrıştırır; ama yazarın böyle bir kıyaslamayı yapmasına neden olan bu özellikler değildir, Thomaş Mann'ın kendi gelişimini göz önüne alarak, Hans'ın eğitim sürecini oluşturan plan ona gençlik eserindeki otobiyografik dünyayı anımsatmış olmalı. – Öyküsünün başında Hans Castorp asil bir tüccar ailesinin oğlundan başka bir şey değildir, belli başlı kalıpları esas alan Hamburg terbiyesi ile büyütülmüştür. Örneğin: *...İnsan şapka takmalı! Gerektiği zamanlarda çıkartabilmesi için.* Ancak *yukardakilerin* yanında, sanatoryumda, ateşin biraz yüksek olmasının yarattığı hafif sarhoşluk hali, onda *aşırı merak ve sızlanmaya neden olur*, bunlar onu geliştirir. Bir cizvit ve

masonun yönetimindeki dışa kapalı *eğitim* onda *çelişkiler uyandırır, düşüncelere dalar ve Humaniora* (Klasik Çağ bilimleri) *konusunda birçok ansiklopedik bilgi ve ders almasına neden olur.* Buna kendi yaptığı *araştırmalar* da eklenir. Bu gencin eğitilmesi için gerçekten her çareye başvurulur: Naphta'nın doğa düşmanlığı (*Fiorenza* adlı anlatısındaki Savonarola'nın bilinç düzeyinden daha yüksektir) "De miseria humanae conditionis" adlı incelemesinde yaşamın nahoş yanlarını bir liste haline getirip kınayan ve yaşamı bizzat kendisi sıradanlaştıran ortaçağ papazı III Innozenz'in *pesimist keşiş felsefesine* dayanır. Aydınlama felsefesinin, iyimser akılcılığın temsilcisi Settembrini *doğanın acımasız kötülüğü karşısında ruh ve aklın adına duyulan isyana* örnek olarak Voltaire'in 1755'te Lizbon'da meydana gelen depreme duyduğu öfkeyi gösterir. Schopenhauer'in cinselliğe karşı nefreti, Nietzsche'nin "Ahlak'ın Soykütüğü" ile ilgili psikolojik bilgileri ve Novalis'in doğa felsefesine ait tasarımlarına yer verilir – ama üçünün de adı belirtilmez. Bu olgunluğa erme öyküsünün en gizemli tarafı Hans Castorp'un hiç bir teze boyun eğmemesidir. Belli bir mesafe içinde bilgi edinir, ayrıca Bourget'in "epicuriens intellectuels"i gibi büyük bir merak içerisindedir. Genç mühendisin yukarıya çıkarken yanlışlıkla beraberinde götürdüğü uzmanlık kitabı *"Ocean steamships"* artık bir kenara atılmış, bunun yerini *anatomi, psikoloji ve yaşam bilgisi ile ilgili başvuru kitapları* almıştır. Bunlarla: *Hayat nedir?* gibi temel bir soruya yanıt bulmaya çalışır. O yaşamı, *kesintisiz bir ayrışma ve yeniden birleşme* süreci olarak kavramayı öğrenir, burada Goethe'nin "oluşum" ve "değişim" ile ilgili dünya görüşü devreye girmiş gibi görünüyor ve gerçekten de bilimsel olarak organizmanın yaşam koşullarını araştırması Hans Castorp'u ölüme karşı duyduğu özlem duygusundan uzaklaştırır. Cizvit Naphta'nın toplumsal yaşam biçimleri ve dini yönden uyumlu kişiliği, Settembrini'nin sürekli savunduğu akılcı demokrasi konusundaki tartışmalarının dışında Hans Castorp –ve tabii ki Thomas Mann da– o güne

kadar birbirlerine aykırı olduğu düşünülen ahlak ve yaşam, maneviyat ve gerçeklik arasında bir denge bulmaya çalışır.

Thomas Mann'ın *Wilhelm Meisterchen*'inde, Goethe'nin yapıtının bazı etkileri söz konusudur: Sadece Faust I'deki cadılar bayramının Blockberg büyüsü değil, Hans'ın yeğeni'nin ölüsünün anısına saygıyla ithaf edilen "Faust" alıntısı, "asker ve cesur biri olarak" değil; özel bir nedenden dolayı, Thomas Mann kahramanının fen bilimleriyle ilgili çabaları konusunda Wilhelm Meister in "operatör" olma kararının etkili olduğunu hafif bir imayla belirtmiştir: Hofrat Behrens'in röntgen laboratuvarında, sanatoryumda kalan hasta, *ışığın anatomisiyle* ilgilenmektedir; doktor ona bir iskelet parçasının fotoğrafını açıklamaktadır. *Bu bir kadın kolu, bunu onun sevimliliğinden anlıyabilirsiniz. Onlar bunlarla rahatsız edilmeden geçirilen bir aşk saatinde insanı sararlar, anlıyor musunuz?* Bu yine "genç bir erkeğin boynuna sarılan en güzel kadın kolu" ve anatomi uzmanı Wilhelm Meister'in her zaman otopsi masasında önünde bulduğu aynı koldur – Krull'da da bir çok kez *tombul kadın kolundan* söz edilir ama bu sefer paleozoolojik bir eğitim aracıdır. Bu Thomas Mann'ın tüm yapıtlarında yaşamın yapısını sağlamlaştıracak olan leitmotiflerden biridir, *Büyülü Dağ*'ın yanı sıra oluşan *Goethe ve Tolstoy* denemesinde Thomas Mann özellikle doğa araştırmacısı olan Goethe'yi

Paris'te, 1931

ele almış, onun ilkelerinden kendi ilkelerini türetmiştir: Örneğin sanatçının *doğaya karşı duyduğu sadece şürsel yakınlığın* dışında, doğa olayları ile ilgili derin bir bilgi de edinmek zorunda olduğunu; Thomas Mann daha da ileri gider: Bilimin tüm dallarının *felsefe, hukuk, tıp, teoloji ve tabi ki fen bilimleri ve teknolojiyi insanın kendisini kavrama konusundaki çeşitlemeler olarak algılar ve sanatın da diğerlerinin arasında hümanist bir disiplin olduğunu* söyler.

Bu yeni bir şeydir. Nietzsche'nin, sanatı "yaşamın kendisini metafizik yoluyla tek savunma biçimi" olarak tanımlamasından, Schopenhauer'in pesimist estetik görüşünden –her ikisi de daha *Gözlemler*'de etkili olurken– uzaklaşmıştır; onların öğrencisi olan Mereschkowskij'nin ifade etmiş olduğu gibi – onların felsefi antitezleri "ruh/doğa" veya "eleştiri/erotizm" daha yüce bir kavram olan hümanizmde toplanır. Thomas Mann, bu yıllarda nasıl sürekli yaşadığı çağ ve günlük sorunlarla ilgili bilgi edinmeye çalıştıysa, aynı şekilde onun yapıtlarında da *sürekli ve tek ilgilendiği konu insan* olmuştur. Kız arkadaşı Clawdia Chaucat tarafından Hans Castorp *bourgeois, humaniste et poète, – voilà l' Allemand au complet, comme il faut* olarak nitelendirilse bile bu Thomas Mann'ın Almanlık ve burjuvazi ile ilgili düşüncelerini yansıtır. Hans Castorp *ılımlı görüşün* temsilcisidir ve Thomas Mann bunu *Lübeck'te yaptığı bir konuşmasında düşünsel bir yaşama biçimi* olarak açıklar – *bu yaşamın ve insanlığın kendi düşüncesidir. Bu dünya yurttaşlığına ilişkin aristokratlığının, dünyadaki ılımlı görüşle, dünya görüşüyle, insan ve eğitim fikrinin sağ ve sol görüşlere, tüm aşırı uçlara karşı eleştirel gözle bakan ölçülü tutumuyla ilgili Almanlığının anlaşılmasında yatar,* bu *Büyülü Dağ*'ın kahramanının da içinde bulunduğu her manevi eğitimin amacıdır.– Yaşlılık döneminde, *Büyülü Dağ*'a geri dönüp baktığında, Thomas Mann günlüğünde kendisi için çok önemli olan, içerik açısından tüm kategorileri aşan kararını bulur: *Yaşamımın doruğunda idealim olan bu büyülü entelektüelliğe ulaştım* (17.1.1952).

En eğlendirici olan, düşünsel ve gittikçe artan bir biçimde doğaya göre çalışmaktır, demiştir Thomas Mann bir keresinde. Bunu *Büyülü Dağ*'da gerçekleştirmiştir. Mynheer Peeperkorn'un bazı özellikleri Hauptmann'ın olgun portre çizen eserleri örnek alınmıştır; Hofrat Behrens *–düşünebildiğiniz gibi–* Davos'taki sanatoryumun baş hekimine benzer; Settembrini Thomas Mann'ın gezi esnasında otelde rastladığı bir İtalyan yazardır (Julia Mann'ın anılarında laterna çalan adam tanımlamasıyla tekrar canlanır); Naphta'nın da bir modeli vardır. Bu güne kadar açıklanmasından utanılmış ve Thomas Mann'la ilgili yazılan monografilerde yazarın çekinerek yazmadığı ama bilgi sahibi okurların anlayıp kalımlı "Georg Lukàcs!" diye not düştüğü yerler vardır. Thomas Mann ona bir kez savaştan kısa bir süre sonra Viyana'da rastlamış *düşünsel ve duyumsal anlamda keşiş yapısından, teorilerinin neredeyse ürkütücü soyutluğundan* çok etkilenmiştir. Biraz iyi niyetle ve naif bir biçimde, Thomas Mann daha sonra Lukàcs'ın Naphta'yla kendisi arasında *herhalde bir benzerlik bulamadığını* şaşkınlıkla ifade etmiştir. Nasıl bulsun ki? Cizvitlikle marksizm aynı şeyler değildir ki...

Bunun dışında okuyucu dünyası kitabın gerçeklerinin üzerinde çok durur. Başarıya eleştiri de karışır; bir kez daha romanın "sarsıcı" olduğu söylenir; pek inandırıcı olmayı başaramazlarsa da kitaptaki tıpla ilgili bilimsel bölümlere doktorlar tarafından can sıkıcı bazı suçlamalar getirilir. Carl Sternheim ve Bertolt Brecht açık eleştirilerde bulunur. Arthur Schnitzler (kendisi de doktordur), Ernst Robert Curtius, Andrè Gide, Georg Lukàcs gibi aklı başında eleştirmenler övmek ve saygı göstermekten çekinmezler. Yine de *Büyülü Dağ*'ın büyüleyici entelektüelliği tedirgin etmeye devam eder – akademik bir kurul olan Stockholm'deki Nobel Ödül komitesinin 1929 yılında Thomas Mann'ı edebiyat ödülüne layık bulduğunda, belgedeki kurul kararının sadece *Buddenbrook Ailesi* ile ilgili olması çok dikkat çekici ve düşündürücüdür.

Thomas Mann'ın İsveç ödülünü alacağı dedikoduları, yıllardır basında yer almaktadır. Onu bekleyen bu onur, ilk onur değildir. Thomas Mann 1919'da Bonn Üniversitesi, felsefe bölümünden onursal doktora ünvanını kazanmış, 1926'da Prusya Kültür Bakanı Carl Heinrich Becker onu Prusya Güzel Sanatlar Akademisi'nin yeni kurulan yazın sanatı bölümünün ilk üyelerinden biri ilan etmişti. Aynı yıl doğduğu şehir Lübeck'in senatosu ona onursal profesörlük ünvanını vermişti. Alman övgülerinin ardından Thomas Mann, Nobel ile birlikte, ilk defa tüm dünyada geçerli olan bir ödül almış oldu.

Thomas Mann, bunu büyük bir rahatlık içerisinde ve minnetle kabul eder. Stockholm'deki Grandhotel'in tören salonunda yaptığı teşekkür konuşmasında elde ettiği bu ünü *ülkesi ve halkına –bu yaralı ve çoğu kez yanlış anlaşılmış halka– dünya sevgisinin bir sembolü* olarak ilettiğinde, Heinrich Mann, Berlin Radyosu aracılığıyla ülkeye bu olayın önemini anlatır: "O özellikle Alman halkına yararlı ve onların hoşuna gidebilecek eserler vermek istedi ve kendisinde sevmek kadar eleştirmek hakkını da gördü. Thomas Mann örneği, sevgi ve bilginin nasıl birlikte etkili olduğunu gösteriyor. Burada başlangıçta sadece tanıyıp seçebilen biri, paylaşmasını bilen bir insan, ruh olarak yardımsever ve tüm halkını bilinçli bir biçimde tanıtmaya çalışan bir yazara dönüşmüştür."

KültürBakanı Adolf Grimme ile birlikte Prusya Güzel Sanatlar Akademisindeki Heinrich Mann'ın 60. yılı kutlamasında.

SÜRGÜN

Bu arada siyasi olaylar büyük bir hızla gelişmeye devam eder. Alman Şansölyesi Brünning'in aldığı, dünyada hızla yayılan ekonomik krize yönelik olağanüstü önlemler, İmparatorluk Meclisinin dağılmasına ve 14 Eylül 1930'da Nasyonal Sosyalistler'in tehdit edici bir ölçüde oy artışı elde ettiği erken seçime gidilmesine neden olur Bu aşamada Thomas Mann, ikinci kez konuşmacı olarak söz alır.: Bu *Almanlara Hitap*'tır (Deutsche Ansprache). 17 Ekim 1930'da Berlin Betthoven Salonunda yaptığı *Akla Çağrı* (Ein Appel an die Vernunft) adlı konuşması onun Almanya'yı terk etmeden önceki son konuşması değilse de belki en önemlisidir O zamanlar *burjuva sınıfıyla sosyalist işçi sınıfının ortak bir cephede birleşmesi* arzusunun anlaşılacağını umar: O an yapılması gereken *faşist fanatizme* karşı çıkmaktır –bugün Münih ve yarın da Berlin'in *İtalyanlaştırılamaması* için– Viareggio yakınlarındaki Forte dei Marmi'de yaptığı yaz tatillerinde İtalyan faşizmi ve onun insanlık dışı sloganlarını tanıma fırsatını bulmuş ve çok etkilenmiştir öyle ki, 1929 yazında Güney'de yaşadıklarını, hani şu güçlü bir biçimde faşizmi anlattığı *Mario ve Büyücü* (Mario und der Zauberer) adlı anlatısında kaleme almıştır. Bu, "Çocuğun Şarkısı" *Das Lied vom Kindchen* "Efendi ve Köpek" *Herr und Hund* ve "Düzensizlik ve Erken Acı"dan *Unordnung und frühes Leid* sonra bariz otobiyografik özelliklere sahip son yapıtıdır ve o dönemin düşünce tarzıyla ilgili deneyimlerini yansıtır: Bu durumda *büyücü-*

nün izleyicileri ve kurbanları üzerinde uyguladığı şey insanı aptallaştıran terörün gücüdür. O, istemeyen birinin bile, hiç tepki göstermeden emirlerini yerine getirmesini ister. Thomas Mann, bu konuyla ilgili olağanüstü zekice açıklamalarda bulunmuştur: *Eğer olayı doğru kavrayabildiysem, o zaman bu bey savaş pozisyonunun olumsuzluğuna yenilmiştir. İnsan isteklerde bulunmadan ruhsal anlamda yaşayamaz; bir şeyi yapmak istememek, insan buna uzun süre dayanamaz; bir şeyi istememek, kesinlikle istememek ve buna rağmen kendisinden talep edileni yapmak,* bu belki de özgürlük düşüncesinin kıskaca alınması gibi bir şeydir. Bu, Thomas Mann'ın *isteksiz* burjuva sınıfına seslendiği *Almanlara Hitap* başlıklı konuşmasındaki faşizm psikolojisine bir bakıştır, burjuva sınıfının değerleri olan *özgürlük, maneviyat ve kültürün* güvencesini burjuva sınıfının sosyalist işçi sınıfıyla birleşmesinde gördüğünü dile getirdiğinde yanıt gürültülü olur: O dönem Joseph Goebbels'in yakın arkadaşı olan sağcı terörist Arnolt Bronnen, smokin giyerek kim olduklarını gizleyen yirmi Nazi'nin de desteğiyle gösterileri yönetiyordu. Konuşması tam anlamıyla bittiğinde, Thomas Mann, arkadaşı Bruno Walter'in yardımıyla tören salonunu arka kapısından terk etmek zorunda kalır. Hemen yanında yer alan Berlin Filarmoni binasının karanlık salonundan geçerek gizli bir çıkışa ulaşırlar; Burada Bruno Walter'in daha önce önlem olarak bıraktığı arabası beklemektedir ve Thomas Mann'ı güvenli bir yere götürecektir.

Münih'teki evinde isimsiz telefonlar ve eğer "ulusal ayaklanmaya" karşı gelmeye devam ederse, öldürüleceği tehditlerini içeren mektuplar alır. 1932 yılında Nidden'deki yeni yazlık evine *bir paket* postalanır, paketin içinde: Yakılarak kömürleşmiş halde *Buddenbrook Ailesi* romanı vardır, *–oluşum içindeki Nazi felaketi ile ilgili korkularımı alenen ifade ettiğim için sahibi tarafından beni cezalandırmak amacıyla gönderilmişti.–* Thomas Mann gelişmeleri yakından izler. Kriz sonucu İmparatorluk Hükümeti'nin

Klaus ve Erika Mann, 1927

birkaç kez değişmesiyle, 1923'de seksen dört yaşındaki şansölye Hindenburg'un yetersizliği yüzünden bir yandan Alman sanayicilerinin baskısına, bir yandan da nasyonal sosyalistlerin "Doğu yardımı skandalına" karşı koymaya çalışırlar(1925'te Thomas Mann, Feldmareşal şansölyeliğe ilk defa aday olduğunda bu *tarih öncesi kahramanının* seçilmesine karşı savaş açmış ve bunu *Alman halkının duygusal güdülerinin iğrenç bir sömürüsü* olarak nitelemişti); 30 Ağustos 1933'te çok yaşlı olan Hindenburg, Adolf Hitler'i şansölyeliğe getirir. Bazı gerçekler toplum düzeninde yerini alır. Bunların engellenemeyeceğini göstermek, sonuçların boyutunun kavranması için Thomas Mann şiddetle karşı tavır gösterir – bu ülkeye duyduğu güveni, onlar "iktidara geldiği" günlerde şu şekilde ifade eder: *Almanya büyüktür, özgürlüğü ve akla karşı özel bir duyarlılığı vardır ve buda kaba saba insanların, bu yobazların yaptığı gürültüden çok daha güçlüdür.* Hitler'in iktidara gelişinden üç hafta sonra, Prusya Kültür Bakanı Adolf Grimme, Berlin'deki Kroll Opera Binası'nın büyük salonunda, "Das Freie Wort" başlıklı konferansta Thomas Mann'ın cumhuriyetçi mesajını okur ve büyük bir alkış alır.

Olaylar umulandan çok farklıdır. 10 Şubat 1933'te, Wagner'in 50. ölüm yıldönümünde Thomas Mann Münih

Üniversitesi Oditoryumu'nda *Richard Wagner'in Büyüklüğü ve Acıları* (Die Leiden und Größe Richard Wagners) adlı konferansını verir. Bu konuşmasını Amsterdam, Brüksel ve Paris'te tekrar edeceği için bir gün sonra Almanya'dan ayrılır: Deneme sanatının çok başarılı bir örneği olan bu konferansın Wagner'in yapıtlarının kişisel, sanatsal, düşünsel özelliklerini ve o dönemin düşünce biçimiyle ilgili ortaya koyduklarını, bu güne kadar hiç kimse bu şekilde ortaya koyamamıştır. Wagner'in duygusal oluşumunda Schlegel, Novalis ve Achim Arnim'in kendisini ne kadar etkilediğini, Wagner'in günahlardan arınma metafiziğine örnek olan düşünürün Schopenhauer olduğunu tespit etmesi ve elçştirel bir biçimde bu etkilerin sınırlarını belirlemesi, Wagner'in "opera eserlerini" yaşadığı dönemdeki edebiyat çevresiyle, Zola ve Ibsen'le kıyaslaması, Wagner'in kişiliğini –*onun hasta olma gibi sağlıklı tarzını, onun kahraman olma konusundaki marazi tutumunu* – eserlerini ve eserlerinin dönem içersindeki– Bismarck'ın Alman Cumhuriyeti'ni kurduğu ve *ruh zenginliğinin hakim olduğu* bir dönemde –rolünü anlatması, bütün bunları Thomas Mann benzersiz bir biçimde ele almıştı. Aynı zamanda Thomas Mann'ın Wagner'in *milliyetçi davranışlarını* tarihsel bağıntı içinde değerlendirmesi böylece milliyetçiliği 1933'teki kullanımdan kurtarması da öğreticiydi. Bu konferanstaki düşünsel ve sanatsal çabalar için Thomas Mann'a teşekkür edilmez. Thomas Mann'ın yurt dışında bulunduğu sırada "Münchner Neueste Nachrichten" gazetesi 16/17 Nisan 1933'te –yaklaşık iki aylık bir gecikmeyle, ama buna karşılık İmparatorluk Meclisi yangını, Hindenburg'un olağanüstü önlemleri, martta yapılan ve NSDAP'nın oy çoğunluğu elde ettiği meclis seçimleri ve Hitler'in "meclisin yasama yetkisini geçici bir süre için hükümete devreden olağanüstü yetki yasası" kararıyla daha da güçlenerek – Thomas Mann'ın Wagner konferansına karşı besteci Richard Strauss ve Hans Pfitzner'in, orkestra şefi Hans Knappertsbusch'un "Simplicissimus" dergisi karikatüristi Olaf Gulbransson ve

başkalarının da imzaladığı bir protesto yayımlar. Gerçi çocuklarından Erika ve Klaus İsviçre'den mart ayında tekrar Münih'e dönmüş ve tehdit edici olaylar karşısında anne ve babalarını Almanya'ya dönmeme konusunda uyarmışlardır –ama asıl sinyal yine de entelektüellerin bu "protestosudur" 1945'te Walter von Molo'ya yanıt gider: *"Benim Wagner konferansıma karşı Münih'te düzenlenen, benim geri dönüş yolumun kesildiğini anlamama neden olan, radyo ve basında yer alan cahilce ve canice kışkırtmaları hiç unutmayacağım.*

Sürgün yaşamı haftalarca sürecek olan bir yolculuk ve otel yaşantısıyla başlar. Arosa, Lugano, Baıdol ve Sanary-sur-Mer 1933 yılının ilk ve geçici durakları olur. Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki bir kasabasında Almanya'dan kaçanlar ilk defa büyük bir grup halinde bir araya gelir, daha sonra Los Angeles ve çevresinde olduğu gibi: Annette Kolb, Renè Schickele, Julius Meier-Graefe, Arnold Zweig, Lion Feuchtwanger, Bertolt Brecht, Heinrich Mann: *Aldons Huxley ile karşılaşılır. Paul Valèry ile bir araya gelinip bizi Almanya'dan kovalayan Batı estetizminin anlayışsızlığı incelenir. Nazilerin zekayı bu ölçüde küçümsemelerini Valèry çekici buluyordu "Eğer insan zekiyse, bu iyi olabilir", karşılığını alıyordu. Bu ifade biçiminden çok etkilenip: – "Ah, ça c'est très bien!" diye bağırıyordu.* Yerleşecek yer ararken *çeşitli kentler* Basel, Zürih, Strasburg, Prag ve Viyana düşünülür. En sonunda, ekim ayında gelecek beş yılın barınağı olacak olan Zürih gölünün doğu kıyısındaki Küsnacht'da bir ev kiralanır.

Günlüğünün 1933 ve 1934 yıllarını kapsayan sayfalarına Thomas Mann "Almanya Acısı" *(Die Leiden an Deutschland)* demiştir. Günlüğünde, mektuplarında bu dönemle ilgili notlar, yaptığı açıklamalar, bildiriler ve konferanslar, durumu kavradıkça acısının daha da derinleştiğini gösteriyor. Hitler, *sermayenin asıl temsilcisi,* diye Thomas Mann Temmuz 1933'te not düşer ve bir yıl sonra: *Nasyonal sosyalizm bir dünya görüşü! Saçma! O, sosyalizmin tehdit*

ettiği ekonomi ve toplum düzenini sağlamada kullanılan bir araçtır. 1946 yılında Los Angeles'ta *Almanya Acısı*'nın basımında ekonomi ve siyasetle ilgili görüşlerinin arasına, sonradan bazı eklemelerin yapıldığını, günlüklerin asılları kanıtlıyor. Yine de: Bu durumun nedenlerini çok iyi kavrayabilen biri, Batı demokrasilerinin Hitler'e karşı tutumunun durumu ve şartları kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteği olduğunu anlayabiliyordu – bunun temelinde siyasi ve ekonomik çıkarlar yatıyordu; Thomas Mann bunu anlayabiliyordu. *Almanya Acısı* bu dönemin ahlak konusundaki dengesizliğine duyulan acıya dönüşüyordu. Her ne olursa olsun, tarafsızlığı seçen, *ekonomik bakımdan kendi kendine yetebilen, kendisini ve vatandaşlarını en çok düşünen ama diğer ülkelere oranla yabancıları daha az seven* İsviçre'de, Thomas Mann anlaşılmadığını düşünüyordu. Öyle ki 1936 yılının başında yaptığı sürgünle ilgili ilk etkili açıklaması, burada daha çok şaşkınlık uyandırmıştı, bu açıklamayı yapmaya "Neue Zürcher Zeitung" gazetesinin kültür ve edebiyat sayfalarından sorumlu müdürü Eduard Korrodi'nin "Sürgündeki Bakış Açısıyla Alman Edebiyatı" adlı kötü makalesi neden olmuştu: *Benim sanatçı olarak yaptıklarım ile bugün III. Reich'a karşı aldığım savaşçı tutumun arasında organik bir bağ olduğunu görmeyen ve kabul etmeyen her tür değerlendirmeye teşekkür ettiğimi açıkça söylüyorum* – Thomas Mann'ın normalde tarzı olmayan bu sert savunma, bundan sonraki tavrını da belirler. – Yapıtlarının ileri görüşlü sevenleri ve özellikle de büyük çocukları Erika ve Klaus onun sürgündeki ilk üç yıl içinde Nazi Almanya'sına karşı bilinçli olarak çekimser kalmasını değiştirme konusunda uzun zamandır ısrar etmektedirler. Moskova'da Georg Lukàcs gibi Harry Slochower Brooklyn'de onu uyarıyordu; hatta sevgili Siegmund Freud, Thomas Mann'ın 60. yaş gününü fırsat bilip kutlamasında bir arzusunu dile getiriyordu: "siz kafaların karıştığı dönemlerde ve koşullarda bile doğru yolu bulup diğerlerine de örnek olacaksınız"

2 Aralık 1936'da, "Reichsanzeiger" de yayımlanan yedinci vatandaşlıktan çıkarılanlar listesi ile Almanya, Thomas Mann'ın sürgünle ilgili açıklamalarına yanıt verir: bu olay vatandaşlıktan çıkarılması ve mal varlığına el konmasıyla sonuçlanır (sadece bir kaç mobilya, bunların arasında aile yadigârı okuma koltuğu, Thomas Mann'ın yazı masası ve bazı kitaplar evin hizmetkârı Marie Kurz tarafından vakitlice Renè Schickele'nin Badenweiler'deki adresine buradan da İsviçre'ye gönderilebilmiştir). Ama daha 18 Ağustos'da Thomas Mann, cumhurbaşkanı Benes'in isteği üzerine ağustos başında, Avusturya hükümetinin yaptığı tekliften birkaç saat önce, Fleischmann aracılığıyla teklif edilen Çekoslavakya vatandaşlığını kabul etmişti; Ocak 1937'de, kendisi, eşi Katja, oğlu Golo ve henüz reşit olmayan çocukları Elisabeth ve Michael için tanınan vatandaşlık hakkını bizzat kendisi Prosec'de kabul eder. Yapılan hukuki işlemlere dayanarak Thomas Mann, nasyonal sosyalistlerin yaptıkları kötülüklere daha fazla bir biçimde karşı çıkabiliyordu.

Bu saçma ve hazin *vatandaşlıktan aforoz* edilme olayını hiçbir açıklama yapmaksızın kabul eder. Bundan kısa bir süre sonra, kendisine verilen Dr.phil.h.c. ünvanının Bonn Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekanı Karl Justus Obenauer tarafından geri alınmasını, Almanya'ya hakim *insanı yozlaştıran bu rejimden* kopma ve ayrılma *kararını çabuklaştıran yerinde bir fırsat olarak algılar.* Bu açık mektupta Thomas Mann, bir çok kez alıntısı yapılmış (daha önce 1933'te Albert Einstein'e yazılan bir mektupta kullanılmıştır) ifade ile karşılaşır: Onun, *düşünceleri uğruna ölen biri olmaktan çok toplumsal konumuna yakışır şekilde davranan biri olduğu.* Bu söz söylenir söylenmez, ona Alman kültürünü temsil etmek düşer: Bonn ile yaptığı yazışmalar yayımlandığı anda -hemen hemen tüm Avrupa dillerine çevrilir ve "Briefe deutscher Klassiker, Wege zum Wissen" adı altında gizli yayınlar yoluyla Almanya'ya da ulaşır- olağanüstü bir yankı uyandırır. Bu görüşlere katılanlar ka-

dar karşı çıkanlar da olsa, 1933'ten itibaren Nazi Almanya'sına karşı yapılan en önemli ve kabul gören açıklama olmuştur.

Thomas Mann kültürel ve siyasi çabalarına ağırlık verir. Bonn'la yazışmalar yaptığı yıl "Zweimonatsschrift für freie, deutsche Kultur" ve "Maß und Wert" dergilerinin yayımcısı olarak öne çıkar –daha 1934'de oğlu Klaus'un çıkardığı ilk göçmenler dergisinden ayrılmıştı – bunlara Gide, Sartre, Werfel, Hesse, Bruno Frank, Annette Kolb, René Schickele, Heinrich Mann, Golo Mann, Hans Mayer, Ernst Bloch, Walter Benjamin ve başkaları da yazılarıyla katkıda bulunurlar. Hepsi Thomas Mann'ın toplum tarafından anlaşılmış olan kültür kavramını onaylamaktadır. Thomas Mann 1939 yılında İsviçre'yi terk ettikten sonra "Basler Nationalzeitung" gazetesine bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir: *O deneyimi sahibi olmak isteyen birisi ama benim Alman burjuva kişiliğimin kökenine ve almış olduğum eğitime yabancı bir görüşe ait: İnsanın politik ve sosyal alanını belirleyen, kişiliğiyle ilişkilendirilecek olursa insan sorunsalının bütünlüğüne ait olan ve bu bütünlüğün içindeki politik ve sosyal öğe zedelendiğinde de tehlikeli hatta kültürü tehlikeye sokan bir boşluğa neden olan görüştür bu.*

Bu on yıl içinde Thomas Mann'ın faşizm düşmanlığının yanı sıra sosyalizmle ilgili görüşleri de güçlenir. Olumsuzlama için gerekli bir pozisyon. Bunları gerçekleştirme yollarını ararken sadece Franklin Delano Roosevelt'in politikasında kendi görüşlerinin doğrulandığını görür. *Koruyucu Yusuf*'un yaptığı sosyal yardını New Deal örneğinin kopyasıdır. Bu, diktatörlüğe başvurmadan, ülke ekonomisi üzerindeki devlet denetimini artırarak sadece sosyal şartların düzelmesini sağlamakla kalmayıp toplumsal ahlakı da pekiştirmeyi uman Amerikan cumhurbaşkanının temel prensiplerine çok uygundur. Thomas Mann 1938 yılının baharında Kuzey devletlerinin on beş başkentine düzenlediği bir *Lectoure-tour*'da yaptığı *Demokrasinin Yaklaşmakta Olan Zaferi* (Vom kommenden Siegder Demokratie) adlı

konuşmasında kaçınılmaz olan şeyin ne olduğunu ifade eder: *Ekonomik ve kültürel anlamda liberal bir demokrasi, sosyal demokrasiye dönüşecektir.*

Lecture-tour sırasında Amerikaya göç etmeye karar verilir. Thomas Mann'ın 1934'te yaptığı ilk Amerika seyahatinden sonra Yeni Dünya'ya olan bağı gittikçe güçlenmiştir. 1935 yılında Harvard Üniversitesi ona ve daha sonra Princeton'da komşusu olan Albert Einstein'a Doctor of Letters, onursal doktora ünvanı vermişti. Bu kararda Roosevelt de etkili olmuş ve bunun sonucunda Thomas Mann ve eşim – (Alman) Büyükelçiyi devreye sokmadan – özel konukları olarak Beyaz Saray'a davet etmişti. Bu Thomas Mann'ın büyük devlet adamıyla son görüşmesi değildi; ama en önemlisiydi; onun büyük bir moral bozukluğu içinde olduğu bir dönemdi, çünkü Almanya'da diğer Avrupa demokrasilerinin de karşı çıkmadığı *ilkesiz, tüm ilkelere, yüce olana, daha iyi ve onurlu olan her şeye karşı, özgürlüğe, doğruluğa ve hukuka karşı hiç görülmedik güçlü bir devrim* gerçekleşmekteydi, dünyanın en güçlü adamı, Hitler-Almanya'sına karşı savaşında müttefik olacağı Thomas Mann'a cesaret verir ve onu yüreklendirir.

Değişen ve kötü koşullar altında, yapıtları *sığınak, teselli, yurt, dayanmanın sembolü, kendi direncinin garantisi* olmaya devam eder: "Yusuf ve Kardeşleri" adlı romanına daha Almanya'dayken başlamıştır: 1926 yılının sonunda arkadaşlarının bu projeden haberi olur, bir yıl sonra *Cehenneme Gidiş* (Höllenfahrt) adlı birinci bölüm, bu *olağanüstü yapıtın giriş bölümünü oluşturan fantastik deneme*, "Neue Rudschau" gazetesinde yayımlanır – pleno organo bir *giriş*, dil, biçim, mizahi ve bilimsel motifler usta bir kurgu içersinde işlenmiştir: *Çoşkulu bir anlatıma, dinsel bir heyecana kapılmak istemiyorum,* diye yazmıştı o dönemde Thomas Mann. *Benim metnimin aslı İncil'de mevcuttur. Ölmek üzere olan Yakup'un Yusuf'u kutsamasıdır: "Sen Tanrı tarafından kutsandın, yukardan gök yüzünden gelen lütuflarla ve aşağıda bulunan derinlikteki lütuflarla" insan*

bir eseri yazmaya karar verdiğinde, malzeme olarak bir yerde bir noktaya sahip olması gerekir ki, bu noktaya değinildiğinde insanı can evinden vursun. İşte yaratıcılık buradadır.

İncil'de evrenin oluşumunun anlatıldığı 49. bölümdeki bu sözler, humanite sorununu ele alıyordu, aynı Thomas Mann'ın yıllardır "hastalık/sağlık", "tin/doğa", "etik/yaşam" kavramlarıyla ele aldığı gibi. *Eğitici iç disiplin* romanı *Büyülü Dağ*, dengeleri kurma başarısının bir kanıtıydı. Burada hümanizmayla ilgili *placet experiri, yani uyumsuzluk ilkesi, söz konusu zıtlıkların bir sembolü olarak yansıtılmıştı. Yusuf* romanının girişinde de zıtlıklar ilkesi ele alınır. Hem de bunların nasıl aşılabileceği konusuyla: *belki Tanrı da içten içe bunların birleşmesini umuyor, yani tinin gerçekten ruh dünyasıyla kaynaşıp, gökyüzünden ve aşağıda bulunan derinlikten gelen lütuflarla kutsanan bir insanlık adına, bu birbirine zıt iki prensibin yine kendileri aracılığıyla uzlaşmasını.* Bu yüceltilmiş insanlığın örneği Yusuf'tur, onda *tinsel olanla bedensel olan birleşmiş ve birbirlerini yüceltmiştir;* Yusuf kişiliği, pagan ve musevi-hıristiyan yaşama duygusunun birbiriyle kaynaşması sonucu ortaya çıkmış, yeni bir ahlaki aşamanın sembolüdür, aynı Mereschkowskij tarafından kültürel ideal olarak teşvik edilmiş olan erken ve geç dönem Batı bilincinin sentezi gibi. Bu nedenle eseri için yapılan ve kısır bir tanımlama olan *"Yahudi romanı"* benzetmesine karşı çıkabildiği gibi, Karl Kerènyi'nin yanlış bir sınırlama yaparak *Yusuf ve Kardeşleri*'ne "mitolojik bir roman" ve yazarına da "Doctor Hermeticus" deyip ona öncü rahip rolünü biçmesini de kabul etmez. *Yusuf* romanı üzerinde çalıştığı sırada Robert Faesi'ye *"Allahım, bilginlik sadece bir maske, bir sanat aracıdır"* der; ve aynı zamanda ama biraz daha dikkatli davranarak mitoloji uzmanı Kerènyi'ye şöyle yazar: *İlgili zamana ait olmayan olaylar beni artık rahatsız etmiyor, – ayrıca bunu ilk ciltlerde bile yapmadım. Üçüncü ciltte, dil ve mitolojik açıdan Mısır'a, Musevilere, Yunanlılara, evet ortaçağa*

özgü unsurlar karmakarışık bir biçimde iç içe geçer. Gittikçe artan bir ölçüde bunun bir dil yapıtı olduğunu ve olası tüm alanların bunu besleyip malzeme oluşturması gerektiğine inanıyorum. Bu, yaşadığı dönemde evrim oluşum teorisini "klasik cadılar bayramında" Thales ve Anaxagoran aracılığıyla gündeme getiren ya da hiç çekinmeden Doğu ile Batı'ya ait olan özellikleri "West-Östlicher Divan"daki şiirlerinde yan yana getiren yaşlı Goethe'nin tutumuna benzemektedir.

Goethe, Yusuf hikâyelerinin konusunu her zaman canlı tutmuştur. "Bu doğal anlatım (Musa'nın ilk kitaplarındaki) oldukça çekici, ama olması gerekenden daha kısa gibi görünüyor, insan kendisini onları ele alıp teker teker uzatıp geliştirmek zorunda hissediyor" diye ifade ettiği bu çok bilinen açıklamasıyla ve bunu izleyen (kayıp) gençlik yapıtıyla ilgili yazdığı yazıyla ortaya koymuyor, o bunların hepsini detaylı bir biçimde betimlediği "tarih öncesinde" "Tevrat'taki İsrailoğullarının soy babalarında" işlemiş ve böylece Yusuf karakterini de aile romanına yerleştirmişti ("Dichtung und Wahrheit", 4. Kitap). "West-Östlicher Divan"'da İncil'e yönelik eleştiri denemelerini bir çok kez ele almıştı. Thomas Mann için bunlar malzeme olarak mevcuttu – Zaten *Yusuf* romanındaki tinsel anlamda ileriyi görme Goethe'nin son dönem edebi yapıtlarını anımsatır: Onun "Divan"ı, ancak faydalanılır hale gelmiş Doğu kültür çevresinin bilgilerini nasıl kullandıysa. Thomas Mann da o dönemin mitoloji ve arkeoloji araştırmalarından faydalanmıştır. Bunun dışında 1930'da Mısır ve Filistin'e yaptığı uzun süreli yolculuklarda, daha kısa sürelisi 1925'tedir, oradaki koşulları öğrenme fırsatını bulur.

Sümer, Akat, Assui ve Tell-El-Amarna'da keşfedilen resimler, yapılar, papirüs ve taş yazıtlar yüzyıl başından itibaren sanat ve edebiyatın sürekli artan ilgisiyle insanlık tarihini zenginleştirmişti. Fırat ve Dicle nehirlerinin kıyısında gelişen en eski uygarlıklar incelenebilecekti. Özellikle Almanya'da Panbabil okulunun yaptığı din tarihi ile ilgili

araştırmalar, eski Doğu mitolojisinin imge dünyalarının oluşturduğu birliği ve onun Tevrat'ın dogmalarıyla olan bağlantısını açığa çıkarır; Fenikeli Tammuz, Mısırlı Osiris ve Yunanlı Adonis Hıristiyan inancındaki İsa'nın birer ön figürleridir ve bu "yabancı tanrıların" maskeleri altına saklanıp oynamak Yusuf'un, yani bu Tanrısal delikanlının çok hoşuna gider. Bilinçli ve bilinçsizce *İzlerde Dolaşmak, kurnazlık ve bilgelik* izin verdiği ölçüde, geçmiş ve bugün, düş ve gerçek, anlamı olmak ve olmak arasında ayırdedilebilen mistik yaşam tarzında kendini gösterir. Thomas Mann'ın mitolojik, arkeolojik, din ve dil tarihi ile ilgili bilimsel olgulardan ve –araştırmalarında mitos ile ilgili bilinci önemli bir benzer konu olarak ele alan– psikanaliz bilgilerinden romanlarında malzeme olarak ne kadar faydalandığı kısa bir süre sonra belli olur. Anna Jacobson ve Käte Hamburger, 70. yaş gününde ona güvenilir kaynaklara dayanan ve aydınlatıcı olan ilk araştırmayı sunarlar. Thomas Mann bunları teşekkürle kabul eder.

Mektuplarında *Yusuf* romanını Thomas Mann, bir *dil ve insanlık yapıtı, epik bir şaka, komik bir insanlık masalı* olarak adlandırmış ve umudunun bu yapıtla *dünyaya bir tür yeni şifa olarak, özel ve insana haz veren bir şey* vermek olduğunu eklemişti. Gerçekten de dil, iç sızlatmaktan tutun, neşelendirmeye kadar Thomas Mann'ın beklentilerine yanıt vermektedir. Onun asıl anlatım aracı olan ironi ise (*çünkü bilimsel olanın bilimsel olmayanda ve masalda kullanılması zaten ironinin ta kendisidir*) sık sık eşsiz bir esprili dille güçlendirilir. Yusuf'un *söylentilerle gereksiz yere abartılan sevimliliği* veya *ölülerin hiç de hoş olmayan kısaltılmış adlarıyla* anılan dünya kenti Memphis'ten bahsedildiğinde ya da *saçmalıklar ve sahtekarlıkla* ilgili sözcükler Mina'lı tüccarların sözcük hazinesine dahil edildiğinde, jargon etkisini gösterir; Girit'e özgü yapmacık tavırlar *lunch* sözcüğü ile alaya alınır, Babil'e özgü yabancı sözcükler *eruieren* ve *merci*, sanki Tebaili saray mensuplarının kullandığı sözcüklerdir; hatta Kuzey Almanya'daki ağız farklılıkları *kakeln*

(sohbet etmek), klatrig (zavallı) ya da öğretici *varlık biliminin* papazlarının *kötü gözlüler* olarak adlandırılması ile romana dahil edilir (ayrıca bunların inançları Hıristiyan inancındaki, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh birliğini ifade eden dogmayla ilgili tartışmaları hicvedilir). İngilizlere özgü konuşmalara yer verilir ve Mısırlı yüksek dereceli bir saray memurunun modern ve rahat bir biçimde *hoşça kal* ile vedalaşması oldukça eğlendiricidir -Bunlar ayrıntılardır. *Kurgunun* bütününün bölümleri olarak önem kazanırlar, ama bu küçük bölümler kendi başlarına da bu olağanüstü yapıtın oluşumunun sürdüğü on altı yıl boyunca devam eden düşünsel enerjiye ve sanatsal zindeliğe sahiptirler– yumuşak bir değişime uğrayan bu eseri için *psikolojik bir romanken* neredeyse barok tarzında bir devlet romanına dönüştü denebilir. Günlüğünde sadece bir kez bu değişime değinir; Yusuf Girit tarzı çardağının önünde Firavun ile şöyle konuşur: *Büyük konuşma üzerine çalışma. Her zamanki gibi çok az. Ama şimdi gidişat belli oldu – olması gerektiği gibi değil belki ama olduğu kadarıyla* (14.7.1941).

Sonuçta Thomas Mann, dört ciltlik roman dizisi *Yusuf ve Kardeşleri* bir *insanlık sembolü* olarak Goethe'nin "Faust" uyla kıyaslayabilirdi. Romanı yazdığı esnada devamlı Goethe'nin *Dünya Şiiri'nin* ikinci bölümünü okumuş, onun dil ile ilgili cesaretinden ve mitolojik mizahından etkilenmiş ve sonuçta bu ilahi kahraman Yusuf'u, Mısır valisi olduktan sonra, Faust'un son sözlerinden esinlenerek konuşturmuştu... *bu kadar çok insanı koruyup bu şekilde birazcık olgunlaşabilmem tabii ki Tanrı'nın bir lütfuydu.*

DEĞİŞMEZ İDOL : GOETHE

Eğer insan alışacaksa
iyiye, güzele.
O zaman yakışanı yapsın.
Sonuçta kötü olan sinip kaybedecektir.

Thomas Mann'ın koleksiyonunda olan Goethe tarafından yazılmış bir metin.

Yaşananları kullanmak benim için her zaman çok önemli olmuştu; bir şeyler uydurmak hiçbir zaman benim işim olmadı: Ben dünyayı her zaman kendi yaratma yeteneğimden daha dâhiyane buldum" – Thomas Mann Goethe'nin bu sözleriyle kendisi ve çalışmalarının otobiyografik temeli arasında her zaman için bir bağlantı kurmuştur: İlk olarak düşünce ve amacını açıkça bildirdiği yılları Goethe'nin yaşamı ve eserleriyle ilgili öylesine ayrıntılı bir incelemeyle doludur ki. "ustalığın trajedisi" ni konu alan bir anlatı yazmayı tasarlar ama bu tasarısından *şimdilik Venedik'te Ölüm ortaya çıkar.* 1910 yılında, Weimer'i ziyaretinden sonra, Thomas Mann ağabeyine *orada adım başında ne kadar çok tanıdık şeyle –özellikle de o mabede benzer, dokunaklı küçük odalarda– karşılaştığını* söyler. *Gözlemler'*de Schopenhauer ve Nietzsche kadar Goethe'ye de değinir; ayrıca onu topluma yabancılaşmış bir kültür soylusu olarak ele alır. Kısa bir süre sonra Thomas Mann altı duraklı vezinle yazılmış *Küçük Çocuğun Şarkısı*'nda onu *taklit etmek* istediğini açıkça söyler. Bu dönemde Thomas Mann'ın Goethe'yi malzeme olarak kullanması, kendine

Johann Wolfgang von Goethe. George Dawe'nin tablosu, 1819: ". .. her zaman özellikle yaşamaya değer bulduğum".

maletme onu kendi sanat eserinin organik yapısı içine yerleştirme anlamındadır: *Goethe ve Tolstoy* adlı denemesinde o, Goethe'yi *organik olana doğuştan bir ilgi duyarak*, yaşayıp yaratan bir *doğa çocuğu* olarak algılar, bu Schiller'in bakış açısıdır ve bu *orada, Weimar'daki, yüce, duyarlı, hassas, dünyevi zevklerden hoşlanan, Tanrısal bilinçdışının* genişletilmiş bir tekrarıdır. Thomas Mann bunu daha önce yazdığı *Schwere Stunde* adlı incelemesinde Schiller'in bakışı ile ele almıştır. Bunu izleyen on yıl içinde Thomas Mann'ın tek yönlü Goethe imajının eksik olan yönü, yani Goethe'nin olağanüstü entelektüelliği ile kendi içinde doğa ve tini, *kötülük ve iyiliği* barındıran bir boyuta taşınır – *bu da onu insanlığın sevgilisi yapar.*

Dıştan gelen istekler, Thomas Mann'ın bu çabalarını güçlendirir. 1922'de Frankfurt'taki anma haftası çerçevesinde ilk Goethe konuşmasını yapar (*Resmiyet kazanıyor. Şansölye katılacağını bildirmiş*). Bunu 1932'de Goethe'nin 100. ölüm yıl dönümü nedeniyle Berlin, Prusya Güzel Sanatlar Akademisi ve Weimar belediye binasında yaptığı büyük tören konuşmaları izler. Bundan iki yıl önce Thomas Mann'a bir *Goethe kitabı* yazma önerisi yapılmıştı. Zor olması nedeniyle bu proje onun çok ilgisini çekiyordu. *Ben yeni olmayacağım, belki daha çok kişisel olabileceğim* dedi, ve *bu yaşam hakkında sonuçta Emil Ludwig'den daha çok bilgi sahibi olduğunu, onun bunu gerçekleştirme tarzının daha yasal ve meşru olacağını* ekledi.

Thomas Mann'ın hayran olduğu, çoktandır edebi güzellikleri veya Goethe'nin "uydurmaktan yana olmayan" yaratma ilkeleri değildir, onun hayran olduğu sadece *bu yaşamdır* ve buna başka hiçbir şeye olmadığı kadar ilgi duyar. Wagner ve Ibsen'in yaptılarına duyduğu sevgiyi bu yazarların teşvik ettiğini, yanlızca Goethe için onun *yaşamında vurguladığı sevgi ve değerlerin* etkili olduğunu açıklamıştır.

Thomas Mann, Goethe'den iki şey almıştır: Onun biyografisinden ve yapıtlarından, kendi yapıtlarına motifler almıştır. Bunlar ilk öykülerinde ve *Buddenbrook Ailesi*'nde Goethe alıntılarıyla başlar; *Venedik'te Ölüm, Krull ve Yusuf* romanlarında devam eder. *Yusuf* romanında kardeşleri Yusuf'u *Hätschelhans* diye çağırırlar, aynı Goethe'nin annesi tarafından çağrıldığı gibi; bu gizli motifler zinciri daha sonraki ciltlerde de devam eder, Yusuf'un erkeklik çağının ortalarında şişmanlığa eğilimli olduğu ama sonraları zayıflayıp güzelleştiği anlatılırken Goethe'ye benzetilmektedir ve son ciltte Yusuf'un firavun karşısındaki tutumu da aynı Weimar'lı ekselanslarının toprak sahibi Karl August'un karşısındaki tavrı gibidir: *Bu Tanrı* (yani firavun) *bir kere bilgiye hayrandı, doğuştan gelen bir nezaketle, terbiyeli bir mesafeyi koruyan Yusuf'tu, –evet aile içinde bile sürdürdüğü bu resmiyet kralı bir çok kez güldürmüştü.* Goethe'nin kullandığı anlamda motif, sosyal bir ütopya olan Faust'a bakılacak olursa, en son "Koruyucu Yusuf"ta *(Joseph der Ernährer)* zirveye ulaşır- Thomas Mann'ın Goethe'den öğrendiği başka bir şeyde, kendi kendini eğitme, onaylama ve hatta güçlendirmedir. *Ben Schopenhauer'den pesimizm konusunda büyük bir izin almış genç bir insan olarak "Epilog zur Glocke"de ilk defa "yaşamaya değer" sözünün "yaşamaya değer olanı, ölüm ele geçirsin" anlamında anlayışla karşıladığım için, hissettiğim bu zıtlık ve güçlü cesaretin üzerimde garip bir etki yaptığını anımsıyorum. Goethe'nin inatçı yaşam iyimserliği, karamsarlığın çok*

uzağında kalarak yaşamı sevmesi onun önce *kafasını karıştırır,* bunu bu şekilde ifade eder Thomas Mann. Ama bu kargaşadan bir *değişim* meydana gelir, Thomas Mann'ı, *ölüme duyduğu ilgiden* uzaklaştırıp *yaşama döndürür.* Bu *çok yücelmiş bir tinin sevgi emperyalizmi* karşısında gönüllü bir teslim olma anlamındadır. Thomas Mann, sadece döneminin Saint-simonizmi ile temas etmiş olan yaşlı Goethe'nin sosyal politik önsezisini kavramayı öğrenmiyor, şimdi Goethe önderliğinde daha önce Schopenhauer, Wagner ve Nietsche'den aşina olduğu yaşam ve sanatın aykırılığı konusundan da uzaklaşıyordu. Artık sanat romantik, yaşam karşısında aldatıcı bir keşişliğin ürünü değildir onun için; hatta ona *Büyülü Dağ* döneminde olduğundan çok daha fazla önem verir, çünkü *sanatın diğerleri gibi insani bir disiplin* olduğunu söylemiştir: *İnsanlık yazar sayesinde kendi deneyimleriyle dilsel anlamda karşılaşır ve onları güvence altına alır* (1932). Ve: *Sanatçının ciddiyeti... ünlü "Oyundaki ciddiyet", – insan duyusunun bu en arınmış ve dokunaklı biçimi* (1933). Ve: *Yaşam ciddiye alınmak ister; sanat da öyle* (1938). Her zaman için söz konusu olmamakla birlikte, kendi yaptıklarına saygı duymayı Goethe'den öğrenir: *Yapıtlarının yanında, soluk almak için üretimine ara verdiği zamanlarda mesleğini özellikle bu mesleğin mutluluğunu Goethe'den daha büyük bir coşkuyla yaşayan çok az yazar vardır.*

1936 yılının sonuna doğru –*Yusuf* dizisinin üçüncü cildi *kötü koşullara* rağmen bitmiştir– Thomas Mann 1816 yılında konusu Weimar'da geçen, *Goethe'yi bir kere de bizzat kendim ele alacağım için beni çok mutlu edecek olan,* bir öykü yazmayı tasarlar. Burada arkadaşlarına mütevazi bir biçimde aktarılan şey, Thomas Mann'ın yıllardır Goethe'den öğrendiklerinin bir toplamı olacaktı: *Lotte Weimar'da. Roman.* Ondan beklenen Geoethe biyografisi veya Goethe'nin Ulrike macerasından esinlenerek yazmayı düşündüğü anlatı yerine, şimdi Goethe'nin yaşamında pek

fazla önem taşımıyor gibi görünen bir andan hareket ediyordu: Goethe'nin ihtiyarlığında Werther romanında yansıttığı Charlotte Kestner'in (Buff) gençlik arkadaşıyla Eylül 1816'da karşılaşması olayı. Tarihsel bir öyküdür ama hiç belgelenmemiştir. Ayrıca bu çok kısa bir karşılaşmadır. Goethe yemekte ziyaretinden pek de hoşnut olmadığı konuğunu nezaket gereği masaya davet eder. Thomas Mann her yapıtında olduğu gibi bunda da kendi kendine üstlendiği görevin olağanüstü zorluklarını biçimsel açıdan yeni, şaşırtıcı ve cesur bir biçimde aşmasını bilir: Asıl karşılaşma olan Lotte'nin Goethe'yi ziyareti toplam dokuz bölümden oluşan kitabın sekizinci bölümünde daha önceki gelişmeler hiciv tarzında bir oyuna indirgenir, Goethe bile ancak yedinci bölümde roman dokusuna girer. Bunun öncesinde Charlotte'nin Weimar'a gelişinden sonra bir bırı ardına konuk kabul etmesinin dışında bir şey olmaz: Portreler çizen ve sürekli yolculuk yapan İngiliz Rose Cuzzle (onun aracılığı ile Avrupa'da Goethe'nin yanı sıra kimin dikkate alındığı öğrenilir); düşünürün kız kardeşi Adele Schopenhauer (Weimar sosyetesinin Goethe hakkında yaptığı dedikoduları iletir; onun ne derece yalnız olduğu anlaşılır); Goethe'nin sekreteri Dr. Reimer (*sadece moda olduğu için hayranlık duymayan, aksine olağanüstü bir sükunet ve tekdüzelik, belli bir realizmle ve ortak gün-*

Son yıllarında Thomas Mann

lük yaşamın getirdiği o özel deneyimle büyük kişiliğin iki yüzlülüğü, Goethe olmanın problematiği hakkında bilgi verir); son olarak da oğlu August von Goethe'nin anlatımları ve daha çok onun bağımlı kişiliği ile – babanın başı üzerindeki kutsal hâle, kişiliği geri plana çekildiği ölçüde hüznü artıyordu. Thomas Mann'ın bu kurguda kullandığı, aslında bir Goethe ilkesidir: Bu "çok yönlü yansıtma" tekniğidir Obje ancak çeşitli açılardan aydınlatıldıktan sonra asıl görünümünü "oluşturabilir"

Yedinci bölüm –bu başlığa Thomas Mann tarafından özellikle öne çıkarılan bir bölüm eklenmiştir– Goethe'nin kendisini yansıtır: Uykudan uyanan kişinin rüyasıyla başlayarak düşünceleri gittikçe genişletilir: Aile reisi, yönetici, saray adamı, doğa bilimci yazar *kendi şüpheli var oluşunun* farklı yönlerini ortaya çıkarır. Frankfurt'taki bir bisküvi siparişinden "Faust II" de yer alan "maskeliler alayı"nın tasarlanmasına kadar tüm düşünceleri yükselir ve sonunda çevresi tarafından algılanamaz bir hale gelir. Burada Thomas Mann'ın alışılmış konusu, sanatçının yalnızlığı, ön plana çıkar, ama bu o çağın düşünce biçimi ve kültür politikasına adapte edilmiştir: Daha 1934 yılında Thomas Mann günlüğüne şöyle yazmıştı: *Goethe'nin yurtsever ve "özgürlükçü" bir hareket içerisinde olan kendi döneminin Almanya'sında hissettiği yabancılığı yürekten hissetmemek mümkün değil.* Bu kendisi ile ilgili olarak saptadığı bir şeydir ve romanda Goethe, Almanya'daki bu Nazi felaketini önceden görmüş ve söylemiş gibidir. 1946 yılında Nürnberg'de davacı olan İngiliz Lord Hartley W.Shawcross Riemer'in "Goethe'den haberler" bölümünden alıntılar yapmıştır.

Thomas Mann'ın Goethe imajı, "kahraman ve kahramanlığa duyulan hayranlıkla" ilgili değildir (1930 yılında, bir kez Goethe birikimini oluşturan kaynakları sayarken, Gundolf'un, George'nin kült, yasalarına göre hazırladığı Goethe biyografisini şiddetle reddetmesi önemlidir). Thomas Mann'ın Goethe'de sevdiği şey – *bu sevginin bütün-*

düğü tüm kötü takılmalar ve ironik yaklaşımlara karşın çelişkileri, aykırılıkları içerisinde barındırabilecek bir insanlığı yansıtmaktır. Yakup'un yazıyla ilgili lütufta bulunmasını Goethe'ye bağlar, bunu Riemer aracılığıyla ifade eder: *Kavrama yeteneği ve saf doğallığın insan psikolojisinde bir araya gelmesini konuşuyorduk ki, bu birleşmenin insanlığın en yüce sevincini oluşturduğunu fark ettik. Bu lütuf sözüyle anlatılmak istenen bundan başka bir şey değildir.* Goethe'nin karşıtlığı –*onun geniş kapsamlı birikimi ve nihilizmi*– onun yaratıcılığının bir koşulu olarak kabul edilir. Bu noktada Thomas Mann kendisini Goethe'ye yakın hisseder (Ata olarak kabul ettiği bu imaja olan sıcak ve cesur yakınlığı, günlüğündeki 6.6.1940 tarihli –bu *Lotte Weimar*'da eserinin bitiminden üç ay sonradı – notunda şöyle ifade eder: *65.inci doğum günüm... Aynı Goethe'nin VII. bölümde uyandığı gibi uyandım – yani güçlü bir ereksiyonla*).

Kendi izdüşümleri bu şekilde sadece romanın dokusuna değil, Goethe ile ilgili yaptığı konuşmalara da girer. *Sabrı* iş ahlakının belirleyici bir özelliği olarak kabul etmesi, *destek ve hammaddeden* yararlanmayı Goethe'nin önemli bir çalışma yöntemi olarak göstermesi: Bu Goethe'nin niteliğini belirttiği kadar, kendi özelliğini de ifade eder. Bu tür özdeşleşmeler okuyucuların kafasını karıştırır. İroninin de –*gerçek objektiflik anlamında*– özellikle Goethe'nin bir üslûp karakteristiği olduğunu kabul etmek istememiştirler; ama Riemer "Haberler"inde özellikle buna büyük bir bölüm ayırmıştır, ve sadece aşırı rahatlıktan dar görüşlü olmuş guruplar Goethe'nin o derin ve esaslı ironi birikimini reddedebilirler – ikisinin dünya görüşü arasında sadece bir fark sürekli olarak kalır. Goethe'nin doğaya duyduğu sarsılmaz güveni, Thomas Mann paylaşmaz *Büyülü Dağ*'da doğanın *yaşam üzerindeki zararlarından* bahsedilir, 1926 yılında Lübeck'te yaptığı konuşmasında doğanın *olağanüstü düşüncesiz* olduğuna değinir (*Krull*'da sözü edilen *düşüncesiz dinazor* bunun son

kanıtıdır) ve Thomas Mann *Aldatılanlar'ı (Die Betrogenen)* kaleme aldığı dönemde öylesine ileri gider ki, Blake'in "doğa şeytandır" düşüncesini *"kısaca korkunç bir pislik"* diyerek gölgede bırakır. Thomas Mann'ın ahlaki, düşünceye önem veren hümanizmi her tür değerden uzak, doğal olaylarla sadece merak ettiği için ilgilenir, yoksa doğaya duyduğu bir ilgiden değil. Thomas Mann'ın hayranlığı bir dönem *doğa insanı* olarak adlandırdığı Goethe'ye değil, Goethe'nin kendisi için kullandığı "dünya insanına"dır, coşkunluk akımının üyesi bir yazara değil, aksine bir çok iddianın meydana getirdiği yaşlı Goethe'yedir: Onun yaşam bilgeliği, Thomas Mann'ı etkiler, hem kendini cesaretlendirme hem de onu dinleyenleri aydınlatma konusunda: *"Sürgün" eski zamanlarda olduğundan çok farklı bir şey oldu;* –diye Thomas Mann İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika'dan yazar– *vatana dönüşe ayarlanmış bir bekleme durumu değildir artık, aksine uluslar dağılmaya ve dünya birliğini oluşturmaya başlamıştır* – bu ülkesinden ayrılan yazarın ifadesinde olduğu gibi Goethe'nin etkisinde bir düşüncedir: "Her yerde yararlı olmaya çalışın, siz her yerde evinizdesiniz" ("Wilhelm Meisters Wanderjahre"; Goethe'nin bu geç dönem eserinde kurşun kalemle altı çizilmiş olan yerler, Thomas Mann'ın sürgünde olduğu yıllarda bunu defalarca okuduğunu kanıtlıyor). Veya: *Eğer Goethe yaşamının sonlarına doğru aklı başında olan her insanın ılımlı bir liberal olduğunu iddia ediyorsa, bu bugün şu anlama gelir: Aklı başında olan her insan, ılımlı bir sosyalisttir.* (*Yaşadığım zaman,* 1950)

Thomas Mann ilerki yaşlarında *Goethe çağrışımlarında* ne kadar başarılı olduğunu *tebessüm ve hoşnutlukla* fark eder. *Doktor Faustus'*u kaleme aldığı sırada, arkadaşları yapıtın gelişmesiyle ilgili sorular sorduğunda, Humboldt veya Zelter'in Weimar'da soruşturma yaptığını düşünür. Ama tüm dalga geçinelere rağmen o, ciddi bir öz denetimle ve üzerinde durarak bu kötü niyetli kişilere

Goethe'nin ifadesi ile karşı koyabilir, onlar *gelecek kuşakları* verecekleri karar doğrultusunda etkileyeceklerdir: *...ben sadece birkaç güzel şey üretmedim, aksine idrakımın her aşamasında iyi ve doğru şeyler düşünmek için çaba harcadım.*

USA

Dünya Savaşı-"Cold War"

1938: Hitler, Mussolini, Daladier ve Chamberlain arasında yapılan anlaşma sonucunda "Bohemya ve Mähren'de yaşayan Almanların Çek hakimiyetinden kurtarılıp" "Büyük Alman İmparatorluğuna" alınmalarının daha doğru olacağı Batı "Appeasement" onayının kesin olarak açıklanması, Avusturya ve "Münih" Anschluß'u, Amerika Birleşik Devletlerine göç ettiği yıla rastlar. *Utanç, tiksinti ve tüm bu zaman içinde oynanan kötü oyunun* farkına varması Thomas Mann'ı yıkar. New York, Madison Square Garden'de, yirmi bin dinleyicinin önünde yaptığı resmi bir konuşmada *bu barışı bir ihanet ve ahlaksız, yalancı yersiz bir barış sevgisinden kaynaklanan kötülük* olarak değerlendirir. Münih döneminden eski arkadaşı Alfred Neumann'a düşüncelerini daha açık bir biçimde ifade eder: *"Bu barış" konusunda ve bundan sonraki gelişmelerle ilgili olarak kötümserliğimi açıkça ifade ettim. Sınıf politikasının yararına faşizmin korunması, gelişmeleri şimdilik belirlemeye devam edecektir. Ama buna rağmen sermayenin durumu tehlikeye girerse, o zaman savaş kaçınılmaz olacaktır.* Bunu izleyen: Hitler ve Stalin arasında yapılan saldırmazlık paktı, Amerika'nın savaşa katılmasını ertelemesi gibi olumsuzluklara rağmen "Münih" Alman göçmenlerin en büyük hayal kırıklığı olarak kalır. Doğu ve Batı müttefikleri savaş sonucu olarak Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimini ga-

rantilemiş olmalarına rağmen, Thomas Mann Yalta'da yapılan konferanstan (Şubat 1945) sonra bile yine eski korkularından kurtulamaz: en küçük kızının eşi, tarihçi ve gazeteci olan Antonio Borgese'e şöyle yazar: *Şayet Rusya'ya karşı tek başına savaşa devam etmesine izin verilirse Batı'da diplomatik yollarla silah alacak olan Nazi canavarının bir kere öncelikle yok edilmesi gerekir. Bir zamanlar Münih'in ortaya çıkardığı bu ne biçim insan, bu ne biçim dünya! Ben, Münih'i de aşan bu kişinin önünde titrenmesini asla unutmayacağım.*

1939'da savaşın başlaması Thomas Mann'ı pek fazla şaşırtmaz. O genel durumu çok iyi kavrayabildiğinden, ekonomik ve siyasi açıdan güçlerin gözle görülür ihtilafında daha çok sahte bir "Appeasement"in ortaya çıkardığı bu kötü durumun nasıl giderileceği ile ilgilidir. Kendi açısından o, hümanist ve antifaşist cepheyi güçlendirmek için elinden geleni yapar. Göçmenler arasında, konumu itibariyle, Thomas Mann'ın sorumlulukları hiç olmadığı ölçüde artar; birlikte çalıştığı ve onlara başkanlık ettiği Avrupalı göçmenlere yardım için kurulmuş olan komisyon ve dernekler bunlara dahildir: Committees for Jewish and for Christian Refugees,[22] New York'daki Unitarian Service Committee[23] onun önerilerini alır, para bağışında bulunanlara da teşekkürlerini iletir – bu yıllarda yazdığı mektuplar arasında bu uğraşını belgeleyen çok dokunaklı ör-

Kaliforniya'daki bahçesinde torunları Frido ('Echo') ve Tonio ile, 1948

nekler mevcuttur. Onursal başkanlık yaptığı American Guild for German Cultural Freedaom[24] adına *kind gift of two dollars*;[25] başka bir seferinde *ten dollars*[26] için teşekkür eder veya Alfred Döblin, Alfred Polgar, Wilhelm Speyer, Walter Mehring gibi Scriptwriter[27] olarak görev yapan Alman yazarların sözleşme sürelerini uzatmak için Metro-Goldwyn-Mayer'e baş vurur. 1940'ın sonbaharından itibaren, BBC üzerinden ayda bir Almanya'ya yayın yapan British War Relief Society'den[28] radyo konuşmaları için aldığı gelirden vaz geçer. Prag'da tehlike altında olan bir gurup Almana yardım gerektiğinde, Washington'daki en yüksek makamlara bile yazmaktan çekinmez. Başkaları için üstüne aldığı bu bitip tükenmek bilmeyen çabaları, kendisinden beklenen en ufak bir şey söz konusu olduğunda kendi şahsını arka planda tutan alçak gönüllülüğü, çağdaşları ve sonraki kuşakların pek fazla değinmediği büyük sanatçı imajına, uygulamaya geçirdiği insaniyetin bu özelliklerini de eklemek gerekir. Thomas Mann hakkında konuşulan o özel görevi, akılcı soğukkanlılığı veya bu tür söylentiler çürütülmek istenseydi, o zaman onun günlük yaşamının belgeleri bunu kanıtlıyabilirdi. Kanıtlarda, bunların arasında keyifli bir anı belgeleyen bir ifadeye de rastlanır: Los Angeles Times gazetesinin ön sayfasındaki bu haber, sizin bana Amerikan uygarlığının yararlı ve zararlı yanları hakkında anlatacağınız her şeyden daha fazla Amerika'ya özgüdür: *Bird to Sing at Funeral Tacamo (Wash) 14 Şubat (1944) Dickie, his pet canary, will sing, accompanied by a harpist, at funeral services tomorrow for John H. Dilderoy, 73.*[29] *Bu haberi kahvaltıda okuduğum zaman öylesine güldüm ki, gözümden yaşlar aktı ve ben yaşlı gözlerle yazı masama oturdum...*

Biçim olarak biraz ağır olduğundan bir Chippendale sayılmayan yazı masası, Münih Herzogpark'ta kullandığı eski masasıydı. O kurtarılmış ve Aralık 1942'de Thomas Mann onu *hayatındaki en güzel çalışma odasına* yerleştirtebilmişti. Thomas Mann konuk profesör olarak üniversitede

bir program izlemeden Goethe, romanın tarihçesi, Freud, Wagner ve *Büyülü Dağ* hakkında seminerler verdiği Princeton, New Jersey'deki üç yıllık bir ara dönemin ardından, evini Amerika'nın batısına, Kaliforniya'ya taşımıştı. "Mihver devletlerinin" ABD'ye savaş ilan etmesinden ve her tür özel inşaat izninin kaldırılmasından kısa bir süre önce, Hermann Kesten'in dediği gibi "villa sahibi olmakta hep ısrar eden" Thomas Mann, *Santa Monica'nın tepelerinde* kendi evini inşa etmeye karar vermiş ve bunu da gerçekleştirmişti. Burası yaklaşık yetmiş yaşında olan, tüm zorluklara rağmen yaratıcı gücü artarak gelişen Thomas Mann'ın Avrupa'ya dönmeden önceki on yıl süresince bahçeli özel evi olarak kalır:

Lotte Weimar'da romanına daha Küsnacht'ta başlamış, Jamestown/Rhode İzlanda'da, Noordwijkaan Zee'de devam etmiş ve Eylül 1939'da Princeton'da bitirmişti (el yazmaları Portekiz üzerinden, *İsviçre'nin diplomatlar kuryesi* ile Stockholm'e baskıya gönderilmişti). *Yusuf* romanlarının dördüncü cildi *Koruyucu Yusuf, içlerinde en aydınlık ve eğlenceli olanıdır,* tümüyle Yeni Dünya'da, büyük bir bölümü Pasific Palisades, Kaliforniya'da kaleme alınmıştır. Tam bunun üzerine çalışırken bir sonraki projesi belirir... *belki de benim en cesur ve en garip yapıtımı olacak olan bir sanatçı noveli.* Şubat 1942'de sözünü ettiği bu yapıt *Doktor Faustus*'dur. Thomas Mann bu kitabı için yaşlılığın itirafnamesi der. Oluşumu sırasında da bunun son yapıtı, kendi *Parsifal*'i olduğunu söyler; ama bunu başka *yenilikler* izleyecektir: "Seçilmiş" *(Der Erwählte),* "Baştan Çıkarılmış" *(Die Betrogene), Krull*'un birinci bölümünün tamamlanması; Dostoyevski, Nietzsche, Gerhart Hauptmann, Kleist, Çehov üzerine yazdığı önemli denemelerinden bazıları son on yılda kaleme alınmıştır, bunlara bir de Goethe ve Schiller'i anma yılı çevçevesinde (1949, 1955) yazdığı konuşma metinleri eklenir; aslında gizli bir biçimde kendi tanımlaması olan *Doktor Faustus* nihayet bir dizi yeni otobiyografik yazının ortaya çıkmasına neden olur.

Bunlar, *Aynada* (Im Spiegel), *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri, Paris Muhasebesi* (Pariser Rechenschaft), *Düşünsel Yaşama Biçimi olarak Lübeck.* (Lübeck als geistige Lebensform) *Yaşam Kesiti* (Lebensabriß) *Almanya Acısı* (Leiden an Deutschland), *1933 ve 1934 yıllarını anlattığı günce sayfaları* gibi eski yazılarıyla kıyaslandığında, onların devamı gibidir, hatta geriye dönüp düzenlenmiş ve bu yolla da kendi yaşamının bir kronolojisi ve bilimsel yorumu olarak bir bütün haline gelebilmiştir: *Almanya ve Almanlar* (1945), (Deutschland und die Deutschen), *On altı Yıl, "Yusuf ve Kardeşleri"nin Amerika'daki Basımı Üzerine, bir cilt, 1948* (Sechzehn Jahre, Zur amerikanischen Ausgabe von "Joseph und seine Brüder"in einem Bande), *Doktor Faustus'un Oluşumu* (1949) (Die Enstehung des Doktor Faustus), *Yaşadığım Zaman* (1950), *son elli yılda oluşan öykülerden* yaptığı bir derleme: "Eskiler ve Yeniler" (1953) (Altes und Neues). Bunlara dünya politikası ile ilgili *messages, statements* ve yayınlarda eklenir. Washington, Library of Congress'in Germanic Literature bölümünün danışmanı olarak 1942'den beri her yıl yapılan konferanslarda sorumluluklarını yerine getirmek zorundadır; yılda bir düzenlenen yorucu lecture-tours nedeniyle Thomas Mann haftalarca yazı masasından uzak kalır. Her tür *engele rağmen, dişiyle tırnağıyla* yazarlık görevini yerine getirmeye çalışır. Yetmiş ve sekseninci yaşında çok yönlülüğü, *yaşlı-öncü* tavrıyla ancak düşün dünyasının ender karşılaşılan olgularıyla kıyaslanabilecek bir eser yaratır, uzun yaşamanın getirdiği avantaj ve dezavantajlarla yaşlılığında bile sürüp giden, döneminde yaşanan köklü değişimlere tanıklık ederek gerçek bir evrenselliği yakalayan dâhiyane bir yetenek söz konusudur. Yetmişbeş yaşındayken Goethe, Avrupa savaşları ve sosyal devrimlerden edindiği tarihsel deneyimlerin kendisi için "büyük bir avantaj" olduğundan bahseder. Yetmiş beş yaşındaki Thomas Mann da bu sözü benimser; döneminde ve içinde yaşadığı tarihsel dilimde yaşanan – *Bismarck yönetimindeki*

Almanya'nın kıtaya hakim olan hegemonyası, Viktoria yönetimindeki İngiliz İmparatorluğunun en parlak çağı, Avrupa'nın her yerinde burjuva yaşam değerlerinin entelektüel anlamda yıkılması; Amerika'nın dünya politikasına girmesiyle 1914 felaketi ve Alman İmparatorluğu'nun çöküşü; Rus devrimi; İtalya'da faşizmin Almanya'da nasyonal sosyalizmin tırmanışı, Hitler dehşeti, Doğu ve Batı'nın ona karşı ortak bir cephe oluşturması, kazanılmış savaş ama bir kez daha yitirilmiş barış -- gibi dünyadaki önemli değişiklikleri sıralayıp *nicel anlamda Goethe'nin deneyimleriyle* kıyaslarken, "büyük dünya olaylarını" yorumlarken Goethe için geçerli olan evrensellik onda da ön plana çıkar.

Thomas Mann, dünya savaşını ve onun sonuçlarını –yani *bir kez daha yitirilen barışı*– bu noktayı dikkate alarak yorumlar. Bu tehditi çok kısa bir sürede kavrar. Ağustos 1943'te Thomas Mann günlüğüne şöyle yazar: *Arkadaşlarla Rusya ile mevcut olan kötü ilişkiler üzerine konuşma. Bu savaşın değil bundan sonrakinin hazırlıklarının söz konusu edildiği izlenimi hakim.* Japonya yenilgisini *"İkinci Dünya Savaşı"nın sonu olarak* yorumlar: *Gerçekte hiçbir şey sona ermez, aksine dünyada toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlere neden olan, bir kuşak öncesinden başlayan, önlenemez bu süreç gerçek bir kesintiye uğramadan yeni maceraları da beraberinde getirerek akıp gider.* Böylesine kapsamlı bir bilinçle Thomas Mann niçin ulusal sorunlarla ilgilensin ki? 1944 yılının başlarında New York'taki göçmen çevresinde kurulmuş olan "Concil for a Democratic Germany"[30]den uzak durur, çünkü Almanya'da demokratik bir devlet yönetiminin ancak yurt içindeki antifaşist güçler tarafından gerçekleştirilebileceğine inanır. Bu çekimserliği ona o dönemde açık düşmanlıklar kazandırır. Almanlar 1945'ten sonra da Thomas Mann'ı "Alman düşmanlığı" konusunda kınamaya devam etmişlerdir. Ama bu konudaki saptamaları doğru değildir. Thomas Mann'ı taraflı olma konusunda engelleyen şey daha genel bir güvensizlik

duygusudur: O, batılı güçlerin barış konusundaki iyi niyetinden şüpheleniyor, Almanya'da gerçekleştirilmesini istedikleri re-education'a[31] güvenmiyordu: ... *çünkü hiçbir zaman ciddi anlamda ve sürekli bir istekle faşizme karşı mücadele edilmemiş bu yüzden de faşizmin üstesinden gelinememiş, bilinçli, yarı bilinçli daha doğrusu bilinçsiz bir biçimde desteklenmişti, aynı appeasement*[32] *döneminde yapıldığı gibi. Faşizm dehşetine karşı duyulan korku, alternatifi olan sosyalizme duyulan korkudan daha azdı, bu nedenle tartışmalara açıktı. Bu dönemin kendisi faşisttir – mantıklı gibi görünen bu saptama, aslında ümitsizlik içeren bir lekedir. Churchill'in 1946'da Zürih'te yaptığı Pan-Avrupa konuşmasında* asıl amacının Almanya'yı batılı politikalarına alet etmek olduğunu herkesten önce o anlar ve büyük bir tedirginlik duyar. *Hiçbir zaman olmadığı kadar açık bir şekilde Almanya'nın Rusya'ya karşı yeniden silahlanması istenmektedir* – bu savaşın bitiminden bir yıl sonra yaptığı bir saptamadır ve kimse bunun üzerinde çok fazla konuşarak konuyu saptıramaz.

Thomas Mann'a karşı olanlar, hangi iddiaları ileri sürmüş olurlarsa olsunlar, onun siyasi bir hayalci olduğunu ortaya atıp bu alanda bilgi ve deneyim sahibi olmadan açıklamalarda bulunduğunu düşünenler kesinlikle hatalıdırlar. Amerika'nın en önemli gazetecilerini Dorothy Thompson, Walter Lipmann'ı ta-

Lübeck, Belediye Sarayı ve St. Marien Kilisesi

nırdı. "Washington Post"un sahibi ve editörü Eugene Meyer'in ve sosyalizmi savunan –cömert ama rahatsız edici bir boyutta Thomas Mann* hayranı olan– eşi Agnes'in evinde diplomatlar ve üst düzey Washington bürokratları ile karşılaşır, bunlar 1941-1945 yılları arasında başkan yardımcılığı görevini üstlenen Hary A.Wallance, General Francis Biddle, 1932'de bile başkanın "uzman danışmanlar grubundan" biri olan Adolf Berle gibi Roosevelt'in yakın çevresidir: Roosevelt rejiminin – Thomas Mann'ın *güvendiğim adamlar* dediği –resmi şahsiyetlerin dışında– Washington'daki Library of Congress'in yöneticisi, Beyaz Saraya daima giriş hakkına sahip, başkanın yakın arkadaşı Archibald Mc Leish ile de dosttu; savaş sırasında başkan ile dostluğunun yenilenmesi, onun yakın çevresi ile ilişkileri sonucu Thomas Mann'ın dünya durumu hakkında çok iyi bilgi sahibi olması da bu nedenleydi. Ocak 1941'de Thomas Mann ve eşi birçok kez başkanlık sarayına konuk olmuşlardı:... *şaşırtıcı bir saygıyla karşılandığımız... "O" beni yine çok etkiledi, daha doğrusu bende yeniden sempati uyandırdı: Kurnazlık, neşe, şımarıklık, kendini beğenmişlik ve dürüst bir inanç, böyle bir karışımı tanımlamak çok zor ama onda lütufkâr bir yön var, bana öyle geliyor ki, mevcut gelişmelere doğuştan karşı olan ben, onunla dostum. Burda bir kere iyiyi, daha doğrusu en iyiyi isteyen, bizi dünyada hiçbir insanın önemseyemeyeceği ölçüde önemseyen çağdaş bir kitle terbiyecisi* söz konusudur. *Peki ben onu niye önemsemeyeyim? Ondan kendimi güçlü hissederek ayrıldım.* Daha 1944 yılının ortalarında, Roosevelt'in yönetimindeyken Thomas Mann Amerikan vatandaşlığına geçmişti ve bir Amerikalı olarak Roosevelt'in dördüncü kez başkanlığa adaylığını koyduğu seçim kampanyasına –aynı ghost-writer[33] olarak, başkanın konuşma metinlerini hazırlayan Dorotlıy Thompson, Mac Leish,

* Ona yazdığı ve gevezelik yaptığı bazı mektuplarda ona prenses diye hitap eder. *Doktor Faustus*'da *Bayan von Tolna*'dır. Günlüğünde sıkıcı bir edebiyat budalası olarak ortaya çıkar (2.3.1942).

Berle gibi-- bizzat kendisi de katılır: *Herkesin huzuruna FDR yanlısı olarak çıktım, ama hâlâ beni pek fazla insan dinlemiyor.* Bu Thomas Mann'ın *dègoût*[34] *sunan özellikle şimdi tüm Almanlarda arttığı bir andı. İnanılmaz bir ırk, gerçekten une race mandite ... Sadece dıştan bakıldığında bir teslimiyet söz konusu olacaktır ve bir boyun eğme hiçbir zaman olmayacaktır. Nüfusu 70 milyon olan bir ulusun yenilgisini bir türlü kabul etmek istememesinin nasıl bir şey olduğunu biz henüz bilmiyoruz. Bu çok ürkütücü,* diye Erich von Kahler'e 20.10.1944'te yazar.

1944-45 yılları arasında Thomas Mann'ın Amerikan toplumu üzerindeki etkisi en yüksek noktaya ulaşmıştı. Almanların savaşta yenildiği yıl ve aslında daha öncesinde bazı belirtilerle ama şu varki Roosevelt'in ölümünden sonra daha engelsiz bir biçimde "fanatikler ve kendilerine ulusal güvenliğimizi korumakla görevli hissedenler" –başkanın yerine gelen Truman'ın kızarak söylediği gibi– "Bill of rights[35], hakları teminatını sarsmaya" başlarlar; "premature anti-fascism"[36] sloganı, (yani bundan böyle FBI tarafından sakıncalı bulunan, Pearl Harbor'da sözü edilen antifaşizm), *düşünce casusluğu* ve rivayetlere dayalı suçlamalarla Mc Carthy dönemi kendini hissettirir. Committee on Un-American Activities *belliki* Library of Congress'e[37] *komünizmin bulaştığını* düşünür. Onun Germanic Literature[38] danışmanı olan Thomas Mann "emekliye ayırtılmış" ve bu andan itibaren de sadece bir Fellow[39] olarak kalmıştı. Bu kırklı yıllardan itibaren Thomas Mann'ın hoşuna giden Hamlet'in "sits smiling to my heart"[40]ından söz ettiği kadar "and my ending is despair"[41] sözünü de tekrarladığı görülür.

Roosevelt'in ölümü tarihi bir dönemi sona erdirir ve Thomas Mann'ın bir zamanlar bu büyük kozmopolit topluluk olan ABD'ye bağladığı tüm ümitlerini yok eder. Resmi olarak Haziran 1945 yılında başlanan 70. doğum yılı kutlamaları, (Felix Frankfurter, Supreme Court Justice, Harold L. Ickes, Secretary of the Interior, Juan Negrin, son İspanya cumhuriyetinin başbakanı, William L.Shirer New

York'taki Waldorf Astoria Otelinde, Nation Associates'in Thomas Mann onuruna düzenlediği akşam yemeğinde en şanlı konuşmaları yaparlar) geçmişin bir yankısıdır – bunlar Thomas Mann'ın yakında meydana gelecek olan olaya bakışını değiştirmez: Soğuk savaşın ahlaki açıdan bulanıklığı. Yaşamında bir kez daha Thomas Mann tedbirliliği ile ona cesaret veren bir devlet adamı ile karşılaşır. Pandit Nehru onu 1949'un sonunda bir görüşme için San Fransisco'ya davet etmişti: *O, bugün için en önemli ve en aydın devlet adamı, - bizimkiler onun eline su bile dökemez,* diye Anna Jacobson'a yazar. Thomas Manı onun direnerek *to attend the cold war*'a[42] karşı çıkmasından özellikle çok etkilenir.

Gittikçe bir imha savaşına dönüşen dünya çatışmasının yarattığı ruhsal sarsıntıyla Thomas Mann *belki de en garip yapıtının* planını yapmaya başlamıştı. *Bir şeyi çok iyi biliyordum, ne istediğimi ve üzerime neyi aldığımı: Oldukça zor ve günahkâr sanatçı yaşamının öyküsüyle kamufle edilmiş, aslında kendi dönemimin bir romanı.* Bu kendi yaşamının, kendi çektiği gizli acıların, felaketlerle dolu tarihin akışından duyduğu acıların, *Almanya'ya duyduğu acının* romanıydı. *Genel anlamda çağdaş ve evrensel olanı yansıtmak için kişisel olanı dile getirmesinin yeterli olacağı* düşüncesini Thomas Mann daha 1910 yılında açıklamıştı. Şimdi yaşlılığında da Yusuf hikayeleri, Goethe romanı, bir Hint efsanesi ve Musa'yla ilgili bir anlatı olan *Yasa* için gerekli yabancı konuları ele aldıktan sonra, yine kendi yaşadığı olaylara geri döner. Çığır açan geçerliliği, eleştirel bir bilinç ve kişisel olanla birlikte yansıttığında, başlığından da yaşam ve dönem öyküsünün iç içe geçtiği anlaşılan, Almanya'nın kötü kaderinin romanı ortaya çıkar: *Doktor Faustus. Alman besteci Adrian Leverkühn'ün hayatı, bir arkadaş tarafından anlatılmıştır.* 1943-47 yılları arasında yazılmıştır.

Thomas Mann *Doktor Faustus*'un oluşumu ile ilgili bilgi verir. Romanını yazdığı sırada başvurduğu tüm kaynakları adlarını vererek sayar. Mozart hakkındaki genel müzik bilimi ve yaşam öyküsüyle ilgili kaynakları, Beetho-

ven, Hector Berlioz, Hugo Wolf'dan Alban Berg'e kadar tüm literatürü incelemiş, çağdaş besteci Igor Strawinsky, Arnold Schönberg, Hanns Eisler, Ernst Krenek, Ernst Toch ile eğitici bir ilişki, Theodor Wiesengrund-Adorno aracılığı ile müzik felsefesi, teolojik, tıbbi, Luther dönemi ve Otuz Yıl Savaşları ile ilgili belgesel ve tarihi dökümanlar; Grimmelshausen ve Orta Çağ atasözleri külliyatı; Faust konusunun sayısız değişik biçimleri, Christopher Marlowe'un Faust'u, Alman halk efsanesindeki Faust'tan Heinrich Heine'nin bale için hazırladığı projeye kadar; sonunda Nietzsche'nin yazıları ve onun hakkındaki tüm biyografiler okunur ve incelenir. Thomas Mann bunun dışında biçimle ilgili sanatsal ve teknik sorunlar hakkında da bilgi verir; bazı bölümleri nasıl defalarca *düzelttiğini* en büyük kızı Erika'nın nasıl bazı kısaltmalara neden olduğunu, romanın anlatılan dönemle uyuşmasını ve *hüzünlü konunun, kitabın korkunç olaylarının biraz iç açıcı bir hale getirilmesinde anlatıcı figür* Serenus Zeitblom'u yaratmanın ne kadar yardımcı olduğu gibi. Eseri kaleme aldığı sırada ve eserin yayımlanmasından sonra da, onu *gözyaşı akıtacak* kadar neyin etkilediği konusunda pek az, daha çok üstü kapalı ifadelerde bulunur: *Son kitabı* olan bu yapıtıyla aslında *yaşamının günahını* çıkarır. Nihayet yapıtın tamamlanmasından sonra yakın arkadaşlarına şu inandırıcı bilgiyi verir: *Zeitbloom beni hicveden bir figürdür. Adrian'ın ruh hali düşünülemeyecek ölçüde benim kendi ruh halimdir* (Amann'a söyler).

Leverkühn'ün bir besteci olması, sembolik bir kamuflajdır ve Luther, Nietzsche ve Faust'un (tarihi kişiliğin) müziğe olan bağından doğar. Thomas Mann kendi yazarlığı için bir çok kez *müzik yazmak ve bestelemek* tanımını kullanmıştır; kendinin en eski yansıması olan Hanno Buddenbrook da edebiyat alanında değil de müzik konusunda yetenekli değil miydi? Yazar biyografisi motifi, şimdi geçmişteki ilk biçimine bakılarak geliştirilir. Adrian Leverkühn ve onun arkadaşı Zeitblom'un çıktığı çevre Hanno

ile aynıdır: Bir manastır okulu olarak kurulmuş olan *Kaisersaschern* Lisesi, onun matbaanın bulunduğu yıllardan kalma kitaplarla donatılmış kütüphanesi, *sadık bir biçimde korunmuş burjuva evleri ve depoları, yüksek çatısındaki çan kulesi ve bunun altında dışa taşmayan balkonları ile, gotik ve rönesans döneminin yapı karakteri arasında kalan belediye binası* – burası Lübeck'tir, *Buddenbrook* evi ve onun karşısında bulunan büyük St. Marien kilisesinin, romanesk tarzdaki katedralin ve doğduğu kentin belediye binasının Royal Air Force'un hava saldırılarıyla bombalandığı haberini almış olduğu bir zamanda betimlemişti. *Eski kiliseler!* – gençlik eserinde bunlara pek fazla yer verilmemişti; yaşlı Thomas Mann bunlara daha fazla önem verir, *kilisenin Roma-Katolik ve Ortodoks kiliselerine ayrıldığı dönemin çok çok öncesine, Hıristiyan dünyasının bir bütünlük içersinde olduğu zamanlara dayanan, dünyada doğru yerde olduğumuzu bilme duygusu için gerekli geçmişle bağlantı kurmamıza yardımcı olan ve ön cephelerinde şu zamana bağlı olmama tanımını, skolâstik Nunc stans bulunduran anıtlara.* Bu kentin bir evladı olan Adrian Leverkühn ilahiyat öğrenimi görür. Daha *Büyülü Dağ*'ı kaleme aldığı yıllarda Thomas Mann bir din adamı olabileceğini söylemişti. Papa ile yaptığı bir görüşmede (1953) kendisini *inançlı insan* olarak tanımlamıştı; dine olan ilgisi – *mezhepler konusu sonuçta fazla önemli olmasa da* yaşlılığında artmıştı. *Yusuf* romanlarında *"birliği" Tanrı ve insan arasındaki karşılıklı yardımlaşma, Tanrı'nın insana ihtiyaç duyduğu kadar insanın da Tanrı'ya ihtiyaç duyduğu çift taraflı bir dava olarak ele almakla oldukça cesur bir tanımlama* geliştirmiş ve *"Yusuf"un genel ilâhiyat bilgisindeki mizahi özelliği* vurgulamıştı. Yaşlılık dönemi yapıtı *Doktor Faustus*'da ve son yıllarında yaptığı resmi ve özel açıklamalarda Thomas Mann, Hıristiyanlığın temel inançlarına ait sistematik bilginin önemli bir kavramıyla ilgilenmişti: Bu *lütuf*'tur. Eskiden bir keresinde Goethe'nin avantajlı olan varlığını kendisine açıklamak için, Hıristiyanlığın *o*

soylu lûtfa erme düşüncesinden yararlanmış olsa da, sonradan kendi *lütuf* kavramını, Calvin'in savunduğu kadercilik öğretisinin etkisinden kurtarmıştır. Bu kavram onun için nedensel olarak kavranamayan insani ve ahlaki bir yükselişin şifresidir. Bu yükselişin tamamlanması için "yararlı ve başarılı olma" birbirine "sıkı sıkıya bağlı" olmalıdır.

Thomas Mann "yapıtlara" hiç değer vermeyen ve sadece inanana lütufta bulunan Luther öğretisine tümüyle bağlanmaktan kaçınmıştır; aynı şekilde pişmanlığı "contritio" lütufa ermede bir koşul olarak ileri süren Katolik kilisesine de yakın olamamıştır. O kendi *lütuf* kavramını kilise dogmalarından kurtarıp –*Yusuf* romanlarında yaptığı gibi *mitosu insana dönüştürerek– laikleştirmişti.* Bizzat kendisi, kendisine tanınmış bir deneyim olarak *zamanın lütfundan ve onun sabırla gerçekleşmesinden* söz etmiştir. Buna karşın *Doktor Faustus*'taki kurgu ürünü biyografi yazarı Zeitbloom'u, *arkadaşı ve anavatanını* bağışlaması için Tanrı'ya yalvartır. Duayı andıran bu özlü ifadeyle Faust ve Luther'in uğruna kilisenin dogmatik alanında geçen konu bütünlüğü zirveye ulaşır. *Contritio cordis, attritio, kadercilik öğretisi.* Protestan Leverkühn, Katolik Zeitblom ve Tanrı bilimi konusunda çok iyi eğitim almış olan şeytan tarafından aynı anlamda kullanılan sözlerdir. Leverkühn'ün Katolikliğe eğilimi ve kendisi açısından Schleiermacher'in Tanrı'nın insanlarda bir duygu olarak yaşadığı biçimindeki din tanımına inanıyor gibi görünen dilbilimci Zeitblom'un hümanizmi, aslında bütününde mezhepler üstü bir dini ifade eder. Bunun bir zamanlar bir gerçek olduğunu Thomas Mann'a gençlik yıllarını geçirdiği Lübeck'te bulunan ve kilisedeki bölünme dönemi öncesinde inşa edilmiş olan, gotik ve romanesk tarzındaki dini yapılar kanıtlar.

Daha 1931 yılında, Prusya Güzel Sanatlar Akademisi'nde ağabeyi Heinrich'in 60. doğum yılı onuruna yaptığı konuşma çerçevesinde Thomas Mann, vaktiyle akıllı ve us-

lu olan Lübeck'in *pek fazla tekin bir yer olmadığını, ve onun pek çok eski, miras kalmış, gotik tarzındaki bazı köşelerinde isterik ortaçağın yıllanmış dış merkezciliğin bir tür dini ruh hastalığının* izlerine rastladığını söylemişti. Belki de bunu Almanya'da yaygın olan *Wotan kültü'nün* etkisiyle söylemişti. "Kuzey"e komşu olmasıyla bu kent buna oldukça açıktı. Belki de ağabeyine *Akdeniz ruhunun ve Alman ustalığının* yarattığı düşünsel ve sanatsal geçmişlerinin iç yüzünü anlatabilmek için: Ve bunları o, aynı *Gözlemler*'de olduğu gibi – akıl dışı köklerde, *ruhani Eski Çağ'da; tutkuya eğilimli, acılara yatkın, mezarlık havası taşıyan Faust hüznüne sahip, alçak gönüllü ayrıntılarıyla* Dürer'in dünyasında görülür. "Doktor Faustus"un tüm düşünceye dayalı konu bütünlüğü, burada kendi deneyimlerinden ortaya çıkmıştır. Thomas Mann'ın içinde öylesine güncel kalmıştır ki, yaşlılık döneminde yazdığı kitabındaki konuşmalarda kullanılan bazı ifadeleri kullanmıştır. Heinz Sauereig'e söylediği gibi, Kaliforniya'da *diğer kâğıtların arasında bulamamasına* rağmen.

Dış etkiler de bu *gizli yapıta* ilave edilir. Roman kahramanları arasında, ana hatlarıyla Thomas Mann'ın geniş olan özel yaşamından ve düşünce alışverişinde bulunduğu dost çevresinden gelmeyen yok gibidir. Kızı Elisabeth'e şöyle yazar: Zaten burada herkes yer almaktadır, *bazıları da kendi isimleriyle. Oldukça basit.* Leverkühn'ün yaşamındaki en önemli uğrakların kendininkilerine benzemesi konusunda Thomas Mann suskun kalır: İlahiyat öğrenimini yarıda bıraktıktan sonra, genç besteci Münih'e, Rambergstraße 2'ye taşınır; kısa bir süre için Hamsa'lı senatör eşi Rodde'nin yanında kalır –benim annemin *soğuk bir portresidir*– kızları Ines ve Clarissa Thomas Mann'ın kızkardeşleri Julia ve Carla'nın birer kopyası gibidir. Bunu Roma Via Torre Argentina'da ve sonrasında Palestrina'daki yaşam izler; ve orada, Thomas Mann'ın bir zamanlar en büyük eserini yazmaya başladığı *yer döşemeleri taştan olan o salonda* ruhun şeytana satılması gerçekleşir: Bu yazarın kendi kendisini

yüceltmesinin gizli bir sembolüdür. Yirmi bir yaşındaki Leverkühn, *kendisine acı veren ihtirasını, tamamlayacağı eserlerin büyüklüğüne* yönlendirdiği anda *yaşamın baştan çıkarıcı basitliğinden* uzaklaşır (*Tonio Kröger*), *kendisine insan olarak saygı duyulmasını istemediği sadece bir sanatçı olarak dikkate alınmak istediği* (Katja Prinsheim) uzunca bir yalnızlık dönemi yaşar. Anlaşmanın gereği olarak *sevmeyeceksin* sanatçı yaşamının şeytan tarafından tümüyle *sevgiden uzaklaştırılması,* Thomas Mann'ın erken yaşlarda yaşadığı acıların daha sonraki bir sembolüdür. Bundan ilk defa söz eden Tonio Kröger sanatta *kurnaz, garip ve şeytanca olana* karşı çıkar. Ama Leverkühn, *Tonio Kröger döneminde* planlandığı gibi, ona teslim olur: *Frengiye yakalanan sanatçı tiplemesi: Doktor Faustus ve şeytana ruhunu satan biri olarak. Hastalık, coşku, canlılık ve esin kaynağı olur; büyüleyici bir hayranlıkla dâhiyane ve olağanüstü eserler yaratır, bu işte şeytanın parmağı vardır. Ama sonuçta yine şeytan onu alır: Bu tam bir felçtir.* Leverkühn Palestrina'dan döner dönmez, aynı Thomas Mann'ın İtalya gezisinden sonra yaptığı gibi Münih Siegestor yakınlarındaki Gisela Pansiyonuna yerleşir. Sonra Thomas Mann'ın anılarındaki yumuşak başlı yalnızlığı yaşayan arkadaşı, roman tarzındaki biyografi çalışmasının dokusuna yerleşir; ama sonra yazar kahramanının yaşamını kendininkinden ayırır, Nietzsche ve Hugo Wolf gibi dâhilerin hastalıklarını örnek alarak, çıldırmadan önceki durum olan kendini aşırı derecede iyi hissetme halini *yaşanılmış yaşam* durumuna sokar.

Yaşamla ilgili günah çıkartma – bu Thomas Mann'ın kendisini insan olarak yetersiz hissettiği ve siyasetle ilgilenmediği romantik yıllarını kapsar. Zeitblom özellikle kitabın günlük olaylara eleştirel yaklaşan bölümlerinde dikkatli bir azarlama sayılabilecek bazı sözler eder (diğerlerinin yanı sıra özellikle *Gözlemler*'le ilgili olarak). Thomas Mann'ın, *Doktor Faustus*'un bitmesinden sonra çok kez sözünü ettiği *kendi yaşamıyla ilgili suçları, borçları ve sorumlulukları*

geçerliliğini çoktan yitirmiş Alman irrasyonalizmine bulunduğu katkı çerçevesiyle değerlendirdiğine hiç şüphe yok. *Almanya ve Almanlar, Deneyimlerimizin Işığında Nietzsche'nin Felsefesi* (Nietzsches Philosophie im Lichte unserer Erfahrung) romanın oluşumu sırasında ve sonrasında yazdığı bu denemeleri de, bir anlamda kendi şahsının ve *Almanya'nın özeleştirisidir.*

Alman "ruhuna" sıkı sıkıya bağlı kalıp, sonrasında bir çok çağdaşına göre daha soğukkanlı bir tavırla bunu aşabilen Thomas Mann'dan başka kim bunu daha iyi ifade edebilirdi. Eğer Thomas Mann, *Doktor Faustus*'unu *bir günah çıkarma* olarak kabul ediyorsa – bu üstün aklın günah çıkarmasıyla usdışılıktan barbarlığa yönelen bir döneme yapılan bir suçlama ve aynı zamanda bir yargılamadır.

ALMANYA ZİYARETLERİ

Öncesinde bana hiçbir şey vermemiş ve benim hakkımda pek fazla bir şey bilmeyen bu topraklarda "gömülmek" bende bir tür akıldışı korku uyandırıyor. Almanya bana çok yabancı. Ama İsviçre'de, evet mezarımın burada olmasını isterim – bu Amerika'da, 1951 yılında yazılmıştır. *Roosevelt'in yarattığı eserin nasıl güçlü çıkarlar yüzünden tahrip edildiğini* ve Avrupa'da *bolşevizm karşıtlığının – çağımızın ahmaklığı* – nasıl yükselmekte olduğunu anlattığı savaştan sonraki altı yılın bir özetidir. Bir yıl süren ve düş kırıklığı ile sonuçlanan bir incelemenin ardından, öncesinde dört kez gittiği Avrupa'ya kesin olarak dönmeye karar verir.

Bardağı taşıran son damla cumhuriyetçi Kaliforniya milletvekili Donald L. Jackson'un 1951 yılındaki Washington kongresinde parlamento önünde açıkladığı liste olur. Burada Thomas Mann'a "one of the world's foremost apologists for Stalin and company"[43] olarak iftira edilmektedir. Hans Eisler ve Bertolt Brecht'in House Committee on Un-American Activities[44] 1947 tarafından – ayrıca Gary Cooper ve Ronald Reagan ile birlikte; mahkemeye çağırıldıktan sonra; bu komitenin üyelerinden biri de Richard M.Nixon'dur – Thomas Mann da *Unam Committee tarafından* aynı şekilde *sorgulanır – çok tedirgin edici* diye yazar günlüğüne birçok kez (20.6.1951). Bundan tam bir yıl sonra Thomas Mann bir daha Avrupa'yı terk etmemek üzere kendini Zürich'te bulur.

Daha önce Amerika'nın yaptığı gibi Avrupa da ona saygı gösterir. Yeni Dünya'nın verebileceği her tür ödüle layık gördüğü Thomas Mann – büyük üniversitelerden onursal doktora ünvanını almış, önemli ulusal felsefe, sanat, bilim, enstitü ve akademilerinin üye ve onur üyeliklerine seçilmişti – şimdi Roma'daki saygın Accademia Nazionale dei Lincei'a (1947) kabul ediliyordu; Avrupa'nın en eski üniversitelerinden Oxford, ona onursal doktora ünvanını veriyor, Lund, İsveç ve Cambridge de bunu izliyordu (1953'de Cambridge'de Thomas Mann ile birlikte doktora ünvanı alan Pandit Nehru ile sürpriz bir karşılaşma gerçekleşir). Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, yazara Légion d'honneur nişanını bizzat kendisi getirir: "Cette distinction est un hommage rendu par la France à l'exceptionelle valeur et à la signification mondiale de votre oeuvre littéraire ainsi qu à la lutte que vous n'avez cessé de mener dans l'interêt de la liberté et de la dignité humaine"[49] (1952).

"İnsanlık onuru" – yenilgiye uğramış Alınanlarda buna pek fazla rastlanmıyordu ve Thomas Mann'ın sahip olduğuna da inanmıyorlardı. 1945'ten sonra bir dizi kötü olayla karşı karşıya kalır. Hoşa gidecek bir şeyler söylemediği ve des tout comprendre c'est tout pardonner, tavrıyla *Almanların kendisinden beklediği acıma, özel bir dikkate alınma ve desteğe* yanıt vermediği doğrudur. Bunu başkaları daha başarılı bir biçimde yapmaktadır. – Thomas Mann'ın Berlin'deki "Yazarlar Akademisi" günlerinden tanıdığı Walter von Molo yenilginin hemen ardından sakin sözcüklerle "on iki korkunç yıldan sonra bize kabul ettirilen tüm ama gerçekten tüm suskunlukla" göç edenleri "yardımcı" olmak için geri dönmeye çağırmıştı. Daha Thomas Mann'ın detaylı ama gecikmeli yanıtı – *utanç verici ama cevabı hazırlamam sekiz günden fazla sürdü* – Almanya'ya ulaşmadan Frank Thiess yanıt verir: "Dış" göçü "İç" göç karşısında küçümser ("Hasta annemiz olan Almanya'yı terk etmediğimiz için ödül beklemiyoruz. Onun

yanında kalmamız bizim için doğal olandı") ve göz yaşartıcı ağıtıyla oldukça fazla sayıda Almanın gönlünü kazanmıştır. Sadece bu tür kabalıklarda kalınmaz. Thiess'in devamında Manfred Hausmann Thomas Mann'ın İsviçre'de sürgünde olduğu 1933 yılında Almanya'ya acil olarak geri dönebilmek için İmparatorluk İçişleri Bakanı Wilhelm Frick'e yazarak izin istediğinden haberdar olduğunu açıklar ("yani o zamanlar Hitler Almanya'sına dönmek ister, ama buna izin verilmez"). Bu düpedüz bir yalandı. Bunun da ötesinde bu yalan, Thomas Mann'ın verdiği bir bilgiyle karıştırılıyordu, özensiz bir biçimde ve bazı eksikliklerle: Hausmann, onu *Gözlemler*'i kaleme aldığı zamanlardaki şoven sloganlarından ötürü kınıyor onun bugün ortaya çıkıp politik anlamda bir yargılama hakkı olmadığını öne sürüyordu: Hausmann'ın tartışması özellikle bu noktada uluslararası bir seviyeye ulaşıyordu: Daha 1944 yılında Amerikalı karanlık adamlar Thomas Mann'ın 1914 yılında yazdığı savaş konulu denemelerini eşeleyip ona karşı kullanmışlardı. 1945'te de bunu Londra'da çocuk psikoloğu olan Erik Erikson adındaki bir adam da yapıyordu. Daha sonra Almanya'da da bu yararsız safsata ad nauseam tekrarlanıyordu.

Ama Thomas Mann'ın yapıtlarına da saldırılır. New York "Halk Gazetesi"nde Thomas Mann'a karşı kışkırtıcı makale yazarak *öfkeyi körükleyen* Alfred Döblin, kendi dergisi "Das goldene Tor" da *Doktor Faustus*'u yeren bir dizi eleştiri yayımlar. Hans Egon Holthusen, Thomas Mann'ın yapıtlarında ve özellikle de *Faustus*'da "evrenin ötesinde ve ondan bağımsız bir Tanrı tasarımı" olmadığını açıkça ortaya atarak *dini kavgasını* başlatır. Lübeck'liler eksik kalmaz, onların sesleri yine Kuzey Almanya'ya özgüdür ("Yalın bir sevginin sıcaklığı yok" Dr. Georg Behrens) Son olarak da Thomas Mann "Seçilmiş"in yayımlanmasından sonra – "Cehennem ateşçisi" olarak adlandırılır; bu herhalde kızgın bir beynin düşünebileceği en uç şeydi...

Thomas Mann karşılaştığı bu anlaşılamama yüzünden çok acı çeker. Kaliforniya'da Thomas Mann'ı sık sık ziyaret eden Adarno şöyle söyler: "Onun hassasiyeti ahlakı da kapsar; tinsel olaylardaki vicdanı öylesine hassas reaksiyon gösterir ki en kaba ve aptalca saldırı karşısında bile sarsılır" Zaman zaman, yetmiş bir yaşında geçirdiği tehlikeli karaciğer ameliyatı esnasında ve sonrasında, Erich von Kahler ve Hermann Broch gibi arkadaşları onu Almanya'daki suçlamalardan uzak tutmaya çalışırlar. Goethe'yi anma törenleri çerçevesinde, 1949'da on altı yıl sonra tekrar Almanya'ya ayak bastığında, artık duruma hakimdir. Kendine özgü mesafeli soğuk tavrıyla Almanya'da kendisi ve yapıtlarıyla ilgili söz konusu kavganın aslında ne olduğunu açıklar: *Bu artık bir edebiyat eleştirisi değildir, bu daha çok Almanya'nın iki düşüncesi arasındaki çekişmedir, benim aracılığımla yapılan bu ülkenin düşünsel ve ahlaki geleceğinin tartışmasıdır.* Fikrini de değiştirmemiştir. Thomas Mann ile ilgili yapılan her eleştiriyle birlikte, eleştiriyi yapan da kendisini eleştiriye açmış oluyordu. Kim ona karşı "kan" ve "beraberlik" konusunu koz olarak kullanıyor, ("iç göç" çevrelerinde bunun sözü çok fazla edilir) yapıtları için kim "kansız bir sanatçılık" suçlamasını getiriyorsa (germanistlerin düzenlemelerde tercih ettikleri bir sözcüktür) o tarihten hiçbir şey öğrenmediğini ve dönemin usdışı düşünceleriyle ortak bir çok şeyi olduğunu göstermiş oluyordu.

Düşmanlarının son bir iddiası da, Thomas Mann'ın "komünist" oluşuydu. Frankfurt ve Weimar'da düzenlenen Goethe yılında konuşmuştu – *Ben sınır tanımıyorum. Benim ziyaretim Almanya'nın kendisi içindir, bir bütün olarak Almanya bir işgal bölgesi değil.* Batı, o dönemde bunu sadece bir hakaret olarak alır; oysa kamuoyu DDR'in propaganda amacıyla yaptığı onur davetlerine kanmadığını ve kısa bir süre sonra Ulbricht'in terör yasasına karşı çıktığını bilmez. Onun 1955 yılında Schiller'i anma törenleri çerçevesinde Almanya'ya yaptığı son gezisin-

de, Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'un ona Weimar'a yapacağı ikinci ziyaretin çok "anlamlı" olacağını söylediğini hatta bunu ona "önerdiğini" de bilmez -- (Buna karşın Kondrad Adenauer'e karşı hiçbir bağlantısı yoktur Thomas Mann'ın. Bu yaşlı adamın politikasını şüpheyle ve yeniden silahlanma çabalarını da büyük bir nefretle izler. 1952 yılında, Almanya'nın tarafsız kalmasına karşılık Almanya'nın devlet bütünlüğünü teklif eden Stalin notasından sonra Thomas Mann günlüğüne 27.4.1952 tarihiyle şunları yazar: *Adenauer Rusların birleştirme desteğine karşı savaşıyor, kendi Vatikan ve Amerikan tarzındaki Batı Almanyası* için) Heuss'ın onaylamasına rağmen Weimar'a gitme gereksinimi duymadı. BBC üzerinden 30 Aralık 1945'te yaptığı yeni yıl konuşmasında ilk ve son kez olarak ülke sınırları ve ideoloji cepheleri konusunda ne düşündüğünü açıklamıştı: *Dünya Almanlığı ve Alman kültürünün verdiği bu görevi bana bağışlayın, onu birkaç yıl daha saygıyla korumaya çalışayım.*

Kendi dünya Almanlığını tamamlamak için, Thomas Mann ulusunun ülkesine gerek duymaz. Uzun yıllarını alan dışarıdaki sürgünde ürettiği her şey *kendine özgü ve çevrilemeyecek ölçüde Almandı ve dilinde yazdığı bu halkın hizmetine sunulmuştu.* İyice yaşlandığında *yine Alman dilinin konuşulduğu bir bölgede yaşama gereksinimi duyar* Zürih'e yerleşir, önce Erlenbach'ta bir ev kiralar daha sonra Zürich gölünün batı yakasında, Kilchberg'te 1954 yılında bir villa yaptırır. Burada yapıtını tamamlar:

Daha Amerika'da yazmaya başladığı *Seçilmiş* kısa bir süre önce yayımlanmıştır: Çağdaş bir yazarın olgular konusunda bir yüzyıl öncenin geleneklerine titizlikle bağlı kalıp yine de *gerçekler ve doğru yansıtılması* sayesinde etkiyi bir Orta Çağ öğretisinden kurtarmayı bilmesi edebiyat tarihi açısından eşsiz bir durumdur. *Papa Ödipus*'un öyküsü ile *Doktor Faustus* için yaptığı kaynak çalışmaları sırasında *Gesta Romanorum*'u okurken karşılaştığını anlatır Thomas Mann. Romanın temelini oluşturan kaynağı bundan 57 yıl

önce Münih'teki üniversite defterine not etmişti: *Hartmann'ın "Gregorius"u Herz konusunu işler.* Onun tarafından bu *Voltaire tarzı bir alayla* yorumlanır. Bu kez bir *bakır ustasının* espri anlayışı, Batılıların oluşturduğu *birlik dünyasını* hicvetmeye yarar – bu dünyanın Roma ile ilgili bölümlerine Ferdinand Gregorovius'un "Roma Kentinin Tarihi" başlıklı yapıtının anekdot yönünden katkıları olur. *Öykünün özü* her ne kadar mizahi ve ironik olsa da (bu ilk olarak bu geç dönem yapıtında değil *Yusuf* romanlarında da böyledir) onun vurguladığı Petri sandalyesinde en büyük günahı işlemiş kişinin seçilmiş olmasına bir *insanın günah işleme potansiyeli dikkate alınırsa kutsallığın şeytana uymadan mümkün olamayacağını* söyleyen *Doktor Faustus*'daki lûtfa erme düşüncesiyle aynıdır.

Baştan Çıkarılmış'ı Amerika'da yazmaya başlamış İsviçre'de tamamlamıştı: Eski bir konu olan ölüme eğilimli aşk konusunu yeniden ele alıyordu, aynı küçük Bay Friedmann'ın (1897), Aschenbach'ın "Eros Thanatos" (Tanrı sevgisi) olarak Tadzio aracılığı ile ve bir kez de Potiphar'ın karısı Mut-em-enet'in Yusuf vasıtasıyla yaşadığı türden bir sevgi gibi: *Kazanılmış ve güvencede hissini veren barışın, sadık sanat abidesini gülerek yok edebilen yaşamın, ustalığın ve zaferin gelmekte olan yabancı Tanrı'nın şarkısı, ortada olduğu kadar henüz başlangıçtaydı* – Mut'un öyküsüne girerek Thomas Mann böyle bir açıklama yapmıştı. Bu şarkı, burada son kez uzlaşmaya dönüştürülerek *Baştan Çıkarılmış* Rosalie von Tümmler'de duyulur – belki de İncil'deki sözleri anımsatarak – ölümün *yaşam için büyük bir araç olduğunu gösterir: Eğer o bana, yeniden diriliş ve aşk hazzını yaşatacak olsaydı, bu aldatma değil, iyilik ve lütuf olurdu.*

Krull'a devam eder, yazarın *devamlı olarak "Faust"a benzetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı* bir gülünç öykü. Nasıl benzemesin ki? Renkli bir yaşamın deneyimlerini ve düşüncelerini yansıtıcak olan dolandırıcı figürü hazırdı.

Kahramanın "sanatı sevmesi" – "qui nous incline tour à tour vers les formes diverses de la vie sans nous donner à aucune"[45] – onu *araştırmaya, yeni ufuklar aramaya* iter, yine Paul Bourget'in psikoloji kurallarına uyarak Krull'un en eski örneği olan Bajozzo'yu (1846) bir zamanlar yarattığı gibi. Burada Thomas Mann daha sonra *şakalarla* birleştirecek bütün yapıtlarında işlediği konuyla yeniden bağlantı kurar. Felix'in büyük bir arzuyla kuyumcunun dükkanına bakması, bunu Bajozzo da yapmıştı. Kardeşler arasındaki *dengi olma zevki*'nin narsist ve ensest yanı *Wälsungenblut* (1905) ve *Seçilmiş*'te denenmişti. 1755'de Lizbon'da meydana gelen deprem *Büyülü Dağ*'daki kültür sohbetlerinin konusu olur. *Faust*'ta yer alan paleozooloji ve yeryüzünün gelişim tarihi ile ilgili bölümlerde bu *eğitici yaşantılara* işaret eder. Bununla bağlantılı olarak Krull, Marquis de Venosta rolünde yaptığı dünya yolculuğu sonunda anne ve babasına *aile üzerine* komik bir konferans verir: *Tam anlamıyla var olan her şeye ve kendiliğinden üreme yoluyla ondan oluşmuş olan organik yaşama, buna göre taştan tutun da insana kadar uzanan eğitim için gerekli açılımları ve bilgileri* aldığını düşünür. Gerçekten de başından geçenler hiç sıradan değildir: Madam Houpflé ona Victor Hugo'nun dizelerini yollar, Profesör Kuckuck ona insan ve farelerin beyin yapısındaki benzerlik konusunda bilgi verir (anatomik ve fizyolojik bir gerçektir ve bugüne kadar iki üç tıp adamı bunu bilimsel olarak araştırmıştır) – *Belki de en garip eserim olacak olan Dolandırıcının İtirafları için malzeme topluyor, notlar alıyor ve araştırmalar yapıyorum,* diye Thomas Mann ağabeyi Heinrich'e 1910'da yazmıştı. Eski malzemelerin evrakları toparlanmıştı ve Thomas Mann en ufak ayrıntısına kadar örneğin *Grand-Hôtel Ambassadeur'un bahçe gibi düzenlenmiş terasındaki* resmi akşam yemeği sahnesi için eski bir dergide yer alan ayrıntılı bir resimden faydalanmıştı: "Yaz sıcağında dünya kentinin ortasında bir vaha" resimde konuklar da mevcuttu, bir dönemin Avrupalı seçkinleri: Vendôme Dükü ve Düşesi, Yu-

nan Prensi Georg ve eşi, Gabriele d'Annunzio; bunlar romanda birer isimsiz figürandırlar, sadece hanımların *moda ya göre hazırlanmış geniş ve cesur şapka kreasyonlarının* geçip giden zaman hakkında bilgi veren, olağanüstü bir özellik olarak gördüğünden korunması gerektiğini düşünür – Krull / Venosta'nın *bir kez olsun mutlaka rica yolu ile* Papa'nın huzuruna çıkmayı elde edecekti, bu da anıların ikinci bölümünde mutlaka yansıtılırdı. O zaman şüphesiz Thomas Mann kendi deneyiminden faydalanırdı: Eşiyle birlikte 1953'te gençlik yıllarının Roma'sını yeniden ziyaret ettiğinde XII. Pius tarafından özel olarak huzura kabul edilmişti. Tamamlanmamış olan *İtiraflar*'da önseziye dayanan bir ima olarak kalır: *Orada insan dizini büküp, bu da bana büyük bir zevk verirdi, "Votre Saintetè" demek zorundadır.*

Tanrısal oğlana bir kez daha düşkün olduğunu gösterir, ve bu ilk örneğe başka nüanslar da karışır. *Krull*'un devamını yazmaya ve Felix de Paris'te *St. James and Albany* otelinde işe başlamadan bir yıl önce Thomas Mann, yetmiş bir yaşında, Zürich'teki Grand Hotel Dolder'de çalışan genç bir garsona aşık olur. Eşi Katja ve kızı Erika buna katılır, hatta randevu bile ayarlarlar ama bu gizli ilişkinin en büyük tanığı birçok uzun, kısmen duygusal notlarla doldurduğu günlüğü olur: *Sevincim, sevgi arayışım, aşık olmam gün boyu coşkun ve heyecanlı* (8.7.1950) *Küçük "Münihlinin" günlük her servisi (29.6.1950) detayıyla deftere kaydedilir: Kısa bir uykudan sonra muazzam yetki ve uyandırma. Olsun, bütün bunlar senin şerefine, budala! Yaşıma rağmen canlı olmam ve bu maceranın bütünü bir parça gurur taşıyor* (10.7.1950). Oysa ilk tanışma şöyledir: *Münih'li garson, güzel... gösterişli bir Nazi* (25.6.1950) – Bu biçimde de olsa Thomas Mann'ın nasyonal sosyalist bir organizasyon olan "Sevinç Sayesinde Güç"ün (Kraft durch Freude) yarattığı düzgün yapılı oğlan projeksiyonuna bakışında etkili olur. *Krull*'daki Diane Philibert'in de – Felix ile yaşadığı aşk çılgınlığı, Thomas Mann'ın ilişkisinden dokuz ay sonra kale-

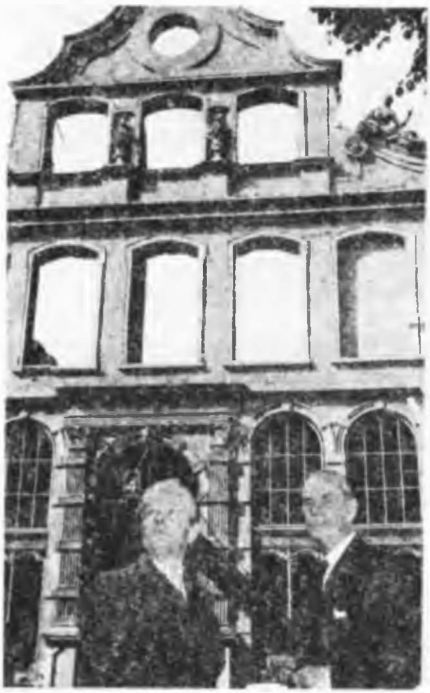
me alınır. *Mignon in Livree, cesur uşağının* penisini çıplak gördüğünde Mae West'in konuşma tarzında: *"Oh, la, la, işte güzellik buna derim"* diyerek övgüler yağdırması bu tür yansıtmalara düşkün olduğunu gösteriyor. Ya da tarihi açıdan daha titiz davranıp "Sevinç Sayesinde Güç" yerine Hitler'in idolü "özgür, göz kamaştıran yırtıcı hayvan" olarak "kahraman gençliği"mi almalıyız? "Benim şatolarımda güzel, kendi kendinin hükümdarı olan Tanrı-insan bir kült imajı olarak duracak ve gençliği erkeklik olgunluğunun diğer aşamasına hazırlıyacak" Danzig senato başkanı Hermann Rauschning'e böyle konuşmuştu. Rauschning "Hitler ile Konuşmalar"ını 1940 yılında New York'ta yayımlatmış ve Thomas Mann da bunları çıktığı yıl Princeton'da okumuştu.

Thomas Mann Felix-Diana bölümünü yazarken günlüğünün de ortaya koyduğu gibi *bölümün erotik gerilimine* kapılır (24.3.1951); daha sonraki günlerde bir çok kez yapıtı, erotik anlamda derinleştirdiğini kaydeder. Yine bir *oğlanın tanrılaştırılması, beni çok meşgul ediyor ve sıkıştırıyor* (22.3.1951). *Oğlan tanrılaştırmasını büyük bir çaba harcayarak* tamamladıktan sonra şöyle der: *Roman bunu kesinlikle daha ileri götüremez. Ama benim için yeterli oldu* (2.4.1951). Ancak bundan sonra Thomas Mann *Faust* konusuna girer...

Krull için son bir görüş: Eğer Felix yüzyılımızın başında bir Merkür ise, güzel konuşmanın, yolcuların, hırsızların Tanrısı ise, tanrısal sevgili olarak arzulanıyorsa ve bir de buna bu yüzyılda oluşturulan "olağanüstü yırtıcı hayvan", "güzel, kendi kendine hükmetmesini bilen Tanrı insanı" ülküsünü de eklersek, o zaman bir nokta aydınlatılmış olur, bu da antik çağın soylu savaşçısı oğlan imajının faşist ve imparatorlukla ilgili erkek bedenselliği ülküsünde devam ettiği ve bunu yerine getirdiğidir. Birçok ve özellikle de Alman – kültürel bağlantılardan oluşan bu düşünceler Batının bir birikimi olarak Thomas Mann'a yabancı değildi. Eskiden Münih'te yazdığı "Peygamber Adına" *(Beim Propheten)*

adlı anlatısında meleğe benzer bir oğlana hayali bir şiir okutarak şu sözlerle bitirmemiş miydi: *Askerler! Size yağmalamanız için – dünyayı teslim ediyorum!* Ve maalesef eski zamanlarda savaş ve atletizm okullarının bulunduğu Avrupa'da Hitler'in şatoları da vardır.

Bunlar, anılarını yazıp günlük yaşamı dikkatle izleyerek yolun sonuna gelmiş yaşlı bir adamın yapıtı ve yaşamıydı. Thomas Mann Goethe ile "uzun yaşamak, çok şeyi düşünebilmektir" deneyimini paylaşır. Büyük oğlunun, küçük kardeşi Victor'un, *en büyük münzevi* olan ağabeyi Heinrich'in, sürgündeki arkadaşları Bruno Frank'ın, Werfel'in, Beer-Hofmann'ın ölümünü görmüştür. – *Oldukça geride kalmış, yalnız, üzgün ve yorgun.* Talepler yüzünden *çok dolu, aşırı meşgul çok yoğun* olsa da bunları öğleden önceki çalışma saatlerinde karşılamaya çalışır, öğleden sonra da yazması gereken mektupları yazar; yalnız o ağır ameliyattan sonra yazı masasında değil bir kanepenin kenarına yaslanıp oturarak yazabilmek için eğik tuttuğu bir tahtanın üzerinde çalışır. Yüzyıl başından itibaren

Thomas ve Katja Mann, Lübeck'de "Buddenbrook"ların yıkılmış evleri önünde, 1953.

Batı kültürünü eleştirerek yorumlayan ve yaratıcılığı geliştiren, sonrasında belirgin bir hale getirip onun yadsındığı dönemlerde *Avrupalı özgüveniyle* bu kültürü korumuş olan Goethe anlamında *kendinin tarih olduğuna* tanık olup, bilge gülümsemesiyle kendi yapıtlarının kavga ve mücadele içerisinde nasıl yayıldığını gören, şöhretle birlikte şüphenin de söz konusu olduğunu reddetmeyip özellikle Anton Çehov üzerine yazdığı o güzel denemede *sanatsal üretimin anlamı ve değeri konusunda şüphe duymanın* entelektüel bir dürüstlük olduğunu ileri süren bu insana: Her durumda, daha çok "depresif bir ruh halı" bile olsa – Katja Mann, *İtiraflar*'ın büyük bir başarı elde ettiği günlerde, 1954 yılının sonu, arkadaşlarına bundan söz etmiştir - baştan çıkarmak ve beğenilmek büyük bir zevk vermiştir. *Ne yapayım, biraz virtüözlük ve aktörlük var içimde,* bunu yetmiş sekiz yaşında söyler. Konferanslar verir. Zürich'te, Viyana'da, Münih'te, Frankfurt'ta, Köln'de, Düsseldorf'ta, Hamburg'da, Lübeck ona büyük tiyatro ve konser salonlarının sahnesini açar ve coşkulu dinleyiciler onun yarattığı düşlere kulak verir. Neşeli ortamlar yaratmayı sever – *sağlam bir kahkaha dünyadaki en iyi şeydir.* Onu dinleyenler ve konferansın fevkalade doğruluğunu, söz oyunlarının zerafetini, her sesin belli bir disiplini olduğunu fark ederler, *bu büyük şölenin* yarattığı keyifle söz ustalığı ve uyumun düşüncelerin şeffaflığıyla ayrılmaz bir bütün olduğunu ortaya koyuyordu.

1955, son yıl... *çok hareketli olacak,* diye yazar Thomas Mann ocak ayında: *Mayıs'ta Stuttgart, Münih, Weimar ve İsviçre'de ko-*

Aralık, 1955

nuşmaların yapılacağı Schiller kutlamaları başlıyor hemen bunun sonrasında benim sekseninci yaşgünüm ve öyle görünüyorki daha fazla yaşlanmamam için gerekli her şey yapılacak. Son *lecture-tours*[46] önceden tahmin edilemeyecek bir ölçüde saygınlık uyandırır ve bir via triumphalis[47] halini alır. *Tüm Almanya*, Thomas Mann'ın Schiller'e duyduğu saygıyı oy birliği ile onaylar, hatta çok etkilenir. Hollanda'da kraliyet, onu bir madalya ile süsler. Kilchberg'te İsviçre başbakanı Max Petitpierre de doğumgünü kutlama hazırlıklarına katılır. Amerika'dan dostları gelir. Düşünceli Fransa, Martin Flinker tarafından Paris'te gerçekleştirilen, eski devlet adamlarından Vincent Auriol, Edouard Herriot ve onların mahiyetindeki Sartre, Camus, Honegger, Milhaud, Marc Chagall, Pablo Picasso ve haute coutur modacısı Pierre Balmain'ın da tabula gratulatoria da kutlama yazılarıyla yer aldığı bir "Homage"[48] düzenler. *En sevgili* çocuğu olan ve bu yıl çıktığı gezilerin büyük bir bölümünde babasına eşlik eden Erika Mann bu gezinin duraklarını sonuna kadar aslına uygun ve akıllı bir "rapor" halinde kayıt eder; tören havasının neşesine rağmen, Thomas Mann'ın son çabalarını dünyanın siyasi barışı ile ilgili duyduğu endişeye adadığına değinir. Bu endişe onun, Schiller konuşmasının sonunda *sevgiye, barışa; insanın kendisine duyduğu derin saygıya* güçlü bir çağrıda bulunmasına neden olur.

Geriye bakıldığında bu yaşam yolculuğunda yapılmış ufak bir gezintidir ama çok önemlidir. Doğduğu kent olan Lübeck'i ziyareti: Bundan elli yıl önce bu kentin bir gazetesinde *Buddenbrook Ailesi*'yle ilgili bir savunmasını yayımlatmış ve ironik bir biçimde hemşehrilerinin dedikodularını yanıtlamıştı: *Aramızda dolaşıp duran, okulda garip bir biçimde tembel olan ve iyi bir şey yapmak istemeyen bu kü-*

çük Thomas Mann'ın bir yazar, hem de doğru düzgün ... öyle edebiyat tarihine geçecek türden bir yazar olması mümkün değil." Şimdiyse babasının resmi işleri için gittiği belediye binasının *tarihi salonunda* fahri hemşehri olarak karşılanıyor, kent tiyatrosunda bir zamanlar öğrenciyken dinlediği "Lohengrin"i yeniden dinliyordu, Jappe ve Do Escobar'ın birbirini dövdüğü "Leuchtenfeld" yakınlarında Travemünde'de yaşıyor ve çocukken de çok sevdiği denize bakıyordu, belki de devamında Tony Buddenbrook ve Morten Schwarzkopf'un *üzerinde oturduğu taşları* görüyordu. Doğduğu kent ile *geç de olsa kesin bir barışma* sağlayan ve *sona yaklaşan yaşamındaki* en büyük ve dokunaklı an olan bu buluşmaya teşekkür ediyordu.

Noordwijk'de bir tatile başlamıştı. Burada 20 Temmuz'da damarlarında pıhtı oluşması sonucu hastalanır. 23 Temmuz'da uçakla Zürich'e getirilir. burada Kantonspital'de tıbbi tedavisine devam edilir. Sonuç alınmaz. Thomas Mann 12 Ağustos 1955'te akşam, uykuya daldıktan kısa bir süre sonra damar tıkanıklığı sonucu ölür.

Hiç kimse seksen yaşındaki Thomas Mann'ın ölümünü beklemiyordu. Zihni hiç bulanmamıştı ve önünde bir çok proje hazır bekliyordu – *120 yaşında da olsam, düşünceden yana bir eksikliğim olmayacaktır,* demişti yetmiş yedi yaşındayken son olarak Luther'le ilgili tiyatro oyunu olacak olan *Düğün* (Die Hochzeit) için kaynak çalışmaları yapmış; daha öncesinde Goethe'nin "Achilleis" adındaki tamamlanmamış yapıtını devam ettirmeyi ve bir *Erasmus* romanı yazmayı düşünmüştü. Bunları gerçekleştiremiyeceğini önceden kestirebilmiş ve bu projelere yazık demişti. *Bunları başka kim gerçekleştirebilir ki?*

1875 Thomas Mann 6 Haziran'da Senatör Thomas Johann Heinrich Mann'ın ikinci oğlu olarak Lübeck'te dünyaya gelir.

1891 Babası'nın ölümü (doğ.1840). Johann Siegmund Mann'ın şirketi tasfiye edilir.

1893 "Aylık sanat, edebiyat ve felsefe dergisi Frühlingssturm"u yayımlayanlar arasında yer alır. Liseden olgunluk sınavına girmeden ayrılır. Münih'e yerleşir.

1894 Bir yangın sigorta şirketinde stajyerlik. İlk anlatısı "Düşkün"

1895-1896 Münih Teknik Üniversitesinde öğrenim. Heinrich Mann'ın yayıma hazırladığı "Das Zwanzigste Jahrhundert, Blätter für deutsche Art und Wohlfahrt" dergisine makaleler.

1896-1898 Roma ve Palestrina'da ikâmet. 1897 "Buddenbrooks Ailesi"ne başlangıç.

1898-1899 "Simplicissimus"un editörü. 1898 "Küçük Bay Friedmann", Anlatılar.

1900 Askerlik hizmeti

1901 "Buddenbrook Ailesi", "Bir Ailenin Çöküşü" 2 Cilt.

1903 *Tristan*, aralarında *Tonio Kröger*'in de bulunduğu altı anlatı.

1905 Katharina (Katja) Pringsheim ile evlilik. Kızı Erika'nın doğumu.

1906 *Fiorenza*. Oğlu Klaus'un doğumu.

1909 "Sarayda Bir Macera", Bad Tölz Çiftliği. Oğlu Golo'nun doğumu.

1910 "Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları"nın kaynak çalışmaları. Kızı Monika'nın doğumu. Kız kardeşi Carla'nın (doğ.1881) intiharı.

1912 "Venedik'te Ölüm", "Büyülü Dağ"a hazırlık.

1914 Münih, Poschinger Strae 1'deki evin inşası ve taşınma.

1915 *Friedrich ve Büyük Koalisyon, Günün ve Saatin Bir Kesiti.*

1918 *Politika Dışındaki Birinin Gözlemleri*
Kızı Elisabeth'in doğumu.

1919 *Efendi ve Köpek. Çocuğun Şarkısı.*
Oğlu Michael'in doğumu.

1922 *Dolandırıcı Felix Krull'un İtirafları.*
Çocukluğun Kitabı. Alman Cumhuriyeti Üzerine, konuşma.

1923 Annesi Julia'nın ölümü, kızlık soyadı da Silva-Bruhns (doğ.1851).

1924 "Büyülü Dağ"

1926 "Düzensizlik ve Erken Acı" "Yusuf" romanının hazırlık çalışmalarına başlama.

1927 Kız kardeşi Julia'nın, evlilik soyadı Löhr, intiharı (doğ. 1877)

1929 Nobel Edebiyat Ödülü

1930 "Mario ve Büyücü" "Almanlara Hitap" "Akla Çağrı" Nidden'de yazlık ev. Mısır ve Filistin'e yolculuk.

1932 Goethe yılında konuşmalar.

1933 "Yusuf ve Kardeşleri", "Yakup'un Öyküleri" Önce Sanary-sur-Mer, sonra Zürich yakınlarındaki Küsnacht'a göç, 1938'e kadar

1934 "Yusuf ve Kardeşleri" "Genç Yusuf" ABD'ye ilk yolculuk.

1936 "Yusuf ve Kardeşleri" "Yusuf Mısır'da" Alman vatandaşlığından çıkarılma. Çek vatandaşlığı

1938 ABD'ye göç. Princeton Üniversitesinde konuk profesörlük (Lecturer in the Humanities).

1939 *Lotte Weimar'da.*

1940 Kaliforniya'ya taşınma.

1941 Kendi evinin inşası, Pacific Palisades, Kaliforniya, 1942'den 1952'ye kadar ikametgâh.

1942 *Alman Dinleyiciler! Almanya'ya yapılan yayınlarla 25 radyo programı.* Washington, Library of Congress'in Germanic Literature danışmanlığı.

1943 *Yusuf ve Kardeşleri. Koruyucu Yusuf.*

1944 *Yasa.* Amerikan vatandaşlığı.

1945 *Almanya ve Almanlar. Alman Dinleyiciler! Almanya'ya yapılan 55 radyo programı yayını.*

1947 "Doktor Faustus", *Alman Besteci Adrian Leverkühn'ün Yaşamı. Bir Arkadaşı Tarafından Anlatılıyor.*
Savaştan sonra ilk Avrupa yolculuğu.

1949 "Doktor Faustus'un Oluşumu" *Bir Romanın Romanı.*
Goethe yılında konuşmalar. Almanya'yı ilk ziyaret. Oğlu Klaus'un intiharı. Kardeşi Victor'un ölümü (doğ.1890)

1950 Ağabeyi Heinrich'in (doğ.1871) ölümü.

1951 *Seçilmiş.*

1952 Avrupa'ya dönüş. İsviçre'de oturma izni.
Bu andan itibaren her yıl Almanya'ya yapılan ziyaretler.

1953 *Baştan Çıkarılmış.*

1954 "Dolandırıcı Felix Frull," "Anılar" *Birinci Bölüm.* Zürich yakınlarındaki Kilchberg'te son evinin inşaası.

1955 "Schiller Üzerine Deneme" Schiller konuşmaları. Lübeck kenti onur hemşehriliği.
12 Ağustos'ta Zürich'teki Kantonspital'de ölür.

Metinlerin sonunda yer alan sayılar söz konusu eserdeki sayfa numaralarını belirtir: "Thomas Mann im Urteil seiner Zeit" Sonsöz ve açıklamalarla yayıma hazırlayan: Klaus Schröter (Hamburg 1969)

Richard Dehmel

Biraz önce "Gesellschaft"ta "Düşkün" başlıklı öykünüzü okudum... Ne kadar hayran kaldığımı ve etkilendiğimi size yazmalıyım. Bugün yaşanmış bir olayı yalın, duyarlı bir nesir ile anlatabilen öylesine az yazar var ki, benim sevincimi ve hayranlığımı ifade eden bu yazımı artık hoş görürsünüz. (12)

Thomas Mann'a 4.11.1894'te yazılmış

Samuel Lublinski

Açıkçası o, çağdaş edebiyatın en önemli roman yazarıydı ve onun "Buddenbrook Ailesi"yle eşit değerde olan başka bir eseri bugüne kadar çağdaş edebiyat çıkaramamıştır. (28f.)

Die Bilanz der Moderne. 1904

Harry Kahn

Toplu eserlerine bir bakın: Seviyenin zamanla düştüğü gerçeğinden kaçabilir misiniz?... Burada kesinlikle yazarlık cevherinin yavaş yavaş azaldığını görüyoruz: Buluş, rüya, hayal ve sentezin yerini gittikçe daha çok deneyim, biyografi, günlük ve analiz alıyor.

Thomas Mann's Idyllen. Die Weltbühne 1920

Heinrich Mann

"Büyülü Dağ" romanı, kişisel gelişimi konu alan Almanca yazılmış bir ders kitabı. Her şeyden önce uzun sorumluluklarla dolu bir yolu tanımlıyor. Bu yol burjuva bir aileden gelip Lübeck'teki eviyle ilgili anılarını yazan Thomas Mann'dan halkı için konuşan bir ustaya kadar uzanan yoldur.(168)

Nobel Ödülü. Berlin Radyosu, 12.11.1929

Bertolt Brecht

Yazar bize "Büyülü Dağ"ını veriyor okumak için.

Orada (para için) ne söylenmişse, iyi söylenmiştir!

Söylemekten çekindiği (boşuna) ne varsa; belki gerçekti.

Ben şunu diyorum: Adam kör, öyle rüşvet falan aldığı yok. (465)

Ballade von der Billigung der Welt. 1931'lerde

Leopold Schwarzschild

En önemli, dünyada en çok saygı gören Alman yazar, vatanını kirleten güçlerden uzaklaşmakla kalmadı, onlarla bozuştu da. Hiçbir yorum yapmadan yurt dışına göç eden Nobel Ödülü sahibinin son üç yılda gelişen olaylarla ilgili söylediği az şey, çok geneldi, adressiz ve çıkarsız.(271)

Literatur: Thomas Manns Erklärung.
In: Das Neue. Tage-Buch 1936

Andrè Gide

Thomas Mann, koşulsuz hayranlık duyabileceğimiz ender insanlardan biri. Eserlerinde başarısızlık söz konusu değildir, yaşamında da olmadığı gibi... Thomas Mann güvenilir bir biçimde her zaman tinin yanında yer alıyor, o kelimenin tam anlamıyla bir hümanist.(299)

Önsöz: Thomas Mann, Avertissement à l'Europe.1937

Upton Sinclair

Thomas Mann'ın aramızda yaşıyor olması nedeniyle, Amerika'nın gelecekteki nesilleri yaşamı daha iyi anlayıp, hayal güçlerini kullanmaktan daha çok zevk alacaklardır.

Rede in Los Angeles. 1941

Heinrich Mann

Önceleri dünyanın öfkesi ve kendi şüphelerine karşın Almanya'nın yanında yer aldı. Ülkesine karşı çıkana kadar vicdanı oldukça zorlandı. Kararı şurada daha çok sevgi burada daha çok nefretle karşılanacaktır. O sıra dışı bir tanık. Ve o kayıtsız biri değil.

Mein Bruder. Ein Zeitalter wird besichtigt. 1945

Wolfgang Harich

Frankfurt am Main kenti Goethe Ödülü'nün bu yıl Thomas Mann'a verilmesi Doğu bölgesindeki ilerici insanları mutlu ve memnun ettiği gibi, Thomas Mann'a Weimar kenti onursal hemşehrilik hakları ve Doğu bölgesi Goethe komisyonu Goethe Ödülü'nün verilmesi de Batı Almanya'nın ilerici insanları adına yapılmış bir saygıdır. (383)

Das demokratische Deutschland grüßt Thomas Mann
In: Tägliche Rundschau 1949

Ernst Penzoldt

Ben Thomas Mann'ın üstünlükleri ve zaaflarıyla tipik bir Alman olduğunu düşünüyorum. Bu trajik çatışmada, değişimleri ve acı deneyimleriyle üzerimizden çok fazla şeyi alıp kendi kendiyle bizim için mücadelesini verdi.(402)

Reise mit Thomas Mann.In:Deutsche Beiträge 1949

Johannes R.Becher

Eserlerinizde yaratıcılık anlamında klasik geleneklerin özellikle korunmuş olması nedeniyle siz yüzyılımızın Alman yazarısınız.(430)

Begrüßungsansprache an Thomas Mann im Nationaltheater Weimar, 14.5.1955

Gottfried Benn

Artık büyük Thomas öldü, o yıllarca büyük ve yaşlı bir koruyucu melek olarak, kanatlı küçük çocuklar olarak kalan bizlerin üzerinde dolaşıp durdu.

An Erna Pinner. 25.8.1955

Käte Hamburger

Yazdığım bu kitapta ele almaya çalıştığım konulara yönelmemi sağlayan Thomas Mann'ın "Yusuf ve Kardeşleri" adlı romanıdır. Thomas Mann'ı dönemimizin en büyük şahsiyetlerinden biri olarak göstermem, kitabımı asıl nedenden daha doğrusu kitabımın konusundan ötürü daha doğrusu onun adına ve anısına ithaf etmem, genel anlamda ona duyulan saygının ötesinde bir şey.

Die Logik der Dichtung. 1957

Hans Meyer

Eğer 20. yüzyıl büyük roman sanatı sorulursa, *Büyülü Dağ*'ın yazarı haklı olarak Proust ve Roger Martin du Grand'ın, Conrad'ın, Joyce ve Dreiser'in yanında yer alır. Tabii ki Thomas Mann'ın hiçbir zaman için, özellikle de Alman edebiyat çevresinde kötü niyetli karşıtları eksik olmadı. Bunlar onun tarafında olmayıp ününü de zorla elde ettiğini düşündüler.

Deutsche Literatur seit Thomas Mann. 1968

Golo Mann

O yazarlar olmasa yaşayamazdı, ama düşünürlerin olmaması bir şeyi değiştirmezdi. Platon ve Kant hakkında kendine özgü o sezgisel tarzıyla bilgi sahibiydi, daha fazlasına değil.

Mein Vater Thomas Mann. 1970

Peter de Mendelssohn

Biz Heinrich'in önceden ümitle beklediği, bu ben sorununu aşacağız... Yeni konular akıp gelmekte, yaşamın düşünsel esasları genişliyor, devam edecek ve daha yüce şeyler inşaa edilecektir ve biz, kolay yok edilemeyecek canlılığın nasıl başarılı olacağını ve dönemin, korkunç değişimlerinden bile ne denli yaratıcı güçler elde edeceğini göreceğiz. Bu, bu yaşamın diğer yarısıdır.

Der Zauberer. Das Leben des deutschen Schriftstellers. Thomas Mann. Erster Teil 1875-1918. 1975

Axel Eggebrecht

Thomas Mann'ın soğukluğundan hep şikayet edilmiştir. Evini terk eden konuklarını dürbünle izlediği söylenir; şaşırtıcı bir araştırma yöntemi. Acaba ustanın yarattığı figürleriyle arasındaki hayranlık uyandıran yakınlık genellikle böyle tuhaf bir şekilde mi oluşmuştur? Benim mesafemin nereden kaynaklandığını bu soru ortaya koyuyor: Thomas Mann bu aralar başka hiç bir yazarın davranamayacağı ölçüde kaba davranıyor.

Meine Weltliteratur (Dritte Fassung). 1985

Elias Canetti

Kitlenin bir insan hakkında öğrenmek istediği şey oldukça önemlidir ve dayanılmaz bir cazibesi vardır. Bunun son örneği ise Thomas Mann'ın günlükleridir. Kitlesel özelliğiyle uzun yıllar güncelliğini koruyacaktır. Bunlardan bir-

kaç düzine daha olabilir, hepsi büyük bir arzu ile okunacaktır.

Die Fliegenpein. Aufzeichnungen. 1992

Peter von Matt

Ben iddia ediyorum ki: Thomas Mann hiç ummadığı ve tüm ölçüleri aşan "Buddenbrook Ailesi" başarısının sonucunda Almanya'nın ulusal yazarı olma olanağını görüp, geniş hayal gücünü bunu gerçekleştirmek için çalıştırmıştır.

Das Schicksal der Phantasie. 1994

(1) Yüreğin gizli ve suskun trajedisi.
(2) İfade edilmeyen duygular.
(3) Ayrıksı durumlar.
(4) Kendine özgü karakterler.
(5) Ruh halleri.
(6) Bu bir doktrin olmaktan çok, bizi sırasıyla yaşamın değişik biçimlerine doğru iten, bizi bu biçimlerin hiç birine teslim olmadan hepsine uyum sağlamaya sevk eden hem çok zekice hem de çok keyifli bir düşünce kurumudur.
(7) Iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, kusurlar ve erdemler.
(8) Basit birer merak nesnesi.
(9) Çağdaş Psikoloji Denemeleri.
(10) Entelektüel Epikurosçu (zevk düşkünü).
(11) "Essais" denemeler.
(12) İyilik ve kötülük, acı ve neşe, kafanızın içindeki şu oyun açısından her şey sizin için birer malzeme.
(13) Zekâ şehveti.
(14) Beyin kasılması.
(15) Düşünüşün zekice konumu.
(16) Hissetmeyi hissetmeye öylesine meraklı bu adam.
(17) Her şey sizin için birer malzeme.
(18) Fransa'da 1789 öncesi monarşi dönemi.
(19) Yürekli orta sınıf.
(20) "Ve sonum umutsuzluk olacak"
(21) Amerikan Edebiyat dünyasında gerçek bir heyecan uyandırdı.
(22) Yahudi ve Hıristiyan Mülteciler için Komite.
(23) Birleşmeci Hizmet Komitesi.
(24) Alman Kültürel Özgürlüğü İçin Amerikan Birliği.
(25) İki dolarlık iyi bağış.
(26) On dolarlık.
(27) Senaryo yazarı.

(28) British Savaş Yardım Kurumu.
(29) Tacamo (Wash.)'da cenaze töreninde kuş şarkı söyleyecek. 14.2.1944. Kuşu Dickie, John H. Dilderay (73) için cenaze töreninde bir arpist eşliğinde şarkı söyleyecek.
(30) Demokratik Almanya İçin Kurul.
(31) Yeniden eğitim.
(32) Yatıştırmak.
(33) Gizli yazar.
(34) Lezzet.
(35) Haklar Kanunu.
(36) Anti-Faşizm.
(37) Meclis Kütüphanesi.
(38) Germen Edebiyatı.
(39) Akademi üyesi.
(40) "Yüreğimde gülümseyerek oturuyor"
(41) "Ve sonunda umutsuzluk olacak"
(42) Soğuk Savaşa katılmak.
(43) "Dünyanın önde gelen, Stalin ve Şürekası için özür dileyenlerden biri."
(44) Amerikan olmayan etkinlikler meclis inceleme komitesi.
(45) "Bizi evirip çevirip hayatın değişik biçimlerine yönlendirir ama karşılığında hiçbir şey vermeden"
(46) Konferans gezileri.
(47) Zafer yolu.
(48) Anma töreni.
(49) Bu nişan, Fransa'nın, edebi eserlerinizin müstesna değerine, dünya çapındaki anlamına ve aynı zamanda özgürlük ve insan onuru uğruna sürdürdüğümüz mücadeleye duyduğu şükranın bir ifadesidir.

KAYNAKÇA

Thomas Mann üzerine yazılmış geniş kapsamlı yapıtlardan sadece çok azı verilmiştir. Yapıtları üzerine yazılmış literatürü gösteren kaynakçalar, özellikle ayrıntılı bir biçimde sistematik olarak hazırlanmış olan Malter'inki bu konuda tam bilgi verebilir. Yapıtlarının dönem koşullarıyla zorlaşan basım öyküsünü Hans Bürgin kaleme almıştır. Mektupları Georg Wenzel tarafından kaynakça biçiminde Bürgin ve Hans-Otto Mayer tarafından da özet halinde derlenmiştir. Buna bir de Bürgin ve Mayer'in hazırladığı biyografik olgulara dayalı detaylı ama Thomas Mann'ın kendi biyografisinin yazarı olarak belirlediği tarih ve olaylara yer veren külliyatı da eklemek gerekir. İyice düşünülerek, biraz da endişeyle Herbert Lehnert'in araştırmasının adı verilmektedir: Notlar, eleştiriler ve bilgilerden oluşan ama kesinlikle us dışı bir sanat anlayışının ortaya çıkardığı ve Thomas Mann'ın ölümüne kadar egemen olan, 60'lı yıllara dek etkili olmaya devam eden ve yapıtlarının bilimsel anlamda incelenmesinden öncesini, belirli bulgulara dayanarak yansıtan çalışması.

1. Bibliyografyalar, Yardımcı Eserler

BURGIN, Hans: Das Werk Thomas Manns. Eine Bibliographie unter Mitarbeit von Walter A. Reichart und Erich Neumann, Frankfurt a.M. 1959. 320 S. Bununla ilgili olarak bakınız. Erich NEUMANN: Fortsetzung und Nachtrag. In: Betrachtungen und Überblicke. Zum Werk Thomas Manns. Hg. von Georg Wenzel. Berlin, 1966. sf:491-510

OSTERHUBER, Hildegard: Thomas Mann in Übersetzungen. Bibliographie. In: Thomas Mann 1875-1975. Hg. von Peter de Mendelssohn und Herbert Wiesner. München, 1975. sf:53-94

WENZEL. Georg: Thomas Manns Briefwerk. Bibliographie gedruckter Briefe Thomas Manns aus den Jahren 1889-1955. Berlin, 1969. Berlin, 1969. XXXI, 265 S., Taf. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Sprache und Literatur.41)

BURGIN, Hans. und Hans-Otto MAYER: Die Briefe Thomas Manns. Regesten und Register, 5 Bde. Bearb. und hg. unter Mitarbeit von Yvonne Schmidlin und Gert Heine. Mit einem Vorwort von Hans Wysling. Frankfurt a.M. 1974-1987

BURGIN, Hans, und Hans-Otto MAYER: Thomas Mann. Eine Chronik seines Lebens. Frankfurt a.M. 1965. 284 S., Taf. Taschenbuchausg.:Frankfurt a.M. 1974. 304 S.(Fischer Taschenbücher.1470)

Bu çeviri Thomas Mann'ın Amerika'daki sürgün yaşamı hakkında ek bir bilgi niteliğindedir. Thomas Mann, A chronicle of his life. Engl. transl. by Eugene Dobson. Alabama, 1969. XIII, 290 S., Abb.

MATTER, Harry: Die Literatur über Thomas Mann. Eine Bibliographie 1898-1969. 2 Bde, Berlin, 1972. 701; 637 S.

JONAS, Klaus W Die Thomas-Mann-Literatur. Bd.1 Bibliographie der Kritik 1896-1955. Berlin, 1972. 458 S.

LEHNERT, Herbert: Thomas-Mann-Forschung, Ein Bericht. Stuttgart 1969. VIII, 168 S. (Referate aus der Deutschen Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte)

Bununla ilgili olarak bakınız Götz Becek: Fiktives und Nicht-Fiktives, Bemerkungen zu neueren Tendenzen in der Thomas-Mann-Forschung. In: studi germanici N.S.9 (1971). S.447-476

KURZKE, Hermann: Thomas-Mann-Forschung 1969-1976. Ein kritischer Bericht. Frankfurt a.M.1977. 292 S.

Thomas-Mann-Literatur 1974-1975. In: Zeitschrift für deutsche Philologie 95 (1976), S.595-618

SCHRÖTER, Klaus: Literatur zu Thomas Mann um 1975. In: Monatshefte für deutschen Unterricht, deutsche Sprache und Literatur 69 (1977), S.66-75

Thomas-Mann-Handbuch.Hg. von HELMUT Koopmann. Stuttgart 1990.998 S.

2. Eserleri

I. Toplu Basımları

Gesammelte Werke (in Einzelausgaben). Berlin (S.Fischer) 1922-1935, Wien (Bermann-Fischer) 1936-1937

Gesammelte Werke in zehn Bänden, Berlin (S.Fischer) 1925

Stockholmer Gesamtausgabe der Werke. Stockholm (Bermann-Fischer) 1938. Amsterdam 1948, Wien 1949, Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1950ff.

Gesammelte Werke in zwölf Bänden. Berlin (Aufbau-Verlag) 1955

Gesammelte Werke in zwölf Bänden. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1960-Um einen Nachtragsband erw. Neuausg.: Gesammelte Werke in dreizehn Bänden. 1974

Das erzählerische Werk. Taschenbuchausgabe in zwölf Bänden Frankfurt a.M. (Fischer Bücherei) 1967 (Fischer Bücherei. Moderne Klassiker. 101-112)-Neuaufl. 1975

Das essayistische Werk.Hg. von HANS Bürgin. Taschenbuchausgabe in acht Bänden. Frankfurt a.M.(Fischer Bücherei) 1968 (Fischer Bücherei. Moderne Klassiker. 113-120)

Romane und Erzählungen. Mit Nachworten von KLAUS Hermsdore, FRITZ Hofmann, ULLA und PETER Fix, KONRAD Paul und HARRY Matter. 10 Bde. Berlin (Aufbau-Verlag) 1974-1975

Gesammelte Werke in Einzelbänden. Frankfurter Ausgabe. Hg. von PETER de Mendelssohn. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1980-1986

Aufsätze, Reden, Essays. Hg. von HARRY Matter. 8.Bde. Berlin (Aufbau-Verlag) 1983ff.

II. İlk Baskılar

a. Romanlar

Buddenbrooks. Verfall einer Familie. 2 Bde. Berlin (S.Fischer) 1901

Königliche Hoheit. Berlin (S.Fischer) 1909

Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull. Buch der Kindheit. Wien, Leipzig, München (Rikola-Verlag) 1922

Der Zauberberg. 2 Bde. Berlin (S.Fischer) 1924

Die Geschichten Jaakobs. (Joseph und seine Brüder. Der erste Roman.) Berlin (S.Fischer) 1933

Der junge Joseph. (Joseph und seine Brüder. Der zweite Roman.) Berlin (S.Fischer) 1934

Joseph in Ägypten. (Joseph und seine Brüder. Der dritte Roman.) Wien (Bermann-Fischer) 1936

Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull. Amsterdam (Querido) 1937

Lotte in Weimar. Stockholm (Bermann-Fischer) 1939

Joseph, der Ernährer. (Joseph und seine Brüder. Der vierte Roman.) Stockholm (Bermann-Fischer) 1943

Doktor Faustus. Das Leben des deutschen Tonsetzers Adrian Leverkühn, erzählt von einem Freunde. Stockholm (Bermann-Fischer) 1947

Der Erwählte. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1951

Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull. Der Memoiren erster Teil. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1954

b. Öyküler

Der kleine Herr Friedemann. Novellen. (Der kleine Herr Friedemann. Der Tod. Der Wille zum Glück. Enttäuschung. Der Bajazzo. Tobias Mindernickel.) Berlin (S.Fischer) 1898

Tristan. Sechs Novellen. (Der Weg zum Friedhof. Tristan. Der Kleiderschrank. Luischen. Gladius Dei. Tonio Kröger.) Berlin (S.Fischer) 1903

Fiorenza. Berlin (S.Fischer) 1906

Der kleine Herr Friedemann und andere Novellen. (Der kleine Herr Friedemann. Der Wille zum Glück. Enttäuschung. Der Bajazzo. Tobias Mindernickel. Luischen. Die Hungernden. Das Eisenbahnunglück.) Berlin (S.Fischer) 1909

Der Tod in Venedig. München (Hyperionverlag) 1912

Das Wunderkind. Novellen. (Das Wunderkind. Schwere Stunde. Beim Propheten. Ein Glück, Wie Jappe und Do Escobar sich prügelten.) Berlin (S.Fischer) 1914

Herr und Hund. Gesang vom Kindchen. Zwei Idyllen. Berlin (S.Fischer) 1919

Wälsungenblut. München (Phantasus-Verlag) 1921 (Privatdruck)

Unordnung und frühes Leid. Novelle. Berlin (S.Fischer) 1926

Mario und der Zauberer. Ein tragisches Reiseerlebnis. Berlin (S.Fischer) 1930

Die vertauschten Köpfe. Eine indische Legende. Stockholm (Bermann-Fischer) 1940

Das Gesetz. Erzählung. Stockholm (Bermann-Fischer) 1944

Die Betrogene. Erzählung. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1953

c. Eleştiri Yazıları

Bilse und ich. München (Bonsels) 1906

Friedrich und die groe Koalition. Berlin (S.Fischer) 1915

Betrachtungen eines Unpolitischen. Berlin (S.Fischer) 1918

Rede und Antwort. Gesammelte Abhandlungen und kleine Aufsätze. Berlin (S.Fischer) 1922

Goethe und Tolstoi. Vortrag. Aachen (Die Kuppel) 1923 - Neue veränd. Ausg u.d.T.: Goethe und Tolstoi. Zum Problem der Hummanität. Berlin (S.Fischer) 1932

Von Deutscher Republik. Rede. Berlin (S.Fischer) 1923

Okkulte Erlebnisse. Berlin (Häger) 1924

Bemühungen. Neue Folge der Gesammelten Abhandlungen und kleinen Auf- sätze. Berlin (S.Fischer) 1925

Pariser Rechenschaft. Berlin (S.Fischer) 1926

Lübeck als geistige Lebensform. Rede. Lübeck (Quitzow) 1926

Hundert Jahre Reclam. Festrede. Leipzig (Reclarn) 1928

Theodor Fontane. (Vortrag.) Berlin (Officina Serpentis) 1929

Platen-Tristan-Don Quijote. Vortrag. Ansbach 1930

Deutsche Ansprache. Ein Appell an die Vernunft. Rede. Berlin (S.Fischer) 1930

Die Forderung des Tages. Reden und Aufsätze aus den Jahren 1925-1929. Berlin (S.Fischer) 1930

Goethe als Repräsentant des bürgerlichen Zeitalters. Rede zum 100. Todestag Goethes. Berlin (S.Fischer) 1932

Goethes Laufbahn als Schriftsteller. Vortrag. München. Berlin. Zürich (Older- bourg) 1933

Leiden und Gröe der Meister. Neue Aufsätze. Berlin (S.Fischer) 1935

Freud und die Zukunft. Vortrag. Wien (Bermann-Fischer) 1936

Ein Briefwechsel (mit dem Dekan der philosophischen Fakultät Bonn). Zürich (Oprecht) 1937

Vom zukünftigen Sieg der Demokratie. (Erw. Form eines Vortrags.) Zürich (Oprecht) 1938 Neuaufl. u.d.T.: Vom kommenden Sieg der Demokratie. Berlin (Suhrkamp) 1946

Achtung. Europa! Aufsätze zur Zeit. Stockholm (Bermann-Fischer) 1938

Dieser Friede. Stockholm (Bermann-Fischer) 1938

Schopenhauer. Stockholm (Bermann-Fischer) 1938

Das Problem der Freiheit. Rede. Stockholm (Bermann-Fischer) 1939

Dieser Krieg! Stockholm (Bermann-Fischer) 1940

Deutsche Hörer! 25 Radiosendungen nach Deutschland. Stockholm (Bermann-Fischer) 1942-Erw. Ausg.: Deutsche Hörer! Fünfundfünfzig (recte: Sechsund- fünfzig) Radiosendungen nach Deutschland. Stockholm (Bermann-Fischer) 1945

Adel des Geistes. Sechzehn Versuche zum Problem der Humanität. Stockholm (Bermann-Fischer) 1945

Deutschland und die Deutschen. Vortrag. Stockholm (Bermann-Fischer) 1947

Neue Studien. Stockholm (Bermann-Fischer) 1948

Goethe und die Demokratie. Oxford (Clarendon Press) 1949

Ansprache im Goethejahr 1949. Frankfurt a.M. (Suhrkamp) 1949

Die Entstehung des Doktor Faustus. Roman eines Romans. Amsterdam (Bermann-Fischer. Querido-Verlag) 1949

Meine Zeit. Vortrag. Frankfurt a.M.(S.Fischer) 1950

Michelangelo in seinen Dichtungen. Celerina (Quos Ego Verlag) 1950

Der Künstler und die Gesellschaft. Vortrag. Wien (Frick) 1953

Gerhart Hauptmann. Rede. Gütersloh (Bertelsmann) 1953

Altes und Neues. Kleine Prosa aus fünf Jahrzehnten. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1953

Versuch über Schiller. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1955

Nachlese. Prosa 1951-1955. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1956

Burada Bürger'in kaynakçasında dikkate almadığı Thomas Mann'ın "Das Zwanzigste Jahrhundert" ve "Blätter für deutsche Art und Wohlfahrt" dergilerine yazdığı makaleler söz konusudur: Das Zwanzigste Jahrhundert. Blätter für deutsche Art und Wohlfahrt. Hg. von Heinrich Mann (während der Jahre 1895-1896):

M ANN, T HOMAS: Das Liebeskonzil. In: Bd.5, I (1895), S.522

MANN, Thomas: Ze Garten. Ein deutscher Sang am Gardasee von Karl Habermann. In: Bd.6, I (1896), S.109

MANN, Thomas:. Ostmarkklänge. Gedichte von Theodor Hutter. In: Bd.6, I (1896), S.282-284

MANN. Thomas: Tiroler Sagen. In: Bd. 6, II (1896). S.290-292

MANN, Thomas: Ein nationaler Dichter. In: Bd. 6, II (1896), S.296-298

MANN, Thomas: Dagmar, Lesseps und andere Gedichte. Von Maurice Reinhold von Stern. In: Bd6. II (1896), S.387-388

MANN, Thomas: Hans Brennert.Kritik und Schaffen.In:Bd.7(1896), S.81-84

M ANN, Thomas: Carl von Weber: "Ehre ist Zwang genug" In: Bd. 7 (1896), S.189-190

3. Günceler, Not Defterleri

Leiden an Deutschland. Tagebuchblätter aus den Jahren 1933 und 1934. Los Angeles (Pazifische Presse) 1946 (Privatdruck)

1933-1934 günlüklerinin ilk basımı, yayımlanan eserdeki Alman faşizminin politik ve ekonomik analizlerini sonraki eklemeler olarak ortaya koymaktadır.

Tagebücher. 1918-1943 hg. von Peter de Mendelssohn. 1944-1955 hg. von Inge Jens. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1977-1995

Notizbücher 1-12. Hg. von Hans Wysling und Yvonne Schmidlin. Frankfurt a.M. (S.Fischer) 1991f.

4. Mektuplar

Thomas Mann: Briefe 1889-1955 und Nachlese. Hg. von Erika Mann. 3 Bde. Frankfurt a.M. 1961-1965. XII, 583; 767; 655 S.

Thomas Mann: Briefwechsel mit Autoren. Hg. von Hans Wysling. Frankfurt a.M. 1988. IX. 828 S.

Thomas-Mann-Briefe 1912-1955. Eine Auswahl von Gisela von Einem. In: Bernhard Zeller, Die Thomas-Mann-Sammlung des Deutschen Literaturarchivs, Mit einer Auswahl unveröffentlichter Briefe, In: Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft 20 (1976), S.569-601

Thomas Mann: Briefe an Otto Grautoff, 1894-1901. und Ida Boy-Ed, 1903 bis 1928. Hg. von Peter de Mendelssohn, Frankfurt a.M.1975. XXVI, 305 S.

Thomas Mann-Heinrich Mann. Briefwechsel 1900-1949. Hg. von Hans Wysling. Frankfurt a.M. 1968. LXII, 372 S. - Erw.Neuausg.1984. LXI,497 S. Taschenbuchausg.: 1975 (Fischer Taschenbücher 1610)

Thomas Mann-Heinrich Mann. Briefwechsel 1900-1949. Hg von der Deutscher Akademie der Künste zu Berlin. Redaktion und Nachwort: Ulrich Dietzel 2. erw. Aufl. Berlin 1969. 499 S.

Thomas Mann-Hugo von Hofmannsthal. Briefwechsel (1908-1929). In: Almanach. Das zweiundachtzigste Jahr. Aus der Werkstatt des S.Fischer Verlags Frankfurt a.M. 1968. S.13-44

Thomas Mann an Ernst Bertram. Briefe aus den Jahren 1910-1955. Hg. von INGE JENS. Pfullingen 1960. 316 S.

Hermann Hesse-Thomas Mann. Briefwechsel (1910-1955). Hg. von Ann Carlsson. Frankfurt a.M. 1968.243 S. - Neuausg.: Erw. von Volker Michels 1975. XVII, 315 S. (Bibliothek Suhrkamp. 441)

Tricet dopisu Thomase Manna. (Briefe an Alexander Eliasberg, 1914-1924. und Brief an Alexej M. Remisow, 1923, in dt. und tschech. Sprache.) In: Alois Hofman, Thomas Mann a Rusko, Literàrni studie. Praha 1959. S.111-161

Thomas Mann: Briefe an Paul Amann 1915-1952. Hg. von Herbert Wegener Lübeck 1959. 127 S., 3 Taf. (Veröffentlichungen der Stadtbibliothek Lübeck Neue Reihe.3)

Thomas Mann-Alfred Neumann. Briefwechsel (1917-1952). Hg. von Peter de Mendelssohn. Heidelberg 1977. 123 S. (Veröffentlichungen der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung, Darmstadt. 52)

Thomas Mann-Bruno Walter. Briefwechsel (1917-1955), vorgelegt von Hans Wysling. In:Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 9(1969), S.12-43

Briefwechsel Thomas Mann-Max Rychner (1920-1955). Eingeführt und erl. von Hans Wysling. In:Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 7(1967) S.5-38

Thomas Mann-Robert Faesi. Briefwechsel (1921-1955). Hg. von Robert Faesi Zürich 1962. 112 S.

Thomas Mann-Kuno Fiedler. Aus dem Briefwechsel (1924-1955). hg. von Hans Wysling. In:Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 11 (1971), S.5-42 12 (1972), S.5-37

THIRWALL, John C.: In another language. A record of the thirty-year relationship between Thomas Mann and his English translator, Helen Tracy Lowe-Porter (Briefe in Auszügen.1924-1955.) New York 1966. XXI, 209,VII S.

Thomas Mann und Hans Friedrich Blunck. Briefwechsel (1927-1948) und Aufzeichnungen. (Hg. von) Walther Blunck Hamburg 1969. 147 S.

Der Briefwechsel Croce-Mann (1930-1936). Hg. von Ottavio Besomi und Hans Wysling. In: Germanisch romanische Monatsschrift NF.25 (1975) S.129-150

Thomas Mann-Erich von Kahler. Briefwechsel 1931-1955. Hg. von Michael Assmann. Hamburg 1993. XII, 308 S. (Veröffentlichungen der Deutschen Akademie für Sprache und Dichtung Darmstadt. 67.)

Thomas Mann: Briefwechsel mit seinem Verleger Gottfried Bermann Fischer 1932-1955. Hg. von Peter de Mendelssohn Frankfurt a. M. 1973. XXXIV 891 S. Taschenbuchausg. 1966. 1975 (Fischer Taschenbücher. 1566, 1-2)

Thomas Mann-Hans Reisiger. Briefe aus der Vor und Nachkriegszeit (1933-1955), vorgelegt von Hans Wysling. In Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 8 (1968), S.8-38

Thomas Mann-Karl Kerènyi. Gespräch in Briefen (1934-1955). Hg. von Karl Kerényi. Zürich 1960. 223 S. Neuausg. Frankfurt a.M. 1972 Taschenbuchausg.:München 1967. 236 S. (dtv Sonderreihe.61)

Thomas Mann and Rudolf Arnheim. An unpublished exchange of letters (1936). In: Michigan Germanic Studies 1 (1975). S.2-8 mit 1 Faks.

Thomas Mann-Agnes E Meyer. Briefwechsel 1937-1955. Hg. von Hans Rudolf Vaget. Frankfurt a.M. 1992. 1071 S.

Erben, das ist am Ende Kultur... Aus dem Briefwechsel Thomas Mann mit Klaus Mann (1939-1948). Vorbemerkung: Martin Gregor-Dellin. In:Merkur 29 (1975). S.503-513

Aus dem Briefwechsel Thomas Mann-Emil Preetorius. (1945-1954). Eingeführt und erl. von Hans Wysling. In: Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 4 (1963), S.3-24

Briefe von Thomas Mann (an Otto Basler, 1948-1955). Vorgelegt von Otto Basler. In: Blätter der Thomas Mann-Geselschaft Zürich 5 (1965). S.5-15

5. Röportajlar

Frage und Antwort, Interviews mit Thomas Mann 1909-1955. Hg. von Volkmar Hansen und Gert Heine. Hamburg 1983, 440 S.

6. Yazınsal Çalışmanın Dökümanı

Thomas Mann. Teil I bis III. 1889-1955. Hg. von Hans Wysling unter Mitw. von Marianne Fischer. Zürich 1975-1981. 760; 707; 774 S. (Dichter über ihre Dichtungen. 14,1-3)

Aus den Familienpapieren der Manns. Dokumente zu den Buddenbrooks. Hg. von der Deutschen Akademie der Künste zu Berlin. Redaktion: Ulrich Dietzel und Mitarbeit von Gerda Weissenfels. Berlin 1965. 55 S.. Faks.

Bild und Text bei Thomas Mann. Eine Dokumentation. Hg. von Hans Wysling unter Mitarbeit von Yvonne Schmidlin. Bern 1975. 439 S. mit Abb.

Zürih Thomas Mann Arşivi'nden çıkan "Thomas Mann-Studien"e de bakınız! (9.Bölüm)

7. Aile Çevresinden Anılar

MANN, Julia: Ich spreche so gern mit meinen Kindern. Erinnerungen, Skizzen, Briefwechsel mit Heinrich Mann. Hg. von Rosemarie Eggert. Berlin,Weimar 1991. 360 S. 23 Abb.

MANN, Heinrich: Ein Zeitalter wird besichtigt. Stockholm 1945. 560 S. - 2. Aufl. Berlin 1947. 507 S. - Neuaufl.: Berlin 1974. 732 S: - Lizenzausg.: Düsseldorf 1974

Heinrich Mann'ın kardeşiyle ilgili tüm değerlendirmeleri. Bakınız: Klaus Schröter, Thomas Mann im Urteil seiner Zeit. (Vgl. Abschnitt 8.)

MANN, Viktor: Wir waren Fünf. Bildnis der Familie Mann. Konstanz 1949. 615 S. 35 Taf. - 2. rev. Aufl. 1964. 620 S. 55 Abb. - Taschenbuchausg.: Frankfurt a.M. 1976. 431 S. (Fischer Taschenbücher.1678)

MANN, Klaus: Der Wendepunkt. Ein Lebensbericht. Frankfurt a.M. 1952. 551 S.

MANN, Klaus: Tagebücher 1931-1949. 6 Bde. München 1989-1991. 275; 20; 255; 240: 259; 308 S.

MANN, Erika: Das letzte Jahr. Bericht über meinen Vater. Frankfurt a.M. 1956 75 S.

MANN, Monika: Vergangenes und Gegenwärtiges. Erinnerungen. München 1956 167 S.

MANN, Golo: Ein Stück Erinnerung. In: Du, Kulturelle Monatsschrift, 20 (1960), Dezember-Heft, S.72-76-Erw. Fassung u.d.T.: Erinnerungen an meinen Vater. In: Thomas Mann. Bonn 1965. (Inter Nationes) S.5-21-Einzelausg. u.d.T. Mein Vater Thomas Mann. Ein Vortrag. Lübeck 1970. 33 S.

MANN, Golo: Erinnerungen und Gedanken. Eine Jugend in Deutschland. Frankfurt a.M. 1986. 576 S.

MANN, Katia: Meine ungeschriebenen Memoiren. Hg. von Elisabeth Plessen und Michael Mann. Frankfurt a.M. 1974. 175 S., 16 Taf. Tashenbuchausg 1976 (Fischer Taschenbücher. 1750)

Katia Mann'ın bu monografi ile ilgili değerlendirmesini içeren Amerikan basımı bu konuda ek bir bilgi vermektedir. Unwritten memories. Transl. by Hunter and Hildegarde Hannum. New York 1975. IX 165 S.

8. Çağdaşlarının Tanıklıkları, Fotoğraf dizileri

Thomas Mann im Urteil seiner Zeit. Dokumente 1891-1955. Hg. mit einem Nachwort und Erl. von Klaus Schröter. Hamburg 1969. 557 S.

Die groe Kontroverse. Ein Briefwechsel um Deutschland. Hg. und bearb. von Johannes F.G. Grosser. Hamburg 1963. 159 S.

Die ersten Jahre des Exils. Briefe von Schriftstellern an Thomas Mann. Teil 1-3(1933-1939.) Hg. von Hans Wysling unter Mitw. von Dieter Schwarz und Herbert Wiesner. In: Blätter der

Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich 13 (1973), S.5-34: 14 (1974), S.5-15 (1975),S.5-42

MOTSCHAN, Georges: Thomas Mann-von nahem erlebt. Nettetal 1988. 151 S. mit Abb.

Thomas Mann. Ein Leben in Bildern. Hg. von HANS WYSLING und Yvone Schmidlin. Zürich 1994. 504 S. mit Abb.

KOLBE, Jürden, und Karl Heinz Bittel: Heller Zauber. Thomas Mann in München 1894-1933. Berlin 1987. 439 S. mit Abb.

HAGE, Volker: Eine Liebe fürs Leben. Thomas Mann und Travemünde. Hamburg 1993. 71 S. mit Abb.

9. Derlemeler

The stature of Thomas Mann. Ed. by CHARLES Neider. London 1951. 510 S. (New Directions)

Hommage de la France à Thomas Mann à l'occasion de son quatre-vingtième anniversaire. Prèsentation par KARL Flinker. Paris 1955. 171 S.

Vollendung und Größe Thomas Manns. Beiträge zu Werk und Persönlichkeit des Dichters. Hg. von GEORG Wenzel. Halle 1962. 340 S., Abb.

Betrachtungen und Überblicke. Zum Werk Thomas Manns. Hg. von GEORG Wenzel. Berlin 1966. 678 S., Abb.

SCHERRER, Paul, und HANS Wyling: Quellenkritische Studien zum Werk Thomas Manns. München 1967. 347 S. (Thomas-Mann-Studien 1)

Thomas Mann und die Tradition, hg. von PETER Pütz. Frankfurt a.M.1971. VIII, 288 S. (Athenäum Paperbacks. Germanistik)

DIERKS, Manfred: Studien zu Mythos und Psychologie bei Thomas Mann. An seinem Nachlaßorientierte Untersuchungen zum "Tod in Venedig", zum "Zauberberg" und zur "Joseph"-Tetralogie. München 1972. 293 S. (Thomas-Mann-Studien.2)

Thomas Mann. Sous la direction de FRÉDERIC Tristan. Paris 1973. 331 S. (Cahiers de l'Herne. 23)

WYSLING, Hans: Dokumente und Untersuchungen. Beiträge zur Thomas-Mann-Forschung. Bern 1974. 237 S. (Thomas-Mann,Studien.3)

Thomas Mann. Hg. von HELMUT Koopmann. Darmstadt 1975.XVII, 430 S. (Wege der Forschung. 335)

Wiederabdruck von Aufsätzen 1945-1969.

Gedenkschrift für Thomas Mann, 1875-1975. Hg. von ROLF Wiecker. Kopenhagen 1975. 288 S. (Text und Kontext. Sonderreihe.2)

Thomas Mann, geboren in Lübeck. Hg. von JAN Herchenröder und ULRICH Thoemmes für die Thomas-Mann-Gesellschaft in Lübeck zum 100. Geburtstag. Lübeck 1975. 129 S.

Thomas Mann 1875-1975. Homenaje en su centenario. La Plata 1975. 228 S. (Departamento de Letras. Trabajos. comunicaciones y conferencias. 17)

Das erzählerische Werk Thomas Manns. Entstehungsgeschichte, Quellen, Wirkung. Berlin 1976. 551 S.

Sammlung der Nachworte der zehnbändigen Ausgabe "Romane und Erzählungen", Berlin (Aufbau-Verlag) 1974-1975.

WYSLING, Hans: Thomas Mann heute. Sieben Vorträge. Bern 1976. 128 S.

Thomas Mann 1875-1975. Vorträge in München-Zürich-Lübeck. Hg. von BEATRIX Bludau, ECKHARD Heftrich und HELMUT Koopmann, Frankfurt a.M. 1977. 704 S.

Sinn und Form. Sonderheft Thomas Mann. Berlin 1965. 440 S.

Weimarer Beiträge. Zeitschrift für Literaturwissenschaft, Ästhetik und Kulturtheorie. Jg. 21, H.9.Berlin 1975

Modern Language Notes. Vol. 90, Nr.3: Thomas Mann, 1875-1975, Baltimore 1975

Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena, Gesellschafts-und Sprachwissenschaftliche Reihe, Jg. 25,H.3: Thomas Mann.Jena 1976

Text und Kritik. Sonderband: Thomas Mann. Hg. von HEINZ Ludwig Arnold. München 1976. 226 S.

Germanica Wratistawiensia. Nr.29:Thomas-Mann-Heft. Warszawa 1977.127 S.

Blätter der Thomas-Mann-Gesellschaft Zürich.Nr. 1 ff. Zürich 1958-Lfd.Erscheinen seit 1965 jährlich.

10. Thomas Mann İle İlgili Yayınlar

ELOESSER, Arthur: Thomas Mann. Sein Leben und sein Werk. Berlin 1925.209.

MAYER, Hans: Thomas Man. Werk und Entwicklung. Berlin 1950. 415 S.

LION, Ferdinand: Thomas Mann. Leben und Werk. Erw. Ausg. Zürich 1955 210 S.

LUKÁCS, Georg: Thomas Mann, 5-verm. und verb. Aufl. Berlin 1957. 202 Sammlung der Studien und Äußerungen über Thomas Mann, 1909-1955

HILSCHER, Eberhard: Thomas Mann. Leben und Werk. Berlin 1965. 220 S. (Schriftsteller der Gegenwart.15)-4. Aufl. 1973. 288 S.

MIDELL, Eike: Thomas Mann. Versuch einer Einführung in Leben und Werk. Leipzig 1966. 295 S. (Reclams Universal-Bibliothek.268)

KARST, Roman: Thomas Mann oder Der deutsche Zwiespalt. Wien 1970. 360 S. 16 Taf.

LEIBRICH, Louis: Thomas Mann. Une recherche spirituelle.Paris 1974.443 S.

DIERSEN, Inge: Thomas Mann. Episches Werk, Weltanschauung, Leben. Berlin 1975. 435 S., 20 Taf.

MENDELSSOHN, Peter de: Der Zauberer. Das Leben des deutschen Schriftstelers Thomas Mann. Teil 1. 1875-1918. Frankfurt a. M. 1975. 1185 S. -Jahre der Schwebe: 1919 und 1933. Nachgelassene Kapitel. Gesamtregister. Hg. von Albert von Schirnding. Frankfurt a.M. 1992. 435 S.

HARPPRECHT, Klaus: Thomas Mann. Eine Biographie.Reinbek 1995.2304 S

HAYMAN, Ronald: Thomas Mann. A Biography. New York, London 1995. 672 S.

PRATER, Donald: Thomas Mann. Deutscher und Weltbürger. Eine Biographie München 1995. 752 S.

11. Yapıtlarında İşlediği Konularla İlgili Araştırmalar

REED, Terence J.: Thomas Mann. The uses of tradition. Oxford 1974. XV. 433S-2.Aufl.1976

NÜNDEL, Ernst Die Kunsttheorie Thomas Manns. Bonn 1972. 191 S. (Abhandlungen zur Kunst-, Musik- und Literaturwissenschaft. 122)

HELLER, Erich: Thomas Mann. Der ironische Deutsche. Frankfurt a.M.1959 362 S.

BAUMGART, Reinhard: Das Ironische und die Ironie in den Werken Thomas Manns. München 1964. 232 S. (Literatur als Kunst)

HAUG, Hellmut: Erkenntnisekel. Zum frühen Werk Thomas Manns. Tübingen 1969. VI, 153 S. (Studien zur deutschen Literatur.15)

FINCK, Jean: Thomas Mann und die Psychoanalyse. Paris 1973. 382 S. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège. 204)

RICHTER, Bernt: Thomas Manns Stellung zu Deutschlands Weg in die Katastrophe. Ein Beitrag zum politischen Denken des Dichters. Diss. Berlin 1960 XVIII, 678 Bll. (Masch.)

SCHRÖTER, Klaus: "Eideshelfer" Thomas Manns 1914/18.In:Sinn und Form 14 (1967), S.1469-1481 Wiederabdruck in: Schröter, Literatur und Zeitgeschichte. Mainz 1970. (Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Klasse der Literatur, Mainz.26) S.47-65

MAYER, Hans: Thomas Mann. Zur politischen Entwicklung eines Unpolitischen. In: Mayer, Der Repräsentant und der Märtyrer. Konstellationen der Literatur. Frankfurt a.M.1971. S.65-93

HUEBINGER, Paul Egon: Thomas Mann, die Universität Bonn und die Zeitgeschichte. Drei Kapitel deutscher Vergangenheit aus dem Leben des Dichters, 1905-1955. München 1974. IX,682 S.

HELLMANN, Winfried: Das Geschichtsdenken des frühen Thomas Mann (1906-1918). Tübingen 1972. VII, 202 S. (Studien zur deutschen Literatur.31)

VENOHR, Lilli: Thomas Manns Verhältnis zur russischen Literatur. Meisenheim/Glan 1959. 95 S. (Osteuropastudien der Hochschule des Landes Hessen. 3,1)

BLUME, Bernhard: Thomas Mann und Goethe. Bern 1949. 155 S.

VAGET, Hans Rudolf: "Goethe oder Wagner" Studien zu Thomas Manns Goethe-Rezeption 1905-1912. In: Vaget und DAGMAR Barnouw, Thomas Mann. Studien zu Fragen der Rezeption. Bern 1975. (New York University Ottendorfer Series. NF.7) S.1-81

SANDBERG, Hans-Joachim: Thomas Manns Schiller-Studien. Eine quellenkritische Untersuchung. Oslo 1965. 153 S. (Ger-

manistische Schriftenreihe der norwegischen Universitäten und Hochschulen.3)

HANSEN, Volykmar: Thomas Manns Heine-Rezeption. Hamburg 1975. 331 S. (Heine-Studien.7)

NORTHCOTE-BADE, James: Die Wagner-Mythen im Frühwerk Thomas Manns. Bonn 1975. 110 S. (Abhandlungen zur Kunst-,Musik- und Literaturwissenschaft. 167)

12. Eserleriyle İlgili İncelemeler

DIERSEN, Inge: Untersuchungen zu Thomas Mann. Die Bedeutung der Künstlerdarstellung für die Entwicklung des Realismus in seinem erzählerischen Werk. Berlin 1959. 371 S. (Germanistische Studien)

KOOPMANN, Helmut: Thomas Mann. Konstanten seines literarischen Werks. Göttingen 1975. 194 S. (Kleine Vandenhoeck-Reihe. 1404)

SCHARFSCHWERDT, Jürgen: Thomas Mann und der deutsche Bildungsroman. Eine Untersuchung zu den Problemen einer literarischen Tradition. Stuttgart 1967, 284 S. (Studien zur Poetik und Geschichte der Literatur.5)

THOMET, Ulrich: Das Problem der Bildung im Werke Thomas Manns. Bern 1975. 322 S. (Europäische Hochschulschriften. Reihe 1. 138)

JENDREIEK, Helmut: Thomas Mann. Der demokratische Roman. Düsseldorf 1977. 610 S.

HERMSDORF, Klaus: Thomas Manns Schelme. Figuren und Strukturen des Komischen. Berlin 1968. 386 S. (Germanistische Studien)

TERNES, Hans: Das Groteske in den Werken Thomas Manns. Stuttgart 1975. IV, 131 S. (Stuttgarter Arbeiten zur Germanistik.9)

HOFFMANN, Gisela E.: Das Motiv des Auserwählten bei Thomas Man. Bonn 1974. VI, 210 S. (Studien zur Germanistik,Anglistik und Komparatistik. 28)

ZIMMERMANN, Jürg: Repräsentation und Intimität. Zu einem Wertgegensatz bei Thomas Mann. Mit besonderer Berücksichtigung der Werke aus den Jahren vor und während des Ersten Weltkriegs. Zürich 1975. 84 S. (Zürcher Beiträge zu deutschen Literatur-und Geistesgeschichte.44)

ZELLER, Michael: Väter und Söhne bei Thomas Mann. Der Generationsschritt als geschichtlicher Proze. Bonn 1974. 320 S. (Bonner Arbeiten zur deutschen Literatur.27)

NOWAK, Georg Alexander: Das Bild des Lehrers bei den Brüdern Mann. Bern 1975. 152 S. (Europäische Hochschulschriften. Reihe 1. 120)

PRITZLAFF, Christiane: Zahlensymbolik bei Thomas Mann. Hamburg 1972. 125 XLXII S. (Hamburger pl.ilologische Studien.25)

TYROFF, Siegmar: Namen bei Thomas Mann in den Erzählungen und den Romanen Buddenbrooks, Königliche Hoheit, Der Zauberberg. Bern 1975. VIII 299 S. (Europäische Hochschulschriften. Reihe 1.102)

KOOPMANN, Helmut: Die Entwicklung des "Intellektualen Romans" bei Thomas Mann. Untersuchungen zur Struktur von "Buddenbrooks", "Königliche Hoheit" und "Der Zauberberg", 2.erw. Aufl. Bonn 1972. 200 S. (Bonner Arbeiten zur deutschen Literatur.5)

SAGAVE, Pierre-Paul: Réalité sociale et idéologie religieuse dans les romans de Thomas Mann. Les Buddenbrook. La Montagne magique. Le Docteur Faustus Paris 1954. IV, 168 S. (Publications de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg.124)

ROTHENBERG, Klaus-Jürgen: Das Problem des Realismus bei Thomas Mann Zur Behandlung von Wirklichkeit in den "Buddenbrooks" Köln 1969. XII 238 S. (Literatur und Leben. NF.11)

EBEL, Uwe: Rezeption und Integration skandinavischer Literatur in Thomas Manns "Buddenbrooks" Neumünster 1974. 224 S. (Skandinavische Studien.2)

LUDEWIG-THAUT, Dorothea: "Königliche Hoheit" Autobiographische Züge in Thomas Manns Roman. Bonn 1975. 357 S. (Abhandlungen zur Kunst-Musik und Literaturwissenschaft. 180)

Besichtigung des Zauberbergs. Hg. von HEINZ Saueressig. Düsseldorf 1974 219 S.

HEFTRICH, Eckhard: Zauberbergmusik. Über Thomas Mann. Frankfurt a.M. 1975.X.383 S.

BULHOF, Francis: Wortindex zu Thomas Mann: Der Zauberberg. Programmiert von BARRY Gold. Ann Arbor/Mich.

1976. XVII. 614 S. (Monograph publishing on demand. Sponsor series)

HAMBURGER, Käte: Der Humor bei Thomas Mann. Zum Joseph-Roman 2.Aufl.München 1969. 239 S. (sammlung dialog.4)

HUGHES, Kenneth: Thomas Manns Joseph-Romane. Frankfurt a.M.1974. 160 S.

HUGHES, Kenneth: Mythos und Geschichtsoptimismus in Thomas Manns Joseph-Romanen Bern 1975. 116 S. (New York University Ottendorfer Series NF.3)

SCHRÖTER, Klaus: Resultate des Exils. Vom "Zauberberg" zu "Joseph, der Ernährer" In: Akzente 22 (1975).S.367-382-Vollständigere Fassung u.d.T. Vom Roman der Seele zum Staatsroman. Zu Thomas Manns "Joseph"-Tetralogie. In: Text und Kritik. Sonderband: Thomas Mann. Hg. von HEINZ Ludwig Arnold. München 1976.S.70-87

MIETH, Dietmar: Epik und Ethik. Eine theologisch-ethische Interpretation der Josephromane Thomas Manns. Tübingen 1976. I, 237 S. (Studien zur deutschen Literatur. 47)

GRIMM, Alfred: Joseph und Echnaton. Thomas Mann und Ägypten. Mainz 1992. 468 S. mit Abb.

CASSIRER, Ernst: Thomas Mann Goethe-Bild. Eine Studie über "Lotte in Weimar". In: Germanic Review 20 (1945). S.166-194

BERGSTEN, Gunilla: Thomas Manns Doktor Faustus. Untersuchungen zu den Quellen und zur Struktur des Romans. 2.erg. Aufl. Tübingen 1974. XII,315 S

HAMBURGER, Käte: Anachronistische Symbolik: Fragen an Thomas Manns Faustus-Roman. In: Gestaltungsgeschichte und Gesellschaftsgeschichte. In Zusammenarbeit mit KÄTE Hamburger hg. von HELMUT Kreuzer. Stuttgart 1969. S.529-553

SCHMIDT, Gérard: Zum Formgesetz des Doktor Faustus von Thomas Mann. Wiesbaden 1972. 171 S: (Studien zur Germanistik)-2.Aufl.1976

ASSMANN, Dietrich: Thomas Manns Roman "Doktor Faustus" und seine Beziehungen zur Faust-Tradition. Helsinki 1975. 225 S. (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Dissertationes Humanarum Litterarum.3)

VOSS, Liesellotte: Die Entstehung von Thomas Manns Roman "Doktor Faustus" Dargestellt anhand von unveröffentlichten Vorarbeiten. Tübingen 1975. VI, 271 S. (Studien zur deutschen Literatur.39)

STACKMANN, Karl: Der Erwählte. Thomas Manns Mittelalter-Parodie. In: Euphorion 53 (1959), S.61-74

RICHNER, Peter: Thomas Manns Projekt eines Friedrich-Romans. Diss. Zürich 1975. 140 S.

HANNEMANN, Helmut: Illusion und Desillusion in den Novellen Thomas Manns. Diss. Hamburg 1957. VIII, 213 Bll. (Masch.)

NEUMEISTER, Erdmann: Thomas Manns frühe Erzählungen. Der Jugendstil als Kunstform im frühen Werk. 2.erw. Aufl. Bonn 1975. XI, 135, 14 S. (Abhandlungen zur Kunst-,Musik-und Literaturwissenschaft. 133)

SPELSBERG, Helmut: Thomas Manns Durchbruch zum Politischen in seinem kleinepischen Werk. Untersuchungen zur Entwicklung von Gehalt und Form in "Gladius Dei" "Beim Propheten", "Mario und der Zauberer" und "Das Gesetz" Marburg 1972. 103 S. (Marburger Beiträge zur Germanistik.41)

YOUNG, Frank W Montage and motif in Thomas Mann's "Tristan" Bonn 1975. IV, 142 S. (Abhandlungen zur Kunst-, Musik- und Literaturwissenschaft. 183)

WANNER, Hans: Individualität, Idealität und Rolle Das frühe Werk Heinrich Manns und Thomas Manns Erzählungen "Gladius Dei" und "Der Tod in Venedig" München 1976. III, 247 S. (tuduv Studien. Reihe Sprach-und Literaturwissenschaften 5)

LUFT, Hermann: Der Konflikt zwischen Geist und Sinnlichkeit in Thomas Manns "Tod in Venedig" Bern 1976. 106 s. (Europäische Hochschulschriften. Reihe 1. 144)

MAITRE, Hans Joachim: Thomas Mann. Aspekte der Kulturkritik in seiner Essayistik. Bonn 1970. IX, 145 S.

SAUTERMEISTER, Gert: Widersprüchlicher Antifaschismus.Thomas Manns politische Schriften (1914-1945). In: Antifaschistische Literatur. Programme, Autoren, Werke. Hg.: LUTZ Winckler. 1977. (Literatur im historischen Proze. 10) S. 142-222

Thomas Mann'ın "Zwanzigste Jahrhundert" dergisinde yayımlanan (1895-1896) ve bugüne kadar dikkate alınmamış olan yazılarıyla ilgili bakınız:

ZECK, Jürgen: Die Kulturkritik Heinrich Manns in den Jahren 1892-1909. Diss. Hamburg 1965. VII, 200, XI S.

SCHRÖTER, Klaus: Anfänge Heinrich Manns. Zu den Grundlagen seines Gesamtwerks. Stuttgart 1965. X, 198 S. (Germanistische Abhandlungen.10)

13. Heinrich Mann İle Olan İlişkisi

SAUERESSIG, Heinz: Die gegenseitigen Buchwidmungen von Heinrich und Thomas Mann. In: Betrachtungen und Überblicke. Zum Werk Thomas Manns. Hg. von GEORG Wenzel. Berlin 1966. S.483-490

SCHRÖTER, Klaus: Heinrich Mann in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten dargestellt. Reinbek bei Hamburg 1967. (rowohlts monographien. 125) S.12 ff.: 39 ff.; 55.; 79 ff. und passim. - 64.-67. Tsd. 1986

BANULS, André: Thomas Mann und sein Bruder Heinrich "eine repräsentative Gegensätzlichkeit" Stuttgart 1968. 176 S. (Sprache und Literatur)

SCHRÖTER, Klaus: Deutsche Germanisten als Gegner Heinrich Manns. Einige Aspekte seiner Wirkungsgeschichte. In: Text und Kritik. Sonderbband: Heinrich Mann, hg. von HEINZ Ludwig Arnold. Stuttgart 1971. S.141-149 Wiederabdruck in: Schröter, Heinrich Mann, "Untertan" "Zeitalter" Wirkung. Drei Aufsätze. Stuttgart 1971. (Texte Metzler.17) S.60-71

SCHRÖTER, Klaus: Positionen und Differenzen, Brecht, Heinrich Mann, Thomas Mann im Exil. In: Akzente 20 (1973), S.520-535

Vgl. hierzu die Entgegnung von GOLO Mann: Zu Klaus Schröters 3. Fußnote. Ebd.21 (1974), S.84-85

JASPER, Willi: Der Bruder. Heinrich Mann. Eine Biographie. München, Wien 1992. 403 S.

Vgl. die Kritik von KLAUS Schröter in Heinrich-Mann-Jahrbuch 10 (1992) s. 209-212

SCHRÖTER, Klaus: Heinrich und Thomas Mann. Hamburg 1993. 152 S. (Duographien.1)

14. Cinsellik

BÖHM, Karl Werner: Zwischen Selbstzucht und Verlangen. Thomas Mann und das Stigma Homosexualität. Untersuchungen zu Frühwerk und Jugend. Würzburg 1991. 409 S.

KRÜLL, Marianne: Im Netz der Zauberer. Eine andere Geschichte der Familie Mann. Zürich 1991. 475 S.

Bu iki başlıkla ilgili olarak Thomas Mann Yıllığı 5 (1992), S.213-228'e bakınız!

15. Türkçe'de Thomas Mann'ın Yapıtları

1. *Alacak Karanlıkta,* Çev.: Müşerref Hekimoğlu, İstanbul, Yeditepe Yay., 1955.

2. *Buddenbrook Ailesi,* Çev.: Burhan Arpad, İstanbul, Altın Klasikler, 1970. (3. baskı: İstanbul, Can Yay., 1983).

3. *Buddenbrook Ailesi,* Çev.: Sakire Sadman, İstanbul, Türkiye Yay., 1955. (2. Baskı: 1964).

4. *Didişen Kafalar,* Çev.: Saadet İkesus Alp, Ankara, M.E.B., 1964, (2. baskı: 1989).

5. *Düşkün,* Çev.: Nasuh Barın, Ankara, Dost Kitap, 1982.

6. *Gövde Değiştiren Kafalar - Bir Hind Masalı,* Çev.: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, Yüksel Yay., 1945.

7. *Sarayda Bir Macera,* Çev.: Nüzhet Kocamemi, İstanbul Halk El Sanatları ve Neşriyat, Altın Kalem Klasik Romanlar, 1976.

8. *Seçilen,* Çev.: Iris Kantemır, İstanbul, Can Yay., 1996.

9. *Seçme Öyküler,* Çev.: Kâmuran Şipal, İstanbul, Cem Yay., 1989.

10. *Tonio Kröger,* Çev.: Mehmet Karasan, Ankara, M.E.B., 1945 ve 1967, (3. Baskı: İstanbul, Can Yay., 1997).

11. *Tonio Kröger,* Çev.: Fatih Özgüven, İstanbul, Birikim Yay., 1983. (2. Baskı: İstanbul, Can Yay., 1997).

12. *Venedik'te Ölüm,* Çev.: Behçet Necatigil, Ankara, M.E.B., (2. Baskı: İstanbul, Cem Yay., 1969, 3. Baskı: İstanbul, Adam Yay., 1982, 4. Baskı: İstanbul, Adam Yay., 1988, 5. Baskı: İstanbul, Adam Yay., 1992).

13. *Büyülü Dağ,* Çev.: Prof.Dr. Gürsel Aytaç, İstanbul, Can Yayınları, 1998.

14. *Dinle Alman Ulusu,* Çev.: Niyazi Eröztürk, 1991, E Yay.

15. *Lotte Weimar'da,* Çev.: Prof.Dr. Gürsel Aytaç, İstanbul, Ara Yay., 1992. (2. Baskı: İstanbul, Öteki Yay. 1998).

Bu çalışma sırasında, burada değinmekten sevinç duyacağım birçok yardım ve teşvik gördüm:

Herşeyden önce aile mülkiyetinde olup kısmen yayımlanmamış fotoğrafların basılmasına, Zürich, Thomas Mann arşivini kullanmama izin vererek monografinin oluşumuna katkıda bulunan Bayan Katja Mann'ı minnet ve saygıyla anıyorum.

Hunter College of the City of New York profesörlerinden Bayan Dr. Anna Jacobson ve Lübeck'te bulunan Bay Gustav Hillard ile yaptığım yazışmalar ve konuşmalar - çeşitli yaşlarda Thomas Mann onlarla karşılaşmıştı - bana esin kaynağı oldu.- Thomas Mann yapıtlarını seven ve koleksiyonunu yapan Bay Heinz Sauereig, Biberach ve Bay Dr. Hans-Otto Mayer, Düsseldorf, konuyla ilgili bilgiye ulaşmama severek yardımcı olup, hiç bilinmeyen bazı kaynakları bulmamı sağladılar. - Zürich Teknik Üniversitesi Thomas Mann Arşivi materyallerini incelememe izin verdi. "Thomas Mann'ı ararken" bayan Ilse Schröter, Hannover, çağdaş edebiyatın ve mektupların bir bölümünü gözden geçirdi.

Tüm bu katkılara çok teşekkür ediyorum.

Mart 1964

Katja ve Erika Mann, Anna Jacobson, Gustav Hillard, Hans-Otto Mayer ve Heinz Sauereig ile olan bağlantım ile ilgili Thomas Mann'ın bayan hayranları arasında olan öğretim üyesi ile yaptığım yazışmalara, tüm dipnotlarla birlikte, bakabilirsiniz: Um Thomas Mann. Der Briefwechsel Käte Hamburger-Klaus Schröter 1964-1994 Hamburg 1994

März 1995, Klaus Schröter

Adenauer, Konrad 160 v.d.
Adorno, Theodor W. 150,159
Amann, Paul 101,150
Anaxagoras 128
Andersen, Hans Christian 16
d'Annunzio, Gabriele 163
Arnim, Achim von 121
Auriol, Vincent 167

Bahr, Hermann 33,34,39,47
Balmain, Pierre 167
Balzac, Honoré de 93
Barbusse, Henri 101
Bartels, Adolf 92
Bäthke 19,20
Bebel, August 21
Becker, Carl Heinrich 117
Berr-Hofmann, Richard 165
Beethoven, Ludwig van 17,109,149
Behn, Fritz 35,36,92
Behrens, Georg 158
Benes, Eduard 124
Benjamin, Walter 125
Berg, Alban 150
Berle, Adolf 147
Berlioz, Hector 150
Bertram, Ernst 17,97,98,101
Biddle, Francis 147
Bie, Oscar 52,70

Bielschowsky, Albert 79
Biermann, Guido 56
Bilse, Fritz Oswald 90
Bismarck, Otto, Fürst von 21,22,23,121,144
Blake, William 138
Blass, Ernst 91
Bloch, Ernst 125
Blüher, Hans 85
Boieldieu, Françouis-Adrien 17
Borchardt, Rudolf 97
Borgese, Giuseppe Antonio 141
Bourget, Paul 34 v.d. 39 v.d. 40,41,42,43,44.47,
48,49 v.d., 50 v.d., 53 v.d., 54,67,68 v.d.
73,,113,162
Bourienne, Fauvelet de 57
Bousset, Therese 15 v.d, 59
Bousset, Madame 15,17,59
Brahms, Johannes 17,18
Brandes, Georg 46,47 v.d. 101
Brecht, Bertolt 116,122,156
Broch, Hermann 159
von Brocken 90
Bronnen, Arnolt 119
Bruhns, Johann Ludwig 14
Brüning, Heinrich 118
Burke, Edmund 99

Camus, Albert 167
Chagall, Marc 167
Chamberlain, Neville 140
Chopin, Frédéric 17 v.d., 18
Churchill, Sir Winston 146
Cooper, Gary 156
Curtius, Ernst Robert 104,107,108,116
Cuzzle, Rose 135

Çehov, Anton P. 143,166

Daladier Édouard 140
Dehmel, Richard 39,97
Derleth, Ludwig 81
Döblin, Alfred 142,158
Dohm, Ernst 88
Dörler, Adolf Ferdinand 45
Dostoyevski Fedor M. 75,148
Dürer, Albrecht 153

Ebert, Friedrich 107 v.d.
Eckermann, Johann Peter 57 v.d, 79
Edschmid, Kasimir 91
Ehrenberg, Carl 17
Ehrenberg, Paul 17,80,82,83,84
Eichendorff, Joseph Freiherr von 99
Einstein, Albert 124,126
Eisler, Hanns 150,156
Eisner, Kurt 102
Eloesser, Arthur 62
Enghien, Louis-Antoine, Duc de 56
Erasmus von Rotterdam 168
Erikson, Erik 158

Faesi, Robert 127
Fehling, Hermann 56
Ferdinand Karl 45
Feuchtwanger, Lion 107,122
Feuerbach, Ludwig 47
Fielitz, Alexander von 17
Fischer, Samuel 53,55,69,70,112
Flaubert, Gustave 50,53
Fleischmann, Rudolf 124
Flinker, Martin 167
Frank, Bruno 107,125,165

Frankfurter, Felix 148
Franz, Robert 17
Freud, Sigmund 85,123,142
Frick, Wilhelm 158
Friedrich II., Prusya Kralı 77,100

Galsworthy, John 109
Geibel, Emanuel 10,28,45,46
Geiger, Ludwig 79
Georg, Yunan Prensi 163
George, Stefan 97,98,99,136
Gerhäuser, Emil 19
Gide André 104,108,116,125
Goebbels, Joseph 119
Goethe, August von 136
Goethe, Johannn Wolfgang von 16,19,23,31,35,
56,57,61,74,75 vd., 77,78,79 v.d., 80,81,83,85,90,
105,106,113,114 v.d., 128 v.d., 130,131,132,133 v.d.,
134 v.d., 135,136,137,138 v.d., 143,144,145,151,159,
165,166,168
Goethe, Katharina Elisabeth 133
Goncourt, Edmond de 50,52,53,67
Goncourt, Jules de 53,62,67
Goncharov, Ivan A., 73
Grautoff, Otto 25,30
Grautoff 25
Gregorovius, Ferdinand 161
Grimme, Adolf 120
Grimmelshausen, Hans Jakob Christop von 150
Gulbransson, Olaf 122
Gundolf, Friedrich 97,98,136
Gütschow, Anton C. 56

Habermann, Karl 2345
Hamburger, Käte 129
Harden, Maximilian 88

Harms, Julius 30
Hartleben, Otto Erich 50
Hartmann von Aue 161
Hauptmann, Gerhart 34,90,97 v.d.,
104,105,107,143
Hausmann, Manfred 158
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 47
Heidegger, Martin 40
Heimann, Moritz 70
Heine, Heinrich 17,31 v.d., 32,150
Heine, Thomas Theodor 65
Herriot, Édouard 167
Hertz, Wilhelm 50,161
Hesse, Hermann 107,125
Heuss, Theodor 160v.d.
Heyse, Paul 88
Hillard, Gustav 20,30
Hiller, Kurt 91
Hindenburg und Beneckendorff, Paul von 120,121
Hitler, Adolf 96,109,120,121,122,123,
140,145,164,165
Hoesch, Leopold G.A. von 109
Holitscher, Arthur 17,64,65,70,90
Holm, Korfiz 64
Holmes, John Clellon 40
Holthusen, Hans Egon 158
Honegger, Arthur 167
Huch, Ricarda 91
Hugo, Victor 149
Humboldt, Wilhelm von 138
Huxley, Aldous 122

Ibsen, Henrik 32,33,50,121
Ickes, Harold L. 148
Innozenz III., Papa 113

Jackson, Donald L. 156
Jacobson, Anna 129,149
Jahn, Friedrich Ludwig 19

Kafka, Franz 91
Kahler, Erich 148,159
Kahr, Gustav von 105
Kant, Immanuel 21
Kapp, Wolfgang 105
Karl August, Saksonya ve Weimar Dükü 133
Kaulbach, Friedrich August von 88
Kerényi, Karl 127
Kerr, Alfred 46,91,93
Kesten, Hermann 143
Kestner, Charlotte 135
Kielland, Alexander 53,67
Kleist, Heinrich von 143
Knappertsbusch, Hans 121
Kolb, Annette 122,125
Korrodi, Eduard 123
Krenek, Ernst 150
Kurz, Marie 124
Kutusow, Michail J. 73

Lange, Sven 52
Langen, Albert 50,52
Lassen, Eduard 17
Lemaitre, Jules 46
Lenbach, Franz von 88
Lessing, Theodor 92
Lie, Jonas 53,59,67
Lienhard, Fritz 44,45,47,50
Lippmann, Walter 148
Liszt, Franz 17
Lossow, Otto von 109
Ludwig, Emil 132

Lukàcs, Georg 49,116 v.d., 123
Luther, Martin 23,31 v.d., 67,99,116,152,168

MacLeish, Archibald 147
Mahler, Gustav 96
Mann, Carla 11,81,153
Mann, Elisabeth (Büyük anne) 7,12
Mann, Elisabeth (Kızı) 124,153
Mann, Elisabeth Amalia Hyppolitha 8,58
Mann, Erika 122,123,150,163,167
Mann, Friedrich Wilhelm Lebrecht 8
Mann, Golo 82,1248
Mann, Heinrich 11,12,15 v.d., 22,23,25,27,28,29,
34,36,44,47,50,52,60,61,62,63,65,66,71,81,83,
91,92,93,94,97,101,102,106,107 v.d., 108,109,117
122,152,162,167
Mann, Johann Siegmund (Büyük babanın babası) 7,10,27
Mann, Johann Siegmund (Büyük baba) 27
Mann, Julia (Anne) 10,14 v.d., 15,16,38,116
Mann, Julia (Kız kardeş) 11,58,59,153
Mann, Katja 76,77,87,88,89,92,124,154,163,166
Mann, Klaus 18,82,88,122,123,125
Mann, Michael 124
Mann, Monika 18
Mann, Thomas Johann Heinrich 7,8,9,10,22 v.d., 23,24
Mann, Viktor 11,25,27,60,62
Marlowe, Christopher 150
Martens, Kurt 65,71,74,92
Marty, Catharina Elisabeth 7
Marty, Johann Heinrich 7
Marty, Wilhelm 58
Mayer, Hans 125
Mehring, Walter 142
Meier-Graefe, Julius 122
Mereschkowskij, Dmitri S. 75,95,115,127
Meyer, Agnes E. 83,147

Meyer, Eugene 147
Michelangelo 85
Milhaud, Darius 167
Molo, Walter von 122,157
Moltke, Helmuth, Graf von 20 v.d.
Monzie, Anatole de 109
Mozart, Wolfgang Amadeus 17.149
Mühsam, Erich 92
Musa 31,128,149
Musil, Robert 97
Mussolini, Benito 140

Napoleon I., Fransız İmparatoru 19,56,73
Napoleon III., Fransız İmparatoru 44
Negrin, Juan 148
Nehru, Jawaharlal Pandit 149,157
Neumann, Alfred 140
Nietzsche, Friedrich 18,23,32 v.d., 40,42,46,47,48,
49,51,53,54,67,68,69,73,78 v.d., 76 v.d., 94,95,99,
106,113,115,131,134,143,150,154
Nixon, Richard 156
Novalis 108,113,121

Obenauer, Karl Justus 124

Pache, Alexander 73
Panizza, Oskar 50
Pastina, Signora 55
Petitpierre, Max 167
Pfitzner, Hans 96,101,121
Picasso, Pablo 167
Pius XII., Papa 163
Polgar, Alfred 142
Pringsheim, Alfred 87,88
Pringsheim, Ernst 87
Pringsheim, Hedwig 88

Pringsheim, Katja Katja bakınız Katja Mann
Pringsheim, Nathan 87
Pringsheim, Rudolf 87

Rathenau, Walther 105
Rauschning, Hermann 164 v.d.
Reagan, Ronald 156
Reder, Heinrich von 50
Reisiger, Hans 104
Renan, Ernest 40
Reuter, Fritz 16
Reventlow, Franziska Gräfin 92
Reznicek, Ferdinand von 65
Richter, Eugen 21
Riemer, Friedrich Wilhelm 136,137
Rilke, Rainer Maria 91
Röhm, Ernst 102
Rolland, Romain 97,100,101
Roosevelt, Franklin Delano 125,126,147,148 v.d., 156
Russell, Bertrand 108

Sainte-Beuve, Charles-Augustin 46,47
Sartre, Jean-Paul 40,125,167
Saueressig, Heinz 153
Savonarola, Girolamo 113
Schickele, René 101,122,124,125
Schiller, Friedrich 19 v.d., 20,21,29,62,74,132,143,167 v.d.
Schlegel, Friedrich von 121
Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel 152
Schnitzler, Arthur 116
Schönberg, Arnold 150
Schopenhauer, Adele 135
Schopenhauer, Arthur 26,67 v.d., 68,69 v.d., 73,99,113,
115,121,131,133,134
Schubert, Franz 17,18
Schuman, Robert 157

Schumann, Robert 17
Scipio, Conrad 31
Seißer, Hans von 109
Shakespeare, William 85,102
Shaw, George Bernard 109
Shawcross, Lord Hartley W. 136
Shirer, William L. 148
Sievers, Emma 10
Silva, Maria Luiza da 14
Silva-Bruhns, Julia da bakınız Julia Mann
Skowronek, Richard 46
Slochower, Harry 123
Sombart, Werner 99
Spengler, Oswald 106
Speyer, Wilhelm 142
Stalin, Josef W 140,156,160
Stern, Maurice Reinhold von 45
Sternheim, Carl 116
Strauss, Richard 18,121
Strawinsky, Igor 150
Stresemann, Gustav 109
Stuck, Franz von 88
Suarés, André 104,108

Thales von Milet 128
Thiess, Frank 157,158
Thoma, Ludwig 65 v.d.
Thompson, Dorothy 146
Thöny, Eduard 65
Thorbahn, Georg 25
Toch, Ernst 150
Tolstoy, Leo N. 49,67,71,72 v.d., 73,74 v.d., 75 v.d., 81,95,105
Treitschke, Heinrich von 99 v.d., 100
Troeltsch, Ernst 108
Truman, Harry S. 148

Tschechow, Anton P 78,91
Turgenyev, Ivan S. 53

Ulbricht, Walter 159

Valéry, Paul 122
Victoria, İngiltere Kraliçesi 145
Voltaire 113,161

Wagner, Richard 17,18 v.d., 19,69,73,87,
120,121 v.d., 134,143
Wallace, Henry 147
Walter, Bruno 96,119
Wassermann, Jakob 52,65,91
Weber, Max 99
Wedekind, Frank 52,65
Wei, Karl 48
Wells, Herbert George 99,109
Werfel, Franz 125,165
West, Mae 164
Whitman, Walt 104,105,108
Wiesengrund-Adorno, Theodor bakınız
Theodor W.Adorno
Wilhelm I., Alman İmparatoru 22
Wilhelm II.,Alman İmparatoru 22,97
Wolf, Hugo 18,150,154
Wolfskehl, Karl 81,97,98
Wolzogen, Ernst von 50

Zelter, Karl Friedrich 79,138
Ziemssen, Hugo von 64
Zola, Émile 33,73,121
Zweig, Arnold 122
Zweig, Stefan 91,93,107

KAV
RAM

ISBN 975-366-154-1